Niels Sigsgaard

ARKITEKTUR I PRAKSIS 1960 - 2010

HVERDAGSARKITEKTUR

Hvorfor denne bog om en almindelig praktiserende arkitekt og hans byggerier? Der er skrevet mange bøger om kendte arkitekter og deres berømte værker. Sjældent er bøgerne skrevet af arkitekterne selv, og endnu sjældnere handler de om om det jeg vil kalde hverdagsarkitektur.

Som nok de fleste af mine fagfæller, har også jeg haft drømme om at skabe de helt store berømte projekter, Sidney Operaen for nu at sætte navn på det, men tilværelsen - og naturligvis mine evner - har villet det anderledes.

Der hvor det lykkedes for mig, er inden for det offentlige byggeri: Skoler, børnehaver, kultur- og idrætsbygninger, altså bebyggelser til dagligdagens aktiviteter. Sammen med boligbyggeriet er det områder i arkitekturens verden, hvor sociale og humanistiske forhold i særlig høj grad bør influerer på udformningen.

Udtrykket "hverdagsarkitektur" vil jeg meget gerne rubriceres under, og det er et emne, som jeg mener fortjener mere opmærksomhed i debatten om vores nye bebyggelser og byudvikling.

Niels Sigsgaard

80 00077 32663 0

ARKITEKTUR I PRAKSIS

af Niels Sigsgaard

Slotssøbadet i Kolding

Forsiden: Sønderborg Amtsgymnasium

FORORD

UDDANNELSEN

1960-1970

Kunstakademiets Arkitektskole 4
USA 1967-68 19
Columbia University, New York 21

PRAKSIS

1970-1980

Alternative Arkitekteter 28
Arkitektkonkurrencerne 34
A5 Tegnestuen 38
Antiautoritær Arkitektur 46

1980 -1990

Amtsgymnasiet i Sønderborg 50
Bybygning 56
Grønland 60
Holland 66

1990 -2000

Nøhr & Sigsgaard 70
Slotssøbadet i Kolding 74
Viborg Svømmehal 78

2000 - 2010

Totalentrepriser - TYD 80
Flere svømmehaller 81
Vandkulturhus i København 88

EFTERSKRIFT

Optimist 97

NOTER

CV 98
Arkitektkonkurrencer - oversigt 99
Kronik i Politiken af Benny Andersen 101

FORORD

Jeg er arkitekt, og har med skiftende partnere haft min tegnestue i det indre København siden 1970. Da jeg fyldte 70 år i 2012 og havde afsluttet mit sidste store byggeri i tegnestueregi, Københavns kommunes nye Vandkulturhus i Valby, besluttede jeg uigenkaldeligt at overlade roret til to yngre partnere.

Jeg har således fået god tid til at reflekterer over mit forgangne liv. Hvorfor jeg gennem et halvt århundrede - i hvert fald tidsmæssigt - har prioriteret mine faglige metierer højere end så godt som alt andet, herunder to forliste ægteskaber og en evig dårlig samvittighed over *for lidt tid* sammen med fire børn og efterfølgende endnu flere dejlige børnebørn, for nu at tage fat i den alvorlige ende.

Men fortrudt? - Nej - ikke et sekund! Uden tøven kan jeg i dag påstå, at jeg ikke har haft én eneste morgen, hvor jeg ikke glædede mig til at komme ind og i gang på "stuen".. Ikke at alt har været lutter roser, bevar mig vel, men hvor min tilstedeværelse her på kloden fik - mening? ja, mere dybtfølt kan jeg vel dårligt udtrykke det.

Jeg startede tidligt - blev færdig som arkitekt fra Kunstakademiets Arkitektskole som 23 årrig i 1966, Master of Science fra Columbia University New York 1968, og egen tegnestue med store opgaver siden 1970.

Fem årtier er det blevet til, ikke så lidt når jeg nu ser tilbage, men tiden er fløjet af sted uden at jeg i dag føler mig oldgammel. Jeg hører til dem, der godt kan lide at rubricerer tiden i overskuelige størrelser, og på tegnestuen fik årtierne hen ad vejen hver deres betegnelser:

Betontresserne,
Blomster i håret halvfjerdserne,
Fattigfirserne,
Smart i en fart halvfemserne
Ego-nullerne.

Hverdagsarkitektur

Jeg har haft succes med mange vundne arkitektkonkurrencer og stået for opførelsen af store byggerier (s. 99-101), men har aldrig set mig som tilhørende landets arkitektelite.

Så hvorfor denne bog om en almindelig arkitekt? Der er skrevet mange bøger *om* kendte arkitekter og deres berømte værker. Sjældnere er bøgerne skrevet af arkitekterne selv, og endnu sjældnere om det, jeg vil kalde *hverdagsarkitektur.*

Som nok de fleste af mine fagfæller har også jeg haft mine drømme om at skabe de helt store, vidt berømmede projekter. *Sidney Operaen* for nu at sætte navn på det, men tilværelsen - og naturligvis mine evner - har villet det anderledes. Der hvor jeg lykkedes, har været inden for store offentlige byggeopgaver: Skoler, børnehaver, kultur- og idrætsbygninger, altså bygninger til dag-ligdagens aktiviteter. Sammen med boligbyggeriet er det områder i arkitekturens verden, hvor sociale og humanistiske forhold i særlig høj grad skal influerer på ud-formningen. Udtrykket "hverdagsarkitektur" vil jeg meget gerne rubriceres under, og det er et område, jeg mener savner tilstrækkelig opmærksomhed i vores mere elitesøgende faglitteratur.

I Norden, og måske især i Danmark, holder vi traditionen: *"på det jævne skal du bygge"* højt. Ja i en del henseender nok for højt (janteloven, for.naturligvis er de enestående præstationer, milepælene, af vital betydning, ikke mindst i arkitekturens verden. Men går du en tur i dagens nye byområder, så er der *l a n g t* mellem højdepunkterne. Det er alt det, som ligger ind imellem perlerne, hverdagsbyggeriet, som virkelig trænger til vores opmærksomhed, en kærlig hånd om man vil.

Eller som Dan Turèll uden omsvøb udtrykker det i digtet "Hyldest til hverdagen" :

Jeg holder af hverdagen
Jeg er vild med den
Hold da helt ferie hvor jeg holder af hverdagen
Jeg holder stinkende meget af hverdagen...

Mine ambitioner har aldrig fejlet noget, men nu - efter 50 års virke - kan jeg med ret god samvittighed sige, at de først og fremmest har drejet sig om at få realiseret en arkitektur, hvor hensynet til de humanistiske og sociale aspekter er sat i højsædet.

Det er en prioritering, som ikke udelukker også at arbejde med arkitekturens æstetiske sider, men jeg må klart vedkende mig rækkefølgen.

Pay back

Jeg sidder idag med en taknemlighed til mit fag, en gæld, som jeg på en eller anden måde føler trang til at betale tilbage på - pay back, hedder det vist på nydansk.

I første omgang gik jeg i gang med at sorterer og digitaliser kasser fulde af gamle udklip, fotos, tegninger, akvareller osv., og ligesom i mit arkitektarbejde blev det til en syndig blanding af ord og illustrationer.

Så langt så godt, men at grifle løs om hint og hisset: "Et halvt århundrede med dansk arkitektur" var sværere end jeg havde forestillet mig.

Hurtigt stødte jeg på problemer, der nærmede sig det blokerende: At det hele ville ende med noget alt for personcentreret, at ikke alt i mit halve århundrede som arkitekt har været lige interessant – især ikke for andre...

Jeg undskyldte mig med manglende arbejdsro - alle de distraktioner, som et stadigt ret aktivt liv i Københavns indre by byder på. Også tidligere har jeg som praktiserende arkitekt drømt om et sted, hvor jeg uforstyrret af bygherrer, medarbejdere og en stadig voksende familie, kunne koncentrerer mig om bare mig selv.
Jeg anså en af Vester fængsels isolationsceller som brugbar - nok mest for sjov, og har da heller aldrig kvalificeret mig til at få tildelt en plads.

San Cataldo

En klostercelle ville bestemt heller ikke være dårlig, og her kom San Cataldoi ind i billedet, oprindelig et kloster beliggende på Amalfikysten syd for Napoli, .

Stedet blev i starten af nittenhundredetallet købt og istandsat af en dansker, og har siden fungeret som et tilflugtssted for *"kunstnere og videnskabsfolk, der søger fred og ro til fordybelse"*, som det hedder i fundatsen.

Der skulle to ophold til, før dette skrift så dagens lys. Fagligt er jeg skolet med, hvor vigtige de "fysiske rammer" er for menneskers udfoldelsesmuligheder, og her befandt jeg mig midt i et af klodens aller smukkeste steder - et kultursted i ordets bedste betydning.

Oven i dette kom et tæt samvær med mennesker, alle ret så forskellige både aldersmæssigt og fagligt, men som har en ting tilfældes: At brænde for det man har gang i.

Mange tak

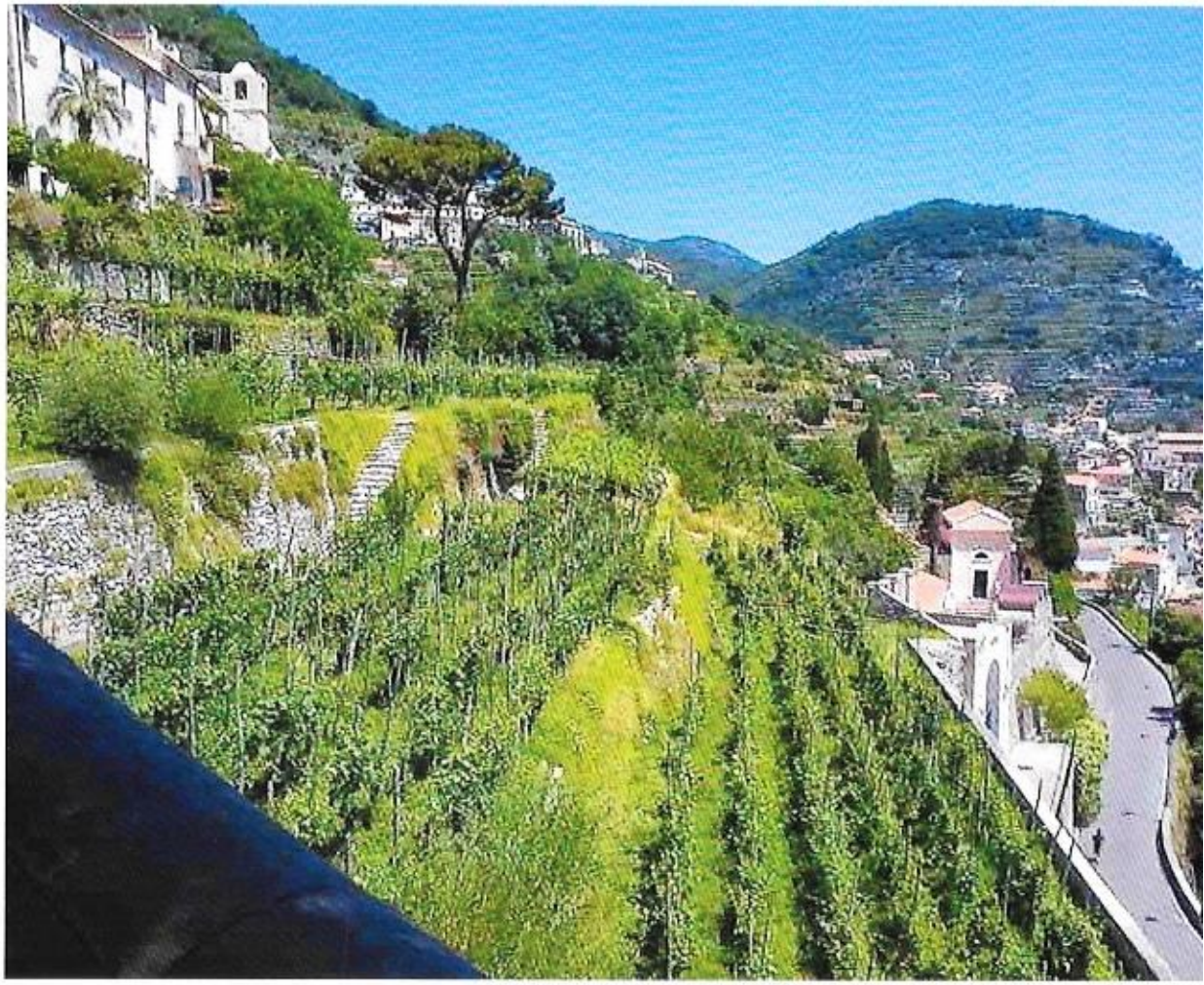
Og jo, et forord indeholder gerne en tak til dem og det, der har været med til, at bogen her trods alt blev til noget:

Din tålmodige kæreste, familien, forlaget, din gamle skolelærer og sikkert - med rette - mange flere.

Men skal jeg nævne den enkeltting som jeg - før noget andet - står i dyb taknemlighed til, så er det mit fag.

Det, i et halvt århundrede, at kunne arbejde som praktiserende arkitekt og få realiseret så mange spændende opgaver, som tilværelsen har forundt mig med.

Niels Sigsgaard

San Cataldo med tilhørende vinmark beliggende ved den smukke Amalfikyst syd for Napoli

UDDANNELSEN 1960-69

KUNSTAKADEMIETS ARKITEKTSKOLE 1961-1966

Arkitektuddannelsen adskilte sig dengang markant fra alle øvrige akademiske uddannelser. Stedet var Charlottenborg i København, og sammen med malerene og billedhuggerene udgjorde skolen "Det Kongelige Akademi for de Skønne Kunster", eller "-for de skønne kunstnere", som jeg og mine medstuderende gerne kaldte stedet.

Charlottenborg var ikke som andre universitetsuddannelser underlagt undervisningsministeriet, men der imod det nyoprettede Kulturministerium, et forhold som indebar stor frihed hvad angik adgangskriterier samt undervisnings- og eksamensformer. For at blive optaget som studerende blev der lagt vægt på dine kreative evner frem for mere traditionelle akademiske færdigheder.

Optagelsesprøven:

Efter min studentereksamen i sommeren 1961 var det bare ind på arkitektskolen, og det kunne ikke gå stærkt nok. Udvælgelsen skete via en 4 ugers optagelsesprøve, der også dengang var noget af et nåleøje: Over 250 ansøgere hvor kun ca. hver tiende slap igennem.

Fra dag ét åbnede en hel ny verden sig for mig. Her vægtedes alt det, som blev nedprioriteret på datidens Holte Gymnasium: At have selvstændige meninger og evnen til at formulere dem, ikke mindst kreativt.

Jeg husker den dag i september, hvor svarbrevet fra Akademiet dumpede ind ad brevsprækken i Holte. Mor kaldte på mig og sagde, at der var brev fra Arkitektskolen. Jeg flåede kuverten op, og uden et ord slog jeg mit første, og - må jeg nu 50 år senere konstatere - eneste kraftspring hen over gulvtæppet i vores dagligstue.

Fra det øjeblik havde jeg fået en altoverskyggende mening med i livet:

AT ARBEJDE SOM ARKITEKT

Med samme klarhed står min erindring fra skolens åbning i Charlottenborg festsal et par uger senere. Fra talerstolen bød en professor Jens Christian Thirstrup os nye velkommen. Han talte om et humanistisk medansvar, om skønhed og skaberglæde. Eftermiddagssolen skinnede lavt ind gennem de store vinduer mod Kongens Nytorv og jeg var trådt ind i et fantastisk univers, en verden jeg aldrig skulle forlade igen.

Efter den intense periode på optagelseskurset var jeg naturligvis lidt spændt på, hvem der ellers var sluppet ind fra mit hold. Jeg havde flere favoritter - et par arkitektsønner "der kendte alt til faget" og nogle velformulerede folk med topkarakter i studentereksamen.

Da vi samledes i afdelingen efter velkomsttalen kom jeg dog lidt ned på jorden igen:

Der var kun to på mit hold, der slap igennem. Mig selv og så en lidt sær fyr, der mest havde holdt sig for sig selv. Jeg tænkte mit, for vi var jo blevet udvalgt efter de helt samme kriterier. Han hed Troels Troelsen og har været arkitekten Henning Larsens højere hånd lige siden han forlod akademiet. Vi fulgtes ad gennem hele studietiden og jeg anser ham som en af min generations så absolut bedste arkitekter.

Det fortæller noget om, hvordan min evne til at bedømme andres kvalifikationer dengang stadig var præget af Holte Gymnasiums "kæft, trit og retning" menneskesyn, men heldigvis også om en Arkitektskole, som - når der nu *skulle* sorteres - vægtede selvstændig tænkning og kreative evner højere.

Forskolen 1961 - 62

Afgørende for min studietid og senere faglige virke, blev en anden medstuderende, Henrik Vogel.
Vi var både i det ydre, og mentalt set, nat og dag. Han: Mørk, følsom og musikalsk. Mig: Lys, selvsikker og naturvidenskabeligt orienteret. Ikke desto mindre blev det alligevel hurtigt os to. "Chip og Chap" blev vi kaldt, og op gennem studiet byggede vi et fællesskab, som kom til at omfatte såvel vores faglige som private liv.

Det er sjovt med tilbageblik. Når jeg nu mange år senere tænker på, hvad der fik mig til at klare mig så godt i studiet som jeg gjorde, så er det første der falder mig ind: *Voitländer Bessamatic*.
For de uindviede kan jeg oplyse, at navnet dækker over noget dengang helt nyt og avanceret: Et spejlrefleks-kamera i småbilledformat og som ingen andre studerende på skolen havde dengang i 1961.

Jeg har altid været vild med at bygge modeller og ved hjælp af kameraet, blev jeg i stand til at fremvise mine studieopgaver med nogle, dengang uhørt realistiske, illustrationer.
I de to første år havde jeg en lærer, Pauli Wulff, der efter studietiden blev min chef inden jeg startede egen tegnestue. Forholdet mellem arkitektstuderende og vores lærere har altid været ret så personligt, et slags elev / mentor forhold omkring tegnebordet, og som den første i rækken satte Pauli da også sine mærkbare spor på, hvad jeg siden har bedrevet som arkitekt.
Hovedopgaven i 1. studieår var en "Naturhytte til et gymnasium", og med vid-vinklen kunne jeg komme helt ind i modellen og kigge ud på landskabet (et foto fra det område som hytten skulle ligge i). I 1961 var det første gang denne illustrationsform så dagens lys på skolen - og som høstede stor opmærksomhed.

Arkitektuddannelsen på Charlottenborg i 60'erne omfattede en række ret traditionelle fag:

PROJEKTIONSTEGNING - hvor vi den aller første dag rent faktisk lærte, hvordan man hånd-terer og spidser vores vigtigste redskab: En blyant! (Eddy Skollar's sang om blyanten var her virkelighed!).

STATIK - med den navnkundige ingeniør Jørgen Nielsen, der lærte os at fornemme "holdbarhed og fornuft" i en konstruktion, eksempelvis evnen til ret præcist at kunne sjusse sig til en bjælkes dimension frem for at starte med en omstændig beregning: "Den kan I altid efterfølgende få os ingeniører til".

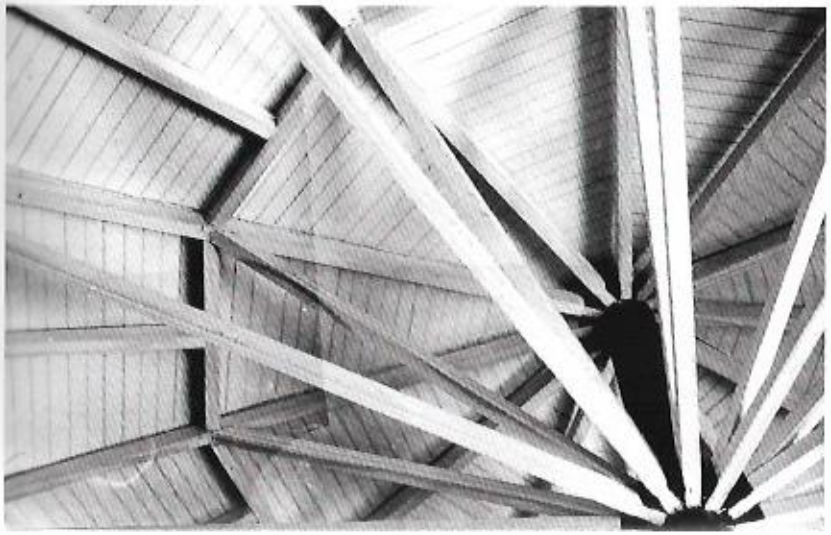
BYGNINGSRET - hvor læreren Einar Hansen, forfatter til vores lærebog, som i allerførste time langsomt og sirligt skrev på tavlen :

Efter en byggesag kommer der en retssag

Dengang tænkte vi sikkert: Den er go med dig, din gamle sortseer. Vi skulle blive klogere!

Første studieår
"Naturhytte til et gymnasium"
Med min vid-vinkel kunne jeg komme helt ind i modellen og kigge ud på "landskabet"
her et bagrundsfoto af det skovområde hytten skulle ligge i

Model af loftkonstruktion 1:20.

1962

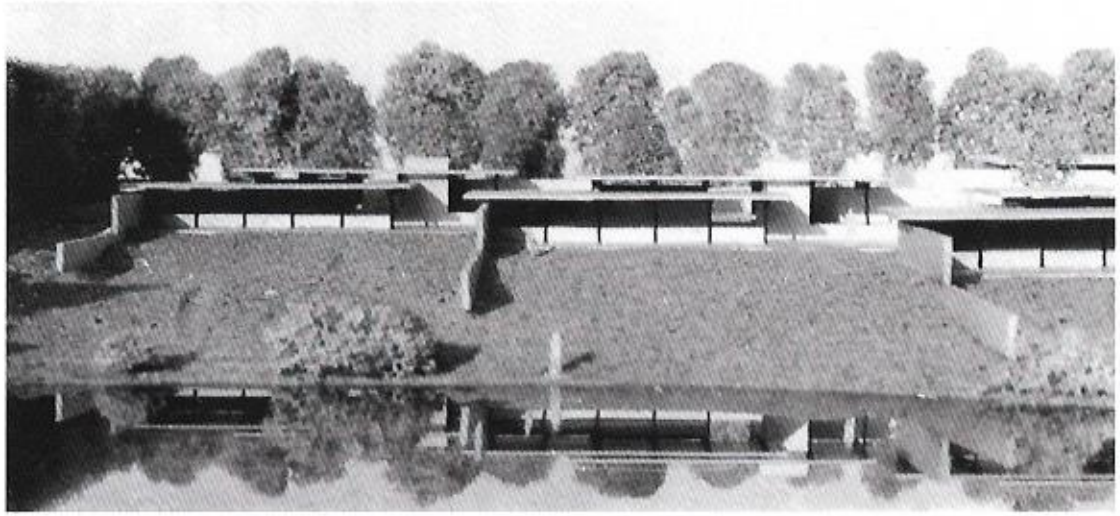
2. studieår (B-klassen)

Hovedopgaven var her en enfamillehusbebyggelse for velhavere på en attraktiv grund i Nordsjælland. De superrealistiske lysbilleder af vores modeller gik skolen rundt.
Jeg dansede videre ind i himmel nummer 7.

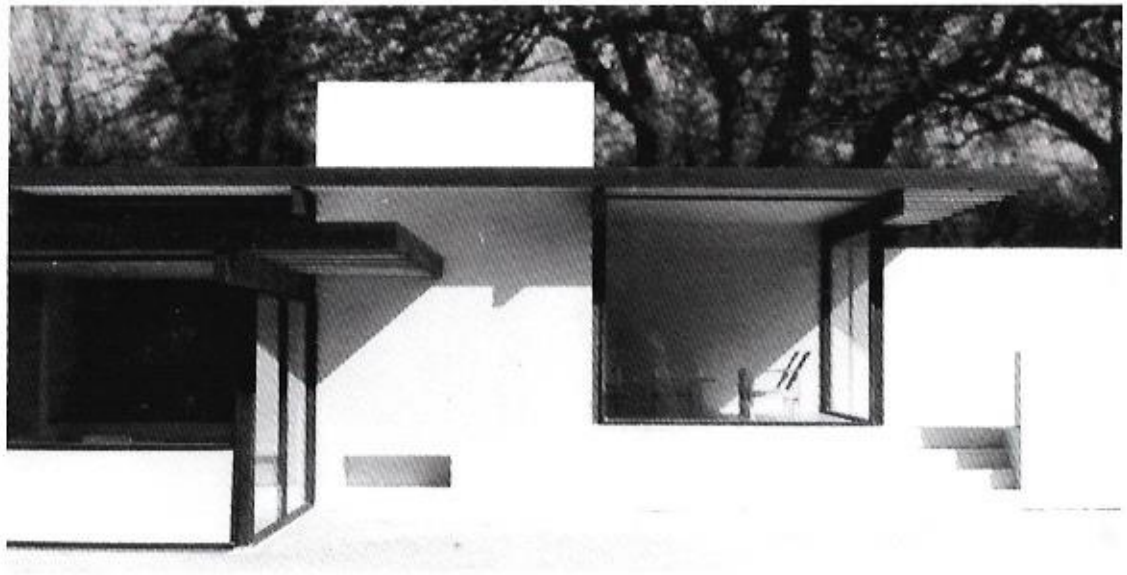
Som et lille kuriosum i forbindelse med min berømmelse som modelfotograf blev jeg ansat af en medstuderende til at bygge og fotografere hans opgavemodel. Han hed Mads Møller, søn af den berømte arkitekt C. F. Møller, og blev senere chef for farens store tegnestue i Aarhus.

Makkerskabet med Henrik Vogel
Mange af de partnerskaber, der findes inden for arkitektbranchen, starter i studietiden, Henrik og mit udviklede sig hurtigt, både som studerende og privat. Sammen med hans lillebror, Karsten (Vogel), åbnedes der for mig en spændende dør indtil musikkens verden: Karsten med sin sax og Henrik på trommer. I første omgang en ret utilgængelig moderne Jazz sammen med blandt andre Hugh Steinmetz og Franz Beckerlee og med forbillederne Miles Davis, John Coltraine og Albert Ailer.
Sidst i 60'erne udviklede det sig sig til kernen i den hjemlige rock: Beckerlee med *Gasolin* og Karsten som primus motor i gruppen *Burning Red Ivanhoe* og efterfølgende *Secret Oyster*.
Musik og arkitektur gik op i en højere enhed i disse intense studieår omkring Kongens Nytorv og på Christianshavn. En tilværelse hvor studier, fester, dage og nætter flød ud i et.

Men vi ku det hele, følte vi: Fremtiden var vores.

Sigsgaard og Vogel: 2. studieår år (B-klassen) Boligebebyggelse i Nordsjælland. Model 1: 200

Enfamiliehus i Nordsjælland. Modelfoto 1: 20

2. studieår 1962. Modelfoto af enfamiliehus

Det var ikke glorværdige byggeopgaver min praktik som tømrerlærling bød på:
Eksempelvis nedrivning af baggårdshuse i det dengang mørke Nørrebro.
Et svinearbejde uden lige...

Tømrerlære 1962

Den gang skulle alle, der blev optaget på arkitektskolen, have håndværkerpraksis i mindst 2 x 4 måneder. Jeg fik lærerplads hos et tømrerfirma på det mørke Nørrebro. Langhoff & søn hed firmaet, og jeg gennemførte de første 4 måneder i sommeren 1962 plus nogle perioder i 63-64 (til svendeløn for at tjene til studierne).

Alligevel, og det lyder måske banalt, så kan jeg i dag konstatere, hvordan min håndværkerpraksis på væsentlige områder har påvirket hele mit videre arbejde som arkitekt.

Det var ikke så meget den rent håndværksmæssige side, for jeg har altid befundet mig godt med håndens arbejde. Nej, mere det, at jeg kom tæt på en verden total forskellig fra min priviligerede opvækst som professorsøn i Holte.

Langhoff var et tømrerfirma af den gamle skole, og arbejdet bestod *ikke* i at skulle opfører flotte arkitekttegnede byggerier. Det var alt fra nedrivning af ufatteligt beskidte baghuse på Nørrebro og Vesterbro til småopgaver med reparation af gamle fabriksbygninger og lagerhaller.

Og det med at knokle i kulde og blæst fra klokken halv syv om morgenen, og så opleve "mappedyret" (arkitekten) stige ud af sin tørre, varme bil sidst på eftermiddagen og surt meddele:

"*De der store loftbjælker kan du godt lægge om. Det var alligevel bedre, sådan som de lå i går*"...

Studierejse til Rom

"Den store tegnerejse" som den kaldes, som for mit vedkommende fandt sted i forsommeren 1963.

Turen gik til fantastiske Rom, hvor Henrik og jeg skitseopmålte det meste af Via Quatro Fontane med registreringer af *livet mellem husene*. Vi havde en ung lærer, Jan Gehl, der nogle år senere skrev sin verdenskendte bog af samme navn. Studierejserne takserer jeg den dag i dag, som værende af vital betydning for arkitektuddannelsen.

Efter Rom tog vi videre sydpå til Napoli og videre ned langs Amalfikysten til "Pæstum", et Græsk bygget tempel, helt fantastisk flot med sin beliggenhed og tidsløse arkitektur -

Her var noget at leve op til...

På arkitektskolen, som del af Kunstakademiet på Charlottenborg, var der gode muligheder for at udvikle ens frihåndstegning, her croquis

Et af mine modelfotos
fra Iversen og Plums konkurrenceforslag
til et hotelkompleks i Beirut.

Sommerfugl

I de 4 sommermåneder, der var mellem 2. og 3. studieår, fik jeg job hos arkitekterne Iversen & Plum i Holte. Praktik i form af tegnestueansættelse - det at komme ud i det virkelige liv, væk fra elfenbenstårnet - var, og er er stadig væk noget af det allervigtigste i arkitektstudiet.

"Sommerfugle" kaldes man på tegnestuerne, og selv om jobbet tit og ofte kun består i at brygge kaffe, kopiere og rentegne de ældre kollegaers udgydelser, så møder du her en arkitektbranche, der er *meget* andet en skolens verden af smukke former og menneskelige idealer. Desværre har det altid været svært at få en praktikplads, ikke mindst på de mere kendte tegnestuer. Alt for mange arkitektstuderende har i tidernes løb tilbragt sommerperioderne som taxachauffører eller lignende.

Mine første måneder den sommer gik med at "projekterer" IP-typehuse, i gåseøjne, fordi arbejdet alene bestod i at rette to eller tre skillevægge og så få placeret huset på bygherrens byggegrund - punktum. Det hele måtte helst ikke tage mere en dag eller to.

Mine modelfotos, som jeg havde vist Henrik Iversen ved min ansættelse, kom mig heldigvis ret hurtigt til undsætning, og jeg opnåede det, alle unge arkitektstuderende drømmer om: At komme med i en stor international arkitektkonkurrence!
Det drejede sig om et hotelkompleks i Beirut, 1960'ernes svar på dagens Dubai. De farvedias, som jeg optog af en flot "Villadsens" model, blev senere vist i arkitektforeningen og på udstillinger, og så var min lykke gjort, også uden for skolen. Konkurrencen i Beirut - min første - vandt tegnestuen ikke ("bar røv", en betegnelse jeg senere kom til at frygte). Måske godt det samme, for Beirut blev nemlig helt smadret en halv snes år senere i en lang og blodig borgerkrig.

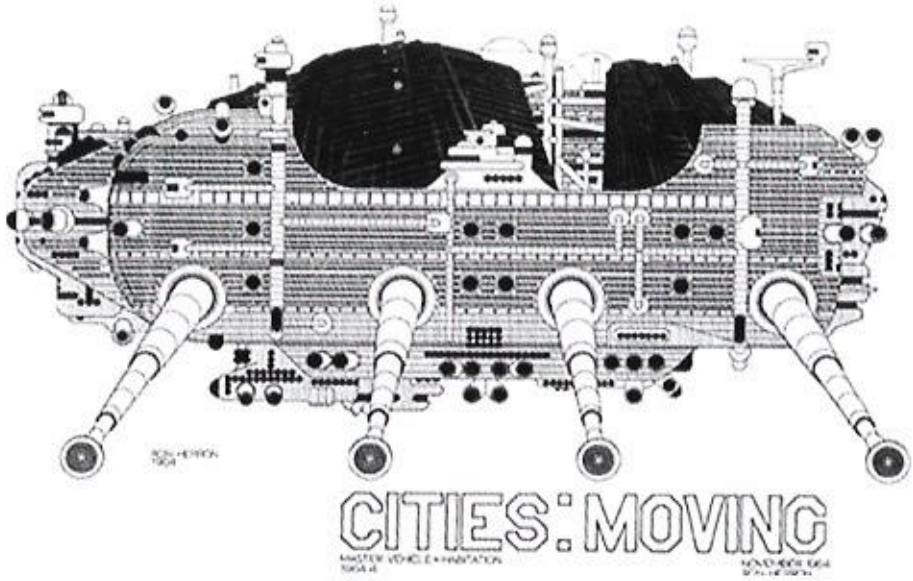
Hovedskolen 1964-66

3. år (H1), hovedskolens første, var en introduktion til de daværende tre linjer: *Bygnings-kunst, Byplan og Møbel / Industriel design.*

Henrik og jeg valgte Byplan i 2. semester ud fra en socialpolitisk (venstreorienteret) holdning vil jeg gerne tro, men måtte konstatere, at vores hjerter mere blødte for bygningskunsten, Arkitektur med stort A.

I de sidste studieår valgte man afdeling efter professor, og dengang var det hotte sted Haldor Gunnløgson. Det blev til to meget intense afsluttende år (H2 og H3), hvor vi kom til at udgøre noget af et superhold. Gunnløgson var berygtet for hans sær-deles upædagogiske undervisningsform, hvor man en-ten var i kridthuset eller ganske uinteressant.

Gennemgangene - som stort set var det eneste tidspukt, hvor vi så noget til den berømte tegnestue-chef - foregik således: Professor og lærere defilerede i hurtigt tempo forbi alle ophængte projekter, hvorefter mesteren udvalgte de 4-5 projekter, som han synes var interessante nok til at diskuterer. Jeg knoklede som en gal og hørte ofte til de udkårne - sikker var man dog aldrig.

"Walking City" med byen som en selvbevægende og selvforsynende "rum"kapsel. "Archigram" ved Peter Cook og Mike Webb ifra midt 60'erne*

Når jeg selvglad kalder os for et superhold, så begrunder jeg det dels med de lærerkræfter Gunnløgson havde samlet omkring sig, dels afdelingens ry, som stedet hvor du kunne nå fagligt til tops - men også hvor de svage blev sorteret fra.

Lærerne først:

Henning Larsen, Erik Korshagen, Nils Fagerholt og Teo Bjerg - dengang topnavne blandt landets yngre arkitekter.

Og de studerende, hvor mange på vores forholdsvis lille hold (16-18 studerende) senere blev landskendte arkitekter:

Hans Dall og Torben Lindhardtsen, Troels Troelsen (Henning Larsen), Jørgen Hauxner (Bjarum og Hauxner), Otto Käszner (stadsarkitekt), Kai Terkelsen (KHR), Harald Grut (Holm og Grut), Niels Wamberg (DAL), Jørgen Boldsen - samt Niels Sigsgaard og Henrik Vogel, ikke at forglemme.

Et eksempel på vores "knoklen": Ind imellem årets hovedopgave yndede Gunnløgson at stille nogle korte, to til tre dages opgaver, hvor, som han sagde, vi får prøvet virkelighedens tidspres. I de korte opgaver måtte Henrik og jeg gerne arbejde sammen. Opgaven lød på forslag til en radikal ombygning af den gamle B&W bygning, hvor afdelingen havde til huse. Vores bud var en glasoverdækning (min første!) af baggården i åben forbindelse med etagernes studielokaler. Efter to dage uden søvn skulle jeg fremkalde vores modelfotos i min lejligheds 1½ m² hermetisk lukkede skabsrum, som var indrettet til formålet. Alt var ved håndkraft, også nedtællingen af de 15-20 sekunder, som eksponeringen skulle vare. En times tid før afleveringen var jeg i gang med den sidste forstørrelse:

1, 2, 3 - da jeg var nået til 10-12 stykker er det næste jeg husker, at Dorthe bankede på skabsdøren: "Skal I ikke aflevere i dag? Klokken er over 9"!

Jeg var faldet i søvn med panden på fotopapiret og med lyset fra forstørrelsesapparatet skinnende ned over mit baghoved. Jeg nåede både at få kopieret billedet om, samlet projektet sammen og aflevere det hele sammen med Henrik til gennemgangen på skolen kvarter over 10.

Den dag i dag ærgrer det mig, at jeg i skyndingen smed fotopapiret med mit hoved i smuk silhuet væk. Et minde jeg, i mine utalligeutallige efterfølgende arkitektkonkurrencer, ville have nikket genkendende til.

Idolerne

Fagligt var jeg i de sidste studieår meget optaget af konstruktivismen, startende med sovjetiske projekter tilbage i 20'erne, fx Vladimir Tatlins tårn.

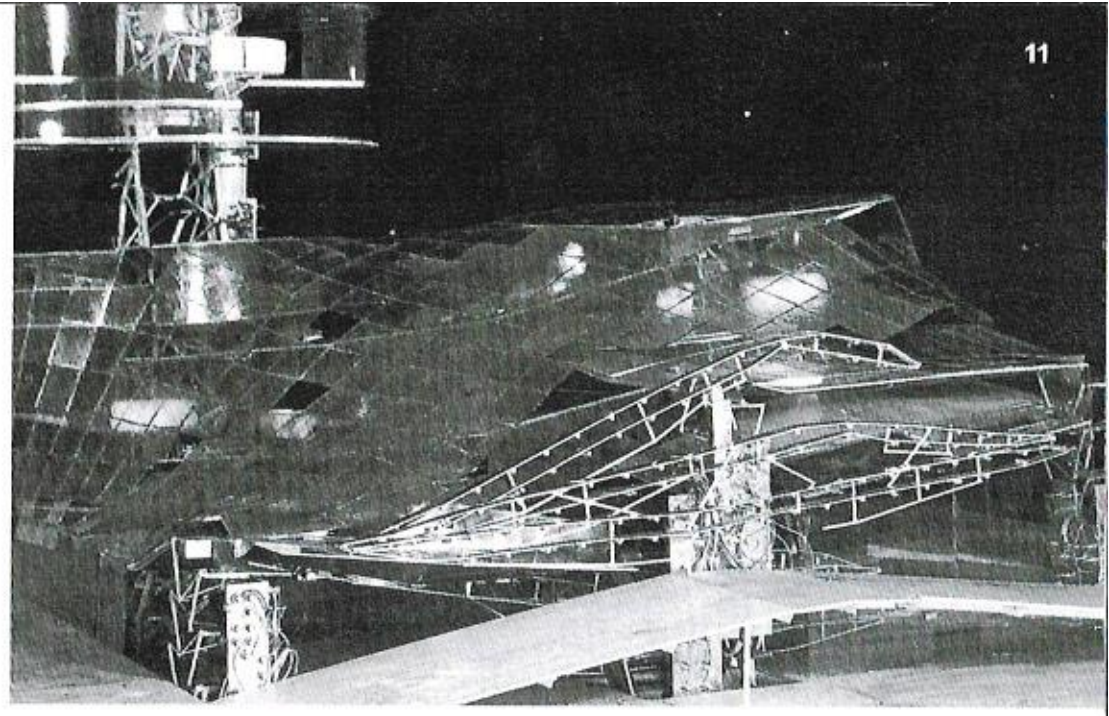
Mere aktuelle indput kom fra London, ikke mindst Archigram med Peter Cook og Mike Webb. Deres futuristiske visioner om Walking City og boligen som en slags selvforsynende rumkapsel, appellerede til mine drømme om, en gang selv at skulle planlægge og projekterer bosættelser på Månen og Mars...

Helt seriøst, det var jeg faktisk ret sikker på ville være muligt når vi engang om ufattelig mange år skrev 2015! Vi er i første halvdel af 60'erne, hvor Sputnikker, amerikanske satellitter og bemandede rumkapsler var begyndt at kredse over vores hoveder og Kennedy havde proklameret mennesker på Månen inden årtiets afslutning.

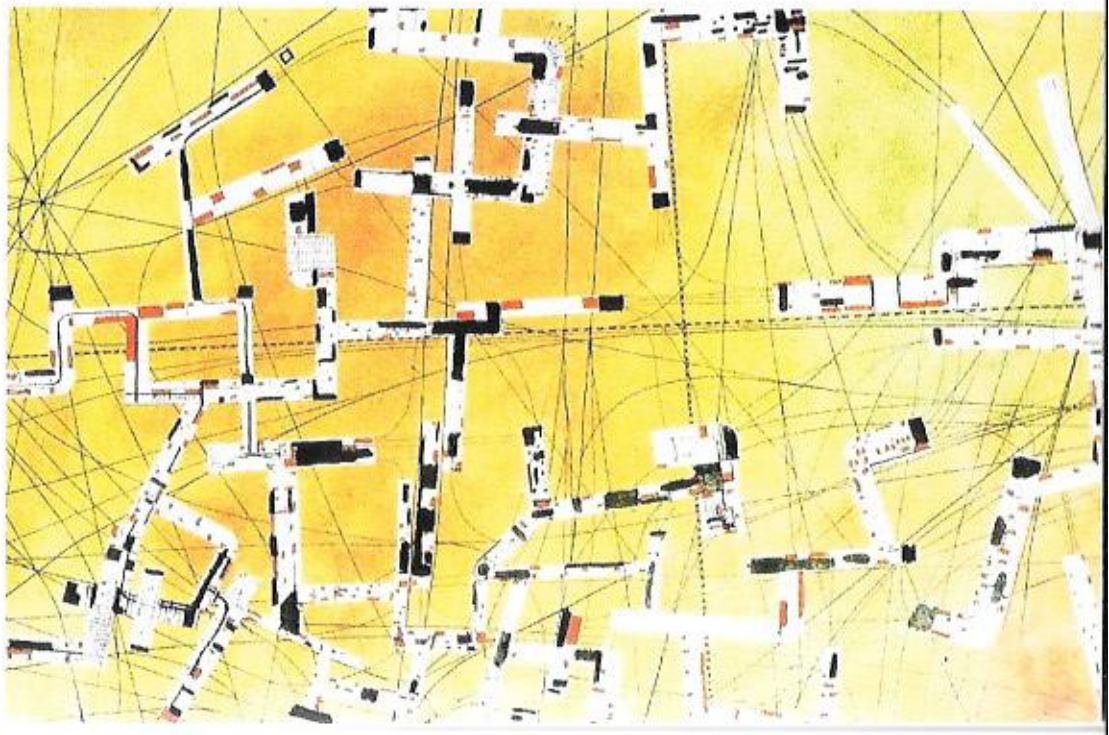
En forelæsning i 1965 som hollænderen Constant holdt i Charlottenborgs festsal, gjorde særlig indtryk på mig. Med fantastiske modelfotos af en verden, hvor mennesket var i konstant bevægelse - vagabonder på evig vandring uden fast bolig. Et ejendomsfrit samfund, hvor individet bevarede fri bevægelighed, såvel i arbejde som bolig. På en eller anden måde sammensmeltede disse fascinerende billeder og tanker en række, for mig hidtil modsætningsfyldte, tanker om en social - en socialistisk - retfærdighed, og så individets anarkistiske frihedskrav.

Erik Korshagen var den af mine lærere hos Gunnløgson, som jeg kyttede mig mest til, og som andre flittige (læs talentfulde) elever, blev jeg headhuntet til lærerens tegnestue mellem 4. og 5. studieår.

Korshagen hørte til blandt periodens "unge løver", og jeg blev kastet ud i spændende opgaver, bl.a. den store ombygning af Illum i Købmagergade, en svær indpasningsopgave, som jeg den dag i dag synes Korshagen løste flot. Dog ikke på højde med det lidt senere meget mindre projekt, Pressens Hus i Skindergade (1974), hvor jeg mener han præsterede måske det til dato bedste hjemlige eksempel på en nutidig, vellykket infill-arkitektur.

Byen som åben struktur, hvor mennesket lever som nomader uden fast bo- og arbejdssted. Fra en forelæsning som hollænderen Constant holdt i Charlottenborgs festsal 1965.

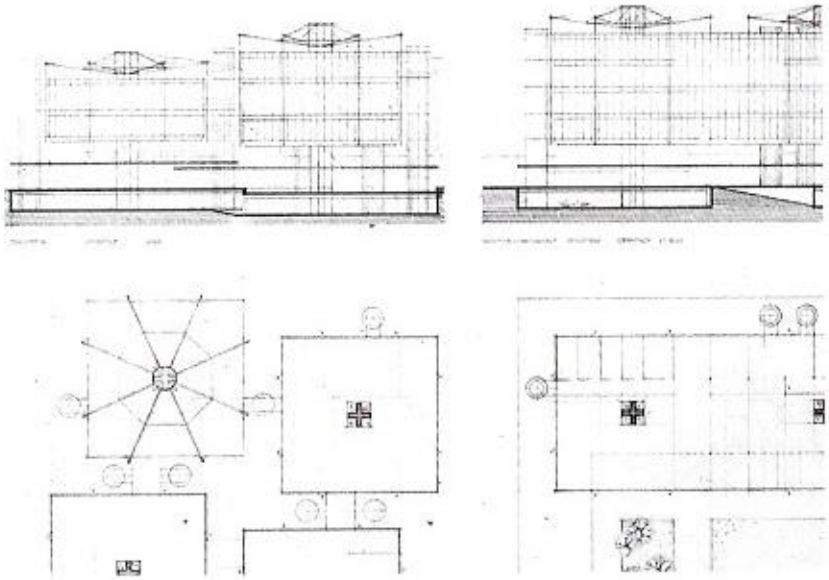

4. Studieår 1964-65

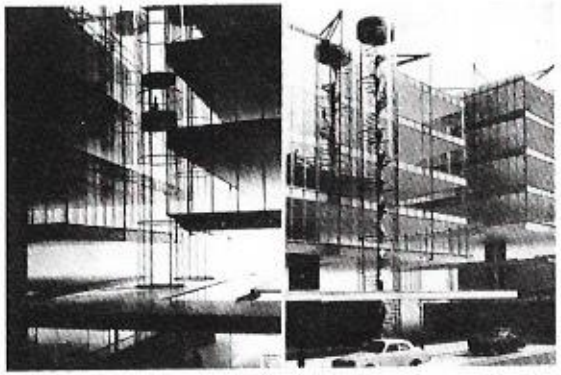
Men vi befandt os som sagt i første halvdel af 60'erne, hvor personlige politiske holdninger og et socialt engagement endnu ikke var noget man høstede point for hos de enevældige bygningskunstprofessorer.

For mig var det da også den spændende leg med de nye dristige high-tech konstruktioner, som kom til at præge mine studieprojekter. Jeg lagde i 4. studieår ud med et byggesystem til kontorhuse, hvor rumgitterdæk var hængt op i stålvejere, fastgjort til en åben, kranlignende tagkonstruktion.

Inspireret af Louis Kahns vildt spændende forskningscenter i Philadelphia var alle lodrette føringer, ventilation, forsyningsledninger og kommunikation (trapper og elevatorer) i fleksibilitetens og ærlighedens navn anbragt helt synligt uden på facaderne.

Kontorhussystem, plan, snit og modelfoto

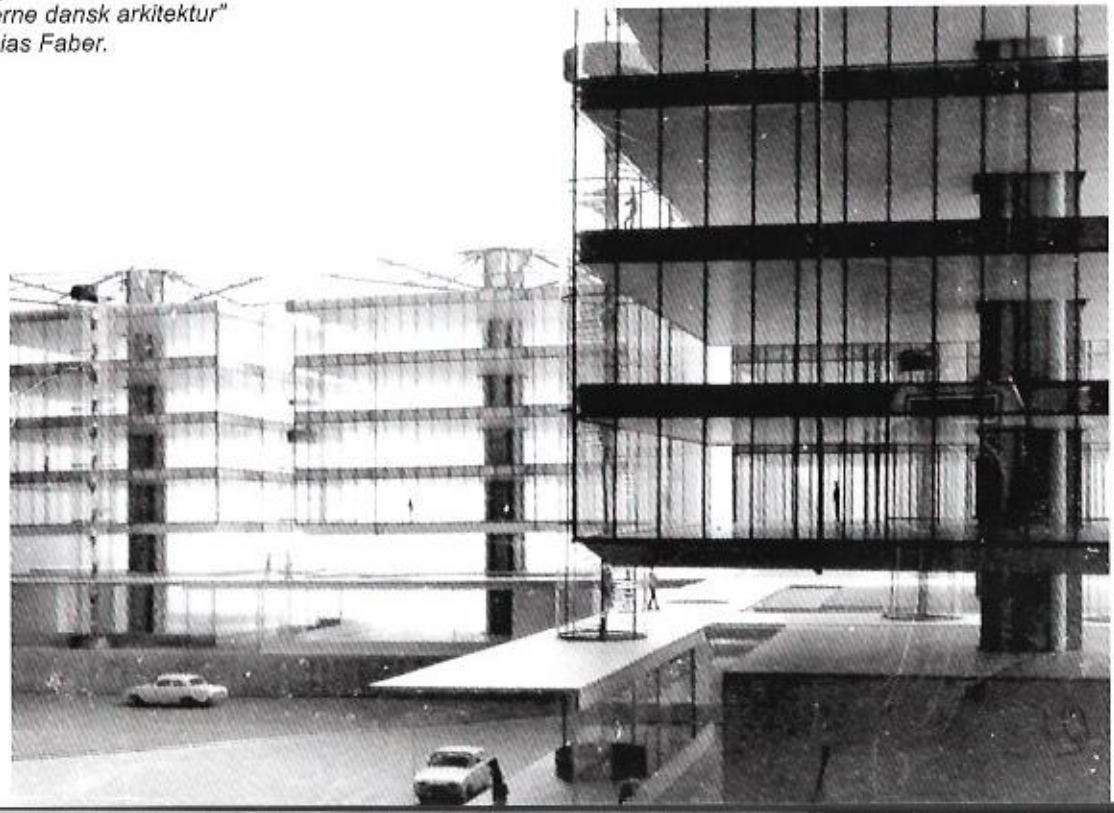

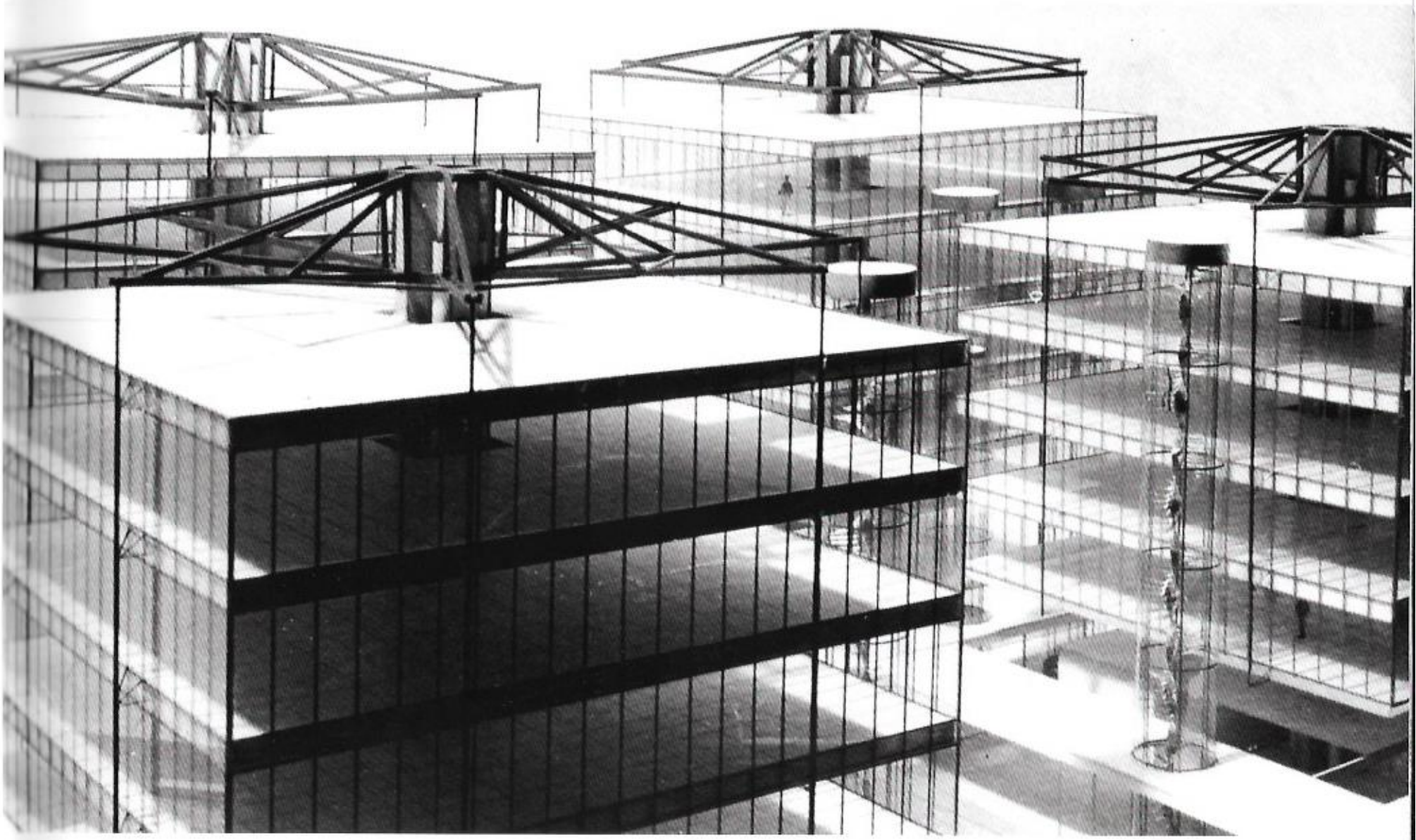
ontorhus. Øvelse i arkitektur. Bygningslinien. 4. studieår.

fra bogen "Moderne dansk arkitektur" af Tobias Faber.

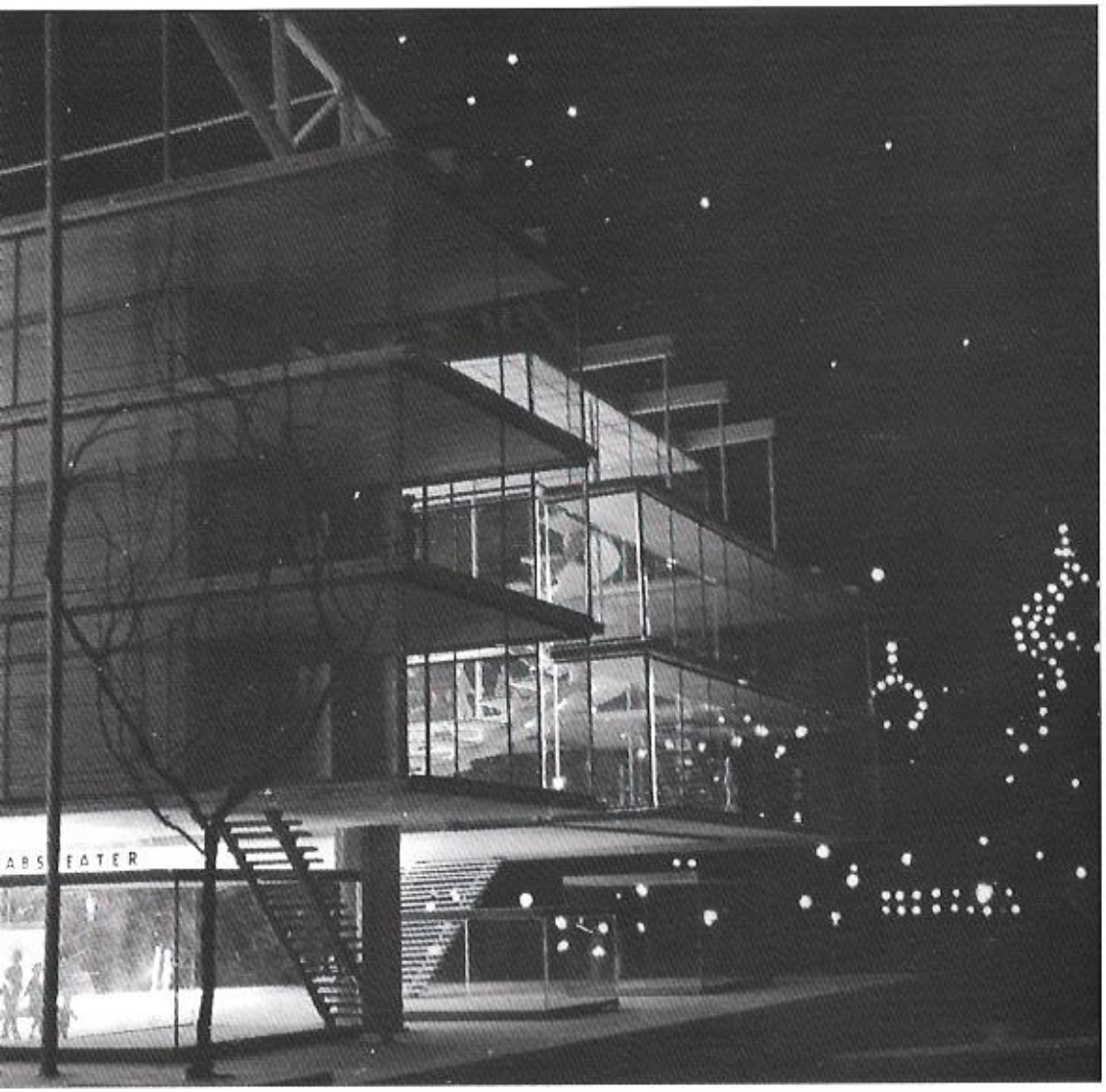
ære en af akademiets første opgaver at fastholde en sådan helhed
etragtning.
Undervisningen på de to arkitektskoler er i de seneste år ændr
ra en ren enhedsuddannelse til en *liniedelt enhedsuddannelse* m
n fælles 2-årig første del og en liniedelt 3-årig anden del, hvor
tuderende efter lyst og evner fortrinsvis kan beskæftige sig m

Kombineret med modelfotos, hvor jeg via spejle kunne multiplicerer byggesystemet i det uendelige, vakte projektet megen opmærksomhed. Det blev også min første "offentlige" projektomtale, det skete i bogen "Moderne dansk arkitektur" 1966, hvor Kunstakademiets senere rektor, Tobias Faber skriver om udviklingen på arkitektskolerne (se oven for).

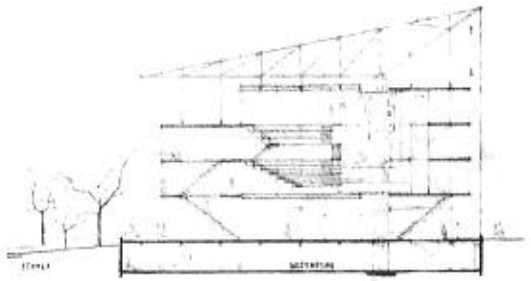

4. Studieår på professor Gunløgsson's afdeling med Henning Larsen og Erik Korshagen som lærere.
System til kontorhuse. Model 1:100.

Hovedopgaven: Teater i Tivoli på hjørnet af Vesterbrogade. 5. studieår 1965.

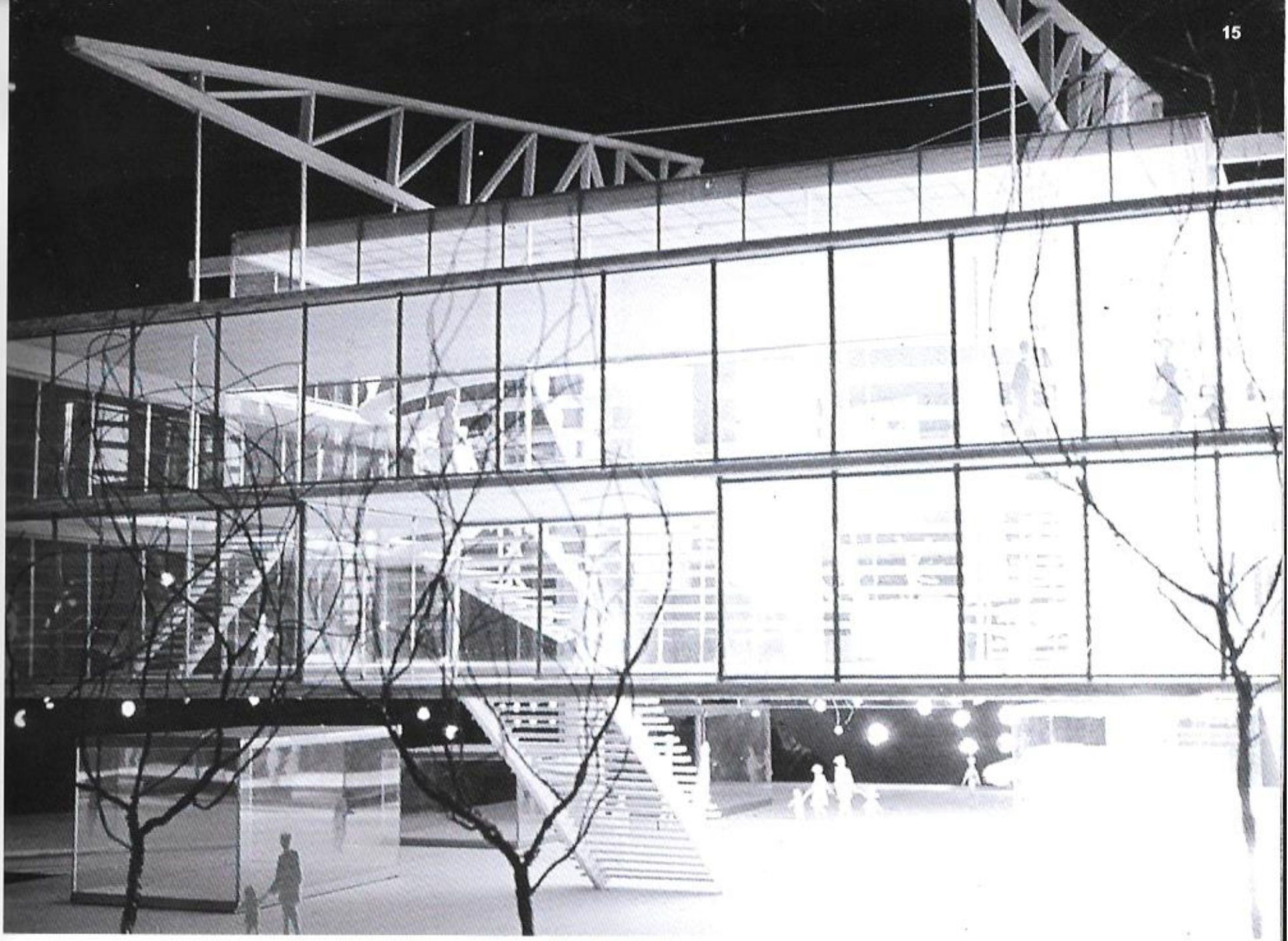
5, studieår på Haldor Gunløgsons afdeling. 1965-66

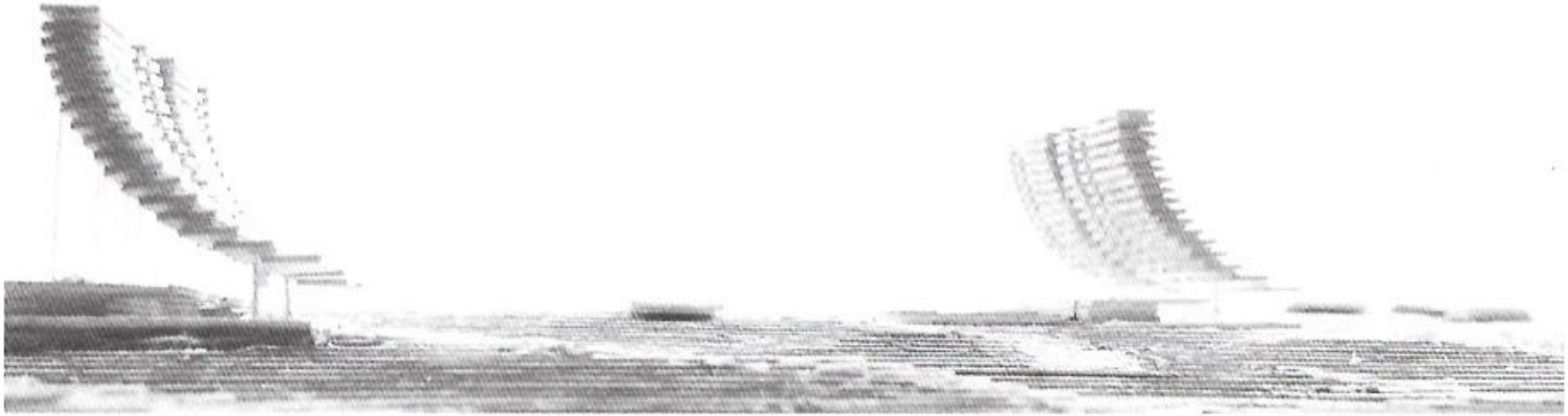
Konstruktivismen og high tech blev et tema med variationer, som kom til at præge mine sidste studieår, blandt andet forslaget til en ny Tivolifront med teater mod Vesterbrogade. Her var arkitekt-konkurrencen om Industriens hus lige blevet afholdt, og hvor professoren, Gunnløgson og læreren, Henning Larsen fik hver en 2. præmie (som deres studerende så jeg "naturligvis" begge som langt bedre end Arne Jacobsens vinderforslag).

For os studerende var giganternes indbyrdes kampe naturligvis spændende. Jeg husker rygtet om at Arne Jacobsen var blevet set på Rådhuspladsen kort før konkurrencen skulle afleveres. Her skulle han "i følge meget pålidelige vidner" ganske tydeligt med hænderne have markeret, at der skulle være et tårn på hjørnet mod Rådhuspladsen. Et rygte, som man mente havde været stærkt medvirkende til, at dommerkomiteen tildelte det, nu knap så anonyme forslag førstepræmien (som dog aldrig blev gennemført).

Teater ved Tivoli. Hovedopgave 5. studieår 1965. Model 1:100

Afgangsopgave 1966:
Etageboliger ved Kolding Fjord. Modeller 1:1000 og 1:200.

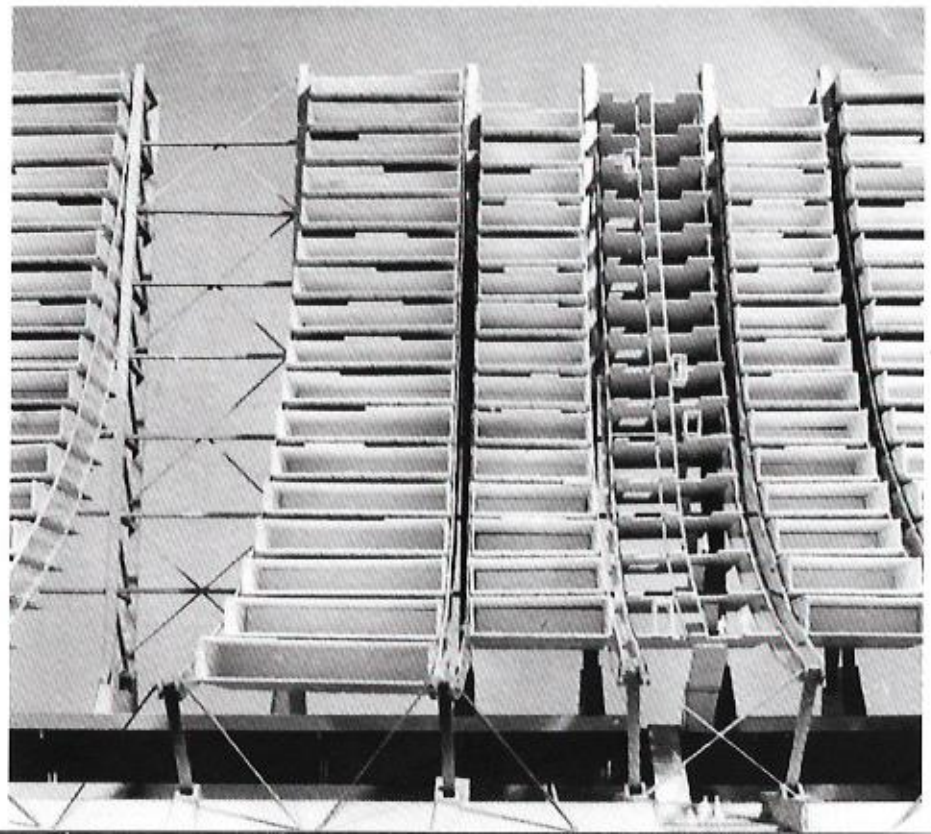
AFGANG 1966

Med mit afgangsprojekt i 1966 kom jeg for langt ud, i hvert fald i følge min professor Haldor Gunnløgson. Den stillede opgave var "Etageboligen", og boligerne skulle (selvfølgelig) placeres på en naturskøn sydvendt grund ned mod Kolding Fjord. Jeg "glemte" alt om programmets ønske om gennembearbejdede lejlighedsplaner, og kastede mig ud i en fremtidsvision, hvor 16 - 17 etagers svævende terrassehuse lå som kæmpe sejl ned mod fjorden.

Alt var gennembearbejdet, følte jeg: Omhyggeligt beregnede stålkonstruktioner, elevatorer som skilifternes svævebaner og en fantastisk udsigt fra bolig-enhedernes store terrasser, alt illustreret med de ypperste modelfotografier jeg kunne præsterer. En bebyggelse, som jeg var særdeles overbevist om ville komme på verdenskortet, hvis opført...

Jeg gik som sagt langt ud over programkravene, fordybede mig i bygningsstrukturer og deres samspil med landskabet, frem for de ønskede studier af etageboligen og dens indretning. Måske fordi jeg i de sidste to år havde været en af professorens favoriserede elever, blev jeg faktisk overrasket over at jeg ikke engang fik lov til at fremlægge mit projekt for bedømmelsesudvalget. Men som Gunnløgson kort begrundede det:

"Sigsgaard, I projektet har du ikke vist lejlighedsplaner i 1:50 som vi har krævet. Derfor kan din besvarelse ikke optages til bedømmelse". (punktum)

Afgangsopgave
Etageboliger ved Kolding Fjord. 1966

Et stort plaster på såret var, at et andet medlem af bedømmelseskomiteen, den på det tidspunkt unge og super hotte arkitekt Gehrdt Bornebusch, dukkede op bag Gunnløgson, og til dennes åbenlyse mishag fortalte mig, at han syntes det var et af årets allermest spændende projekter. Selv om det var blevet bortdømt, udbad han sig projektmaterialet for senere at fremhævede det i den gennemgang af udvalgte afgangsbesvarelser i Festsalen, som han var blevet bedt om at stå for det år (se også s. 34).

Bornebusch tilbød mig tilmed job på hans, Max Brüll og Jørgen Selchau's tegnestue, som nu, via Herlevhospitalet, var blevet en af de helt store.

Jeg måtte desværre sige nej tak, dels fordi jeg allerede havde job hos Erik Korshagen, dels fordi jeg var i fuld gang med at søge videre-studier i USA .

Modelfotos af mit andet afgangsprojekt, taget på stranden i Torremolinos, maj 1967

2. afgang

Nå, men først skulle jeg have den forb... afgang overstået, for jeg havde i min ansøgning til USA fortalt, at jeg allerede havde afsluttet studierne på "The Royal Academy of Fine Arts in Copenhagen" - med bravur!

Jeg arbejdede igen mere eller mindre fuldtids hos Korshagen og min indgang til afgangsopgaven var denne gang mere beregnende: Nu skulle jeg bare ha den...

Opgaven lød på et nyt gymnasium, og jeg var åbenbart så sikker på succes, at jeg, en måneds tid inden afleveringen, sammen med Dorthe og vores kun 10 måneder gamle søn Thomas, rejste med Spies til Torremolinos på den Spanske Middelhavskyst.

Jeg medbragte fem-seks numre af tidsskriftet "Arkitektur" om gymnasieprojekter, herunder et par af Friis & Moltke (Knud Friis var den eksterne censor!). Tre uger senere vendte jeg solbrændt tilbage med tegninger og fine modelfotos, taget i på Costa del Sol-stranden foran vores hotel.

Jeg fik stor ros - ikke mindst af Knud Friis - og vejen til New York lå åben!

USA 1967 - 68

New York

EXPO 1967

På vejen over til det forjættede land gjorde vi holdt i Montreal, der den sommer var vært for verdensudstillingen, Expo 67. To projekter var det jeg primært kom efter: Frei Otto's elegant formede teltkonstruktioner (forløberen for hans senere olympiske stadion i München) og Buckminister Fuller's Dome. Det var utroligt, pludseligt at stå der, over for tidsskrifternes drømmeprojekter - virkeliggjort i en til en.

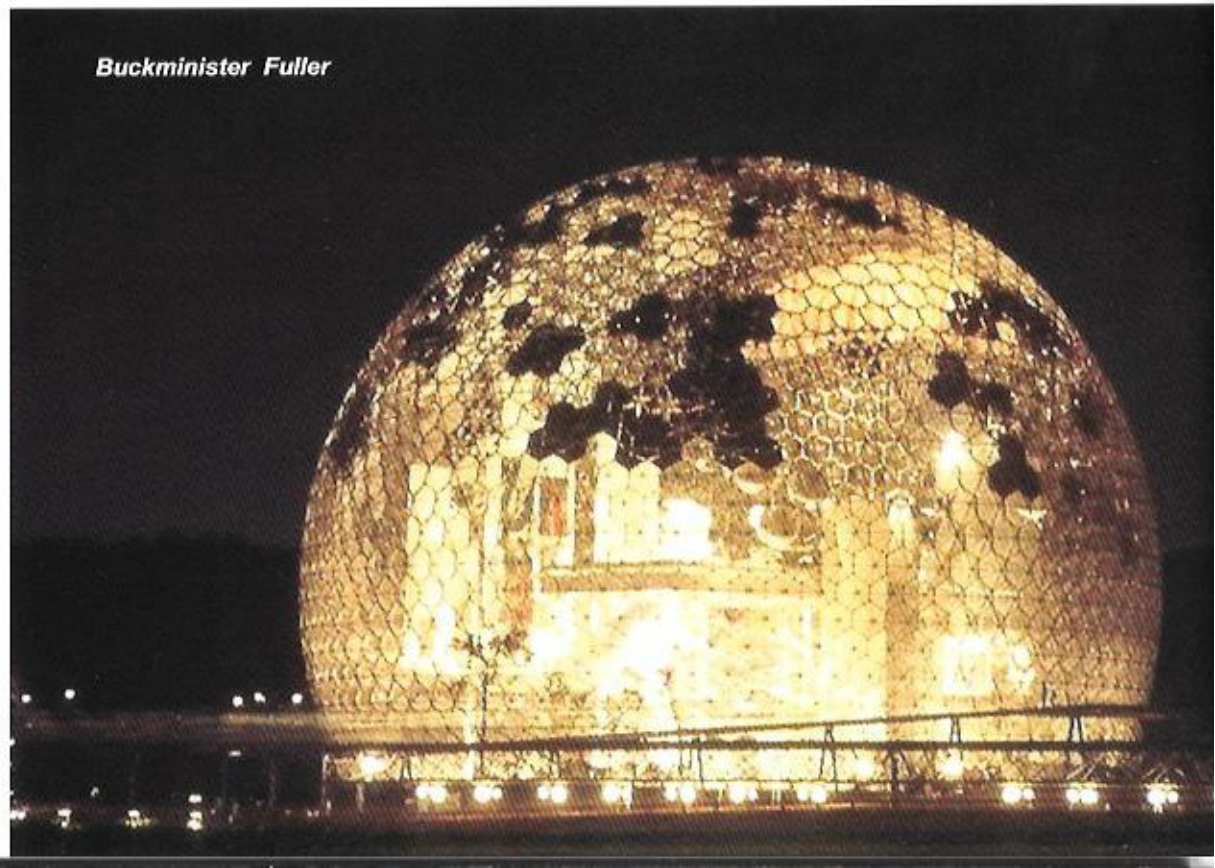
Udelængsel

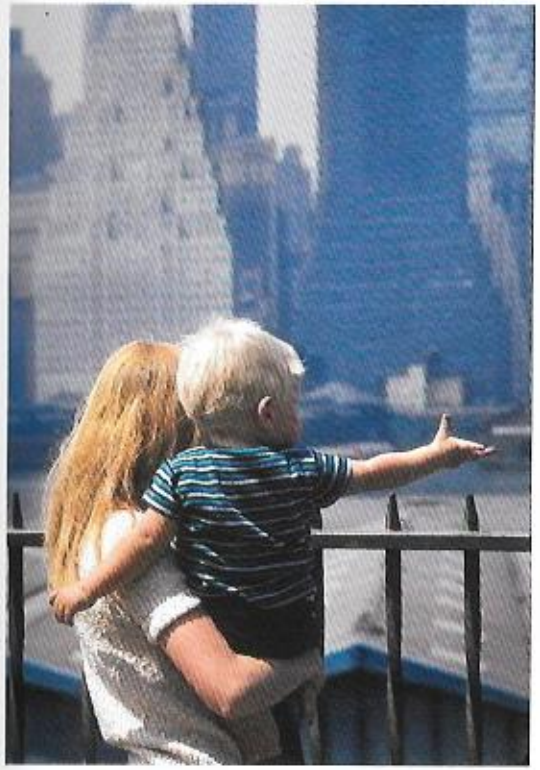
Mine drengedrømme om at komme til at bygge store spændende huse, også uden for landets grænser, var ved slutningen af min studietid ikke forsvundet. Under opholdet i Indien med mine forældre og søskende (1957 og 58) blev jeg konfronteret med en ufattelig fattigdom, en verden som stod i skærende kontrast til alt, hvad jeg indtil da havde oplevet under min opvækst i det privilegerede Holte, nord for københavn.

Adskillelige af mine arkitektlærere og professorer havde sekv haft studie- eller tegnestueophold i USA, og der, i 60'ernes Kennedy, månerejser, Elvis, Bob Dylan, you name it, stod USA også for mig som et dragende fremtidsunivers - på godt og ondt.

Gennem Danmark-Amerikafonden ansøgte jeg om et studieophold (Master of Science) på universiteter med de mest kendte arkitektskoler og jeg kunne vedlægge fine anbefalinger, ikke minst fra Henning Larsen som kraftigt havde anbefalet mig et USA ophold.

Jeg fik tilbudt scholarship på de tre universiteter jeg havde søgt ind på: Berkeley i San Francisco (politisk spændende - begyndende ungdomsoprør), Penn University (hvor mit idol, Louis Kahn var professor), samt Columbia University (fantastiske New York). Jeg valgte Columbia, også fordi jeg der, foruden tuition (skolepenge), fik fri familielejlighed på Riverside Drive. Hvor heldig kan man være.

New York, New York !
Her min ældste søn, Thomas og hans mor Dorthe, foråret 1968.

Mange år senere - år 2013 - var det mig, der stolt fulgte med sønnen til New York .
Det var ved indvielsen af Finn Juhl salen i FN-bygningen. Thomas og hans makker Kasper Salto havde vundet den prestigefyldte konkurrence, og stået for den efterfølgende nyindretning med tilhørende møbler. (se også s. 94)

COLUMBIA UNIVERSITY 1967-68

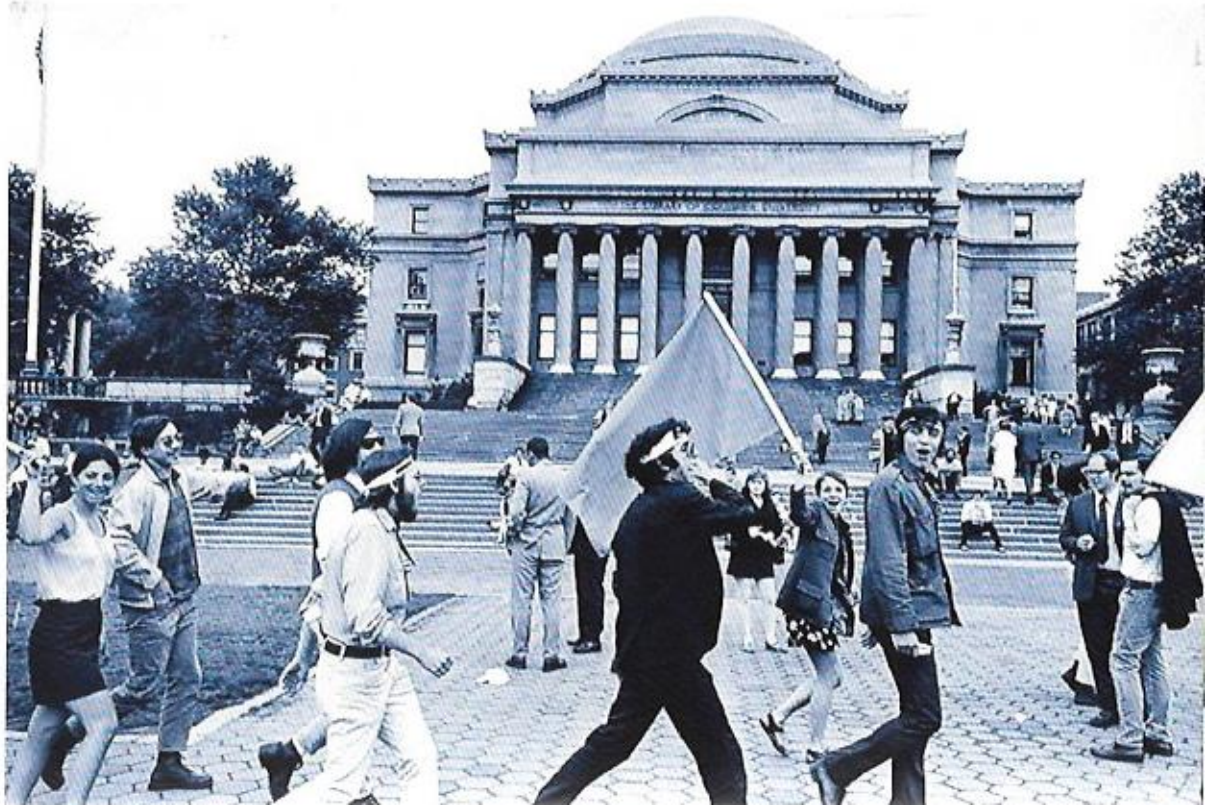
Sommeren 1967, og det første som slog mig på Columbia var en campus fuld af studentergrupper, alle dybt engageret i samfundskritiske spørgsmål:

Røde faner og plakater med Mao og Che Guevara over alt. Det var ikke lige det, en dansk socialistisk korsridder havde forventet at blive konfronteret med i det kapitalistiske USA.

På Charlottenborg i København havde jeg de seneste år deltaget i det studenterpolitiske arbejde. Jeg var blevet valgt ind i de studerendes råd, men det var primært de rent skolepolitiske spørgsmål, der optog os: Kampen mod professorvældet og krav om en demokratisk styrelsesform.

I New York befandt jeg mig i centrum for et globalt oprør mod autoriteter - og her drejede det sig ikke blot om konservative professorer, snarere om en kynisk verdensorden, styret af militære og økonomiske magthensyn.

Efteråret 1967
Columbias campus med de daglige protestdemonstrationer

Modelfoto og perspektiv fra hovedopgaven.

***Brooklyn Heights,** luftfoto set mod Brooklyn Bridge og Lower Manhattan.*
En bybygningsopgave ud til East River, lige syd for broen.

Master of Science 1968

Hvad angik det rent arkitektfaglige, verdensarkitekturen om man vil, så var mine forventninger til Columbia klogeligt nok ikke de helt store. Med baggrund i Kunstakademiets så godt som 100% projektorienterede undervisning var jeg bedre rustet til selvstændigt at løse og illustrere konkrete arkitektopgaver end mange af mine medstuderende fra klodens andre arkitektskoler.

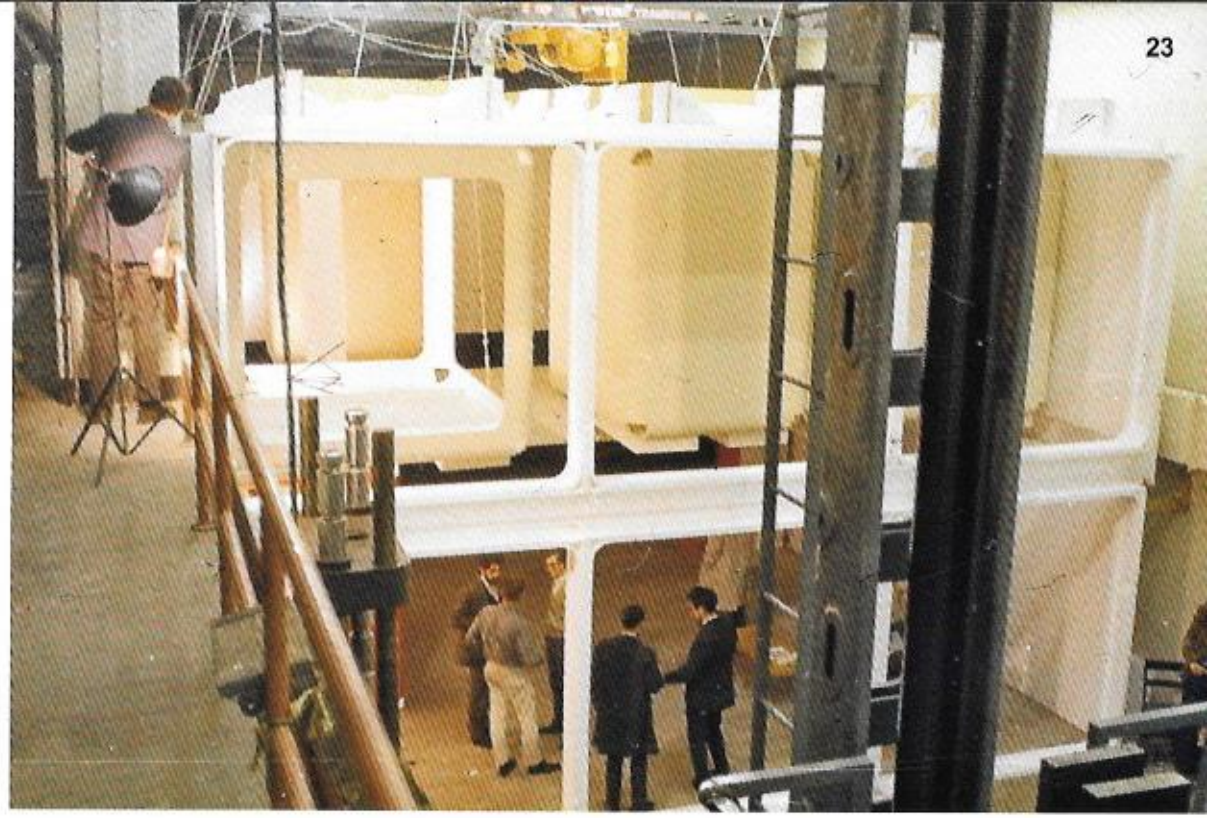
Jeg brillerede som sådan - lidt letkøbt, følte jeg selv - med et vel gennemført bybygningsprojekt ved Brooklyn Heights, lige syd for den berømte bro.

Den elektroniske databehandlings barndom.

Der var især et område, hvor universitetet i New York åbnede helt nye veje for mig. Brugen af computere var i 1967 stadig science fiction for de fleste, men Columbia havde et af datidens største anlæg, to kælderetager fuld af klodsede køleskabslignende apparater, betjent via hulkort og med en fantastisk regnekapacitet - noget, der vel i dag svarer til en lille lommeregner.
En af professorerne var meget optaget af mine forsøg med at beregne "en funktionelt optimal indretning af boligen"! Mit udgangspunkt var et program udviklet til supermarkeder, og i stedet for varekategorier, gav jeg point for nærhedsønsker mellem værelser, køkken, entré osv., og det lykkedes mig faktisk - med hulkortene - at producere en række sammenhængende, men ret besynderlige leglighedsplaner!

Et print fra EDB-studerne på Columbia. Mine "lejlighedsplaner" har tidens tand desværre fortæret. Diagrammet viser noget om et supermarkeds opland - ret primitivt - men alligevel - 1967!

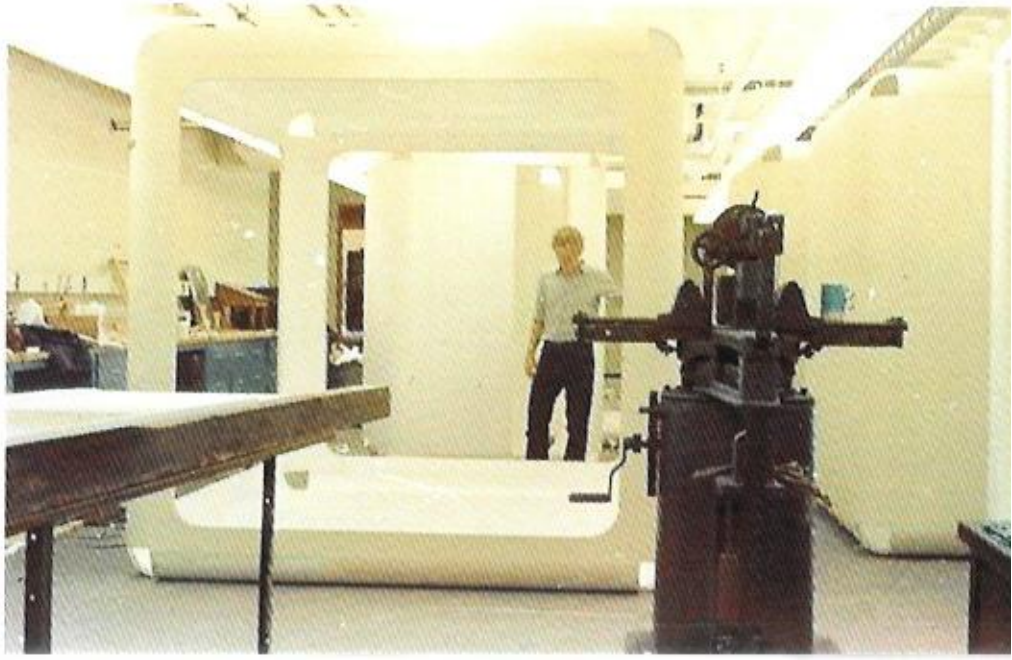

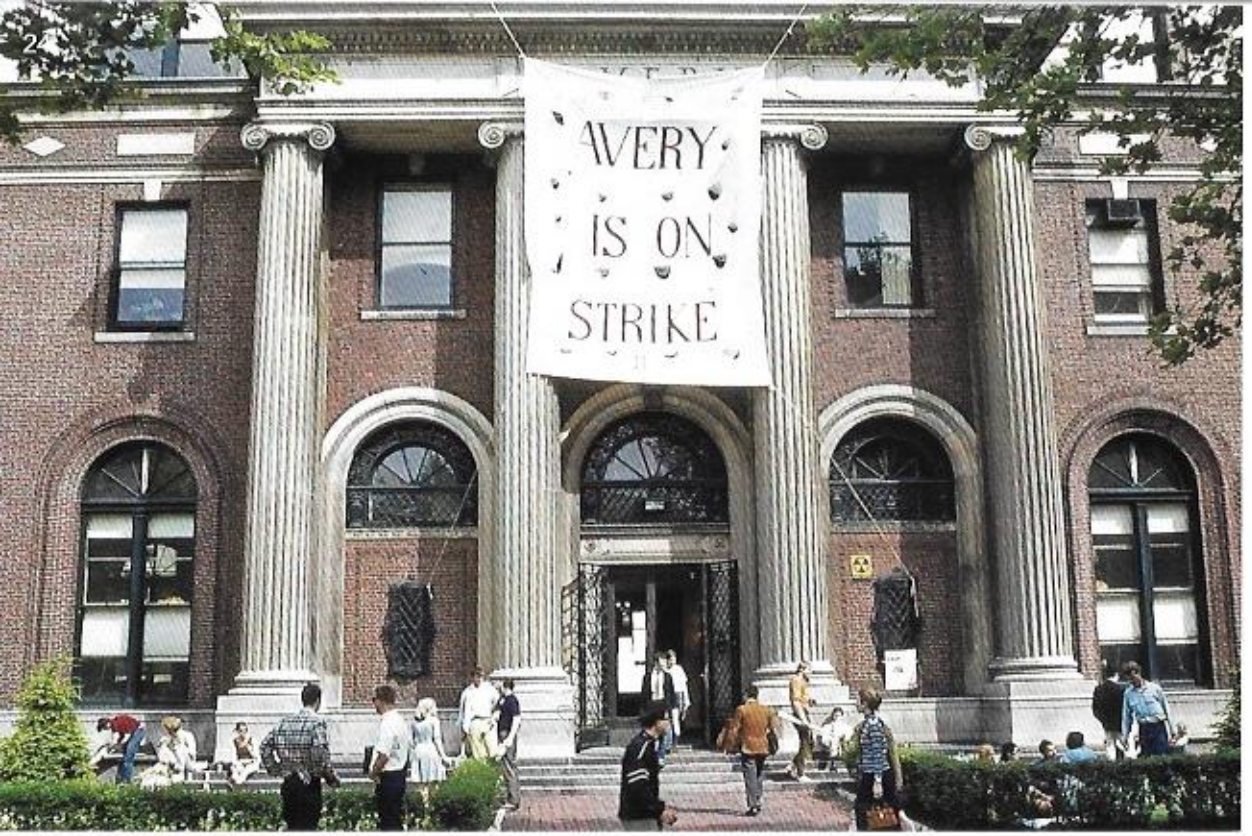
Jeg var meget aktiv i arbejdet med masseproducerbare boligceller - modelstudier i 1:1

High tech boligproduktion.

Et andet område, som optog mig det år, drejede sig om byggebranchens utrolig konservative produktionsmetoder. Jeg husker en af de tankevækkende sammenligninger, som kurset bød på: Kvadratmeterprisen for at opfører en sprit ny Chevrolet Impala var mindre end for en lejlighed i de røvkedelige social-housing bebyggelser, som i 60'erne skød op overalt, også i USA.
Sammenligningen mellem en avanceret højteknologiske bil-, skibs- og flyindustri, og så den gumpetunge husbygningsindustri, faldt godt i tråd med mine hightech projekter fra arkitektskolen i København.

Med udgangspunkt en, allerede dengang, veludviklet mobilhome produktion, deltog jeg sammen med 10-12 design- og ingeniørstuderende i udviklingen af masseproducerbare boligceller. Jeg var aktiv med til at bygge modeller i fuld skala og samle dem i flere etager inde i en af ingeniørfakultetes værkstedshaller.
Det viste de spændende muligheder en arkitektskole har, ved at indgå som del af et større universitet.

Columbias arkitektskole (Avery Hall) april 1968

April - maj 1968

På Columbia drejede 68-oprøret sig altså om *mere* end kampen mod konservative professorer og en reaktionær universitetsledelse. Her var det krigen i Vietnam og de voldsomme racemæssige modsætningsforhold, der stod i forgrunden.

Columbia-universitetet var (og er vel stadig) et af verdens rigeste (ejer store jordbesiddelser på Manhattan, f.eks. hele Rockefellercenter området), og blev drevet som en særdeles profitabel forretning. En væsentlig del af forskningen blev finansieret af store industrikoncerner og af det amerikanske militær. Det gjaldt f.eks. udviklingen af de biologiske plantegifte, der blev brugt i Vietnam krigen.

Selv om unisersitetet ligger omgivet af Harlem og Westsidekvarteret (latinamerikanere), så var 95 % af de studerende velhavende hvide.

Her i slutningen af 60'erne manglede der altså ikke baggrund for en revolutionært indstillet studenterbevægelse.

.

Det blev verdenens problemer, som kom til at præge mit ophold på Columbia og noget, der vel i virkeligheden også var den reelle grund til, at jeg i sidste instans havde valgt New York som studiested.

Vi var knap tyve studerende på MS-Urban Design holdet, heraf cirka halvdelen amerikanere. Resten af os kom fra alle egne af kloden: Frankrig, Holland, England, Japan og Australien som jeg husker det, og at dette i sig selv var utroligt spændende, behøver jeg vel næppe understrege.

Som sagt var det meget virkelighedsnære problemer, der optog os. To af mine amerikanske medstuderende skulle indkaldes til militæret direkte efter studiet, noget der dengang i 68 højst sandsynligt ville betyde en direkte billet til Saigon...

Columbia og NYPD:

Til trods for de voldsomme studenteruroligheder i foråret 68, som ikke mindst Columbia var centrum for, fuldførte jeg studieåret med rimelig bravur.

Jeg kunne arbejde med min opgave i lejligheden på Riverside Drive og samtidig - i nattens mulm og mørke og via hemmelige smutveje - fungere som sendebud mellem det politiomringede universitet og verden uden for.

Da universitetets studenterbesatte campus en tidlig morgen d. 30. april blev ryddet af over 2000 kampklædte NYPD-betjente, befandt jeg mig på Avery (arkitektskolen), men det lykkedes mig og nogle medstuderende at slippe væk via en i forvejen udtænkt flugtrute.

Politibrutalitet var dagligvare i en by som New York, og her havde de usselt lønnede menige betjente rig lejlighed til at lade deres fustrationer gå ud over nogle af verdens mest priviligerede unge. Knipler og tåregas overalt og mere end 700 studerende og yngre lærere blev arresteret den morgen...

Vores pragtfulde Oldsmobile convertible 1963, som Dorthe, Thomas og jeg cruisede rundt i USA med, fra maj 1968 til januar 1969.

San Francisco - The summer of 68

Vel som anerkendelse for at jeg, på trods af uroligheder, kunne afleverer et rimeligt præsentabelt projekt, fik jeg, foruden min Master of Science Degree på rekordtid (et år), tildelt et stort rejselegat, The William Kinne Traveling Prize, på 4000 $ - et kolossalt beløb på det tidspunkt.
De første 700 $ gik til en rød Oldsmobile 1963 convertible - 345 HP, energikrisen var endnu ikke opfundet. En pragtfuld flyder som Dorthe, jeg og vores søn Thomas, nu 2 år, cruisede rundt i hele USA med de næste 7- 8 måneder.
Greateful Dead havde optrådt på Columbia i marts måned og, uden det helt store kendskab til, hvad der ellers musikalt skete på Vestkysten, så måtte vi bare der over.

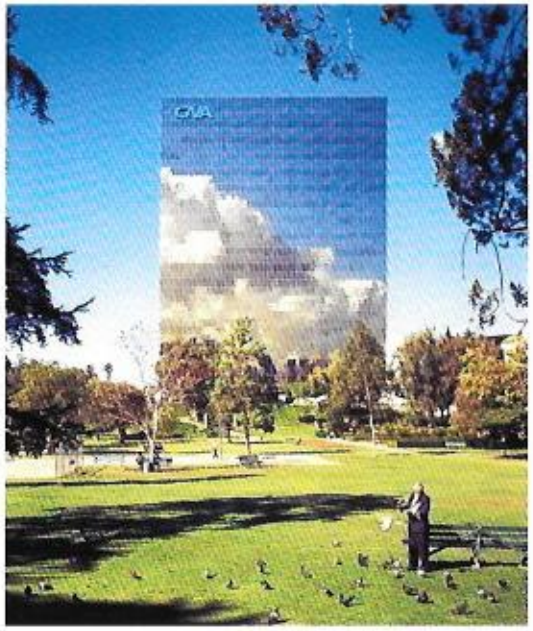
Det blev blandt andet til næsten tre måneder i San Francisco - det meste af sommeren 1968 !
Når jeg i dag fortæller om det, siger mange: WOW! Jo da - "set i bakspejlet", men dengang var det bare noget, hvad skal jeg sige, helt selvfølgeligt...
Senere har jeg tænkt over hvor få - eller slet ingen - fotos jeg har fra månederne i San Francsisco. Det samme er i øvrigt tilfældet med vores ophold i Thylejren nogle år senere - her tog man bare heller ikke "turistbilleder." I dag fortæller det mig, at der gudskelov er (få) perioder i ens liv, hvor det at rende rundt med et fotografiapparat om halsen er lettere malplaceret.

I San Fransico forsøgte jeg forgæves at få et tegnestuejob, og da legatpengene var brugt, måtte vi en tidlig morgen køre fra husleje og den dejlige by. Med kurs mod Los Angeles, hvor jeg vidste de søgte efter unge arkitekter.

California dreaming...
Under vejs gjorde vi stop ved et skønt sted syd for San Francisco, Big Sur som vores blomstervenner fra San Francisco havde fortalt om.
Det var en slags Woodstock forløber i et vidunderligt smukt naturområde lige ud til Stillehavet. Der var koncert med Joan Baez og tæt ved vores telt os holdt Big Mama Cass til med hof - større kunne det ikke blive i sommeren 68.

Big Sur festival - august 1968
Joan Baez, Cass m. fl.

Et af de kontorhuse jeg arbejde med. Denne gang lød ordren på glasfacader.

Los Angeles efteråret 1968

Los Angeles blev lidt af en nedtur efter San Francisco. For at få job var jeg klar over, at min på det tidspunkt ret så frodige hårpragt samt de lappede blue jeans måtte falde til fordel for crew cut med tilhørende hvid skjorte og slips. Så lykkedes det, og dagen efter ankomsten fik jeg arbejde hos arkitektfirmaet **Langdon & Wilson** i det centrale LA.

Vi befandt os nu i et USA, diametralt modsat af hvad jeg havde oplevet, både på Columbia og i San Francisco. I følge mine chefer og kollegaer var Nixon nærmest socialist medens racisten George Wallace var den eneste, som kunne frelse "god's own country"...

Jeg sagde klogeligt ikke ret meget, men koncentrerede mig om at tjene penge nok til en returbillet til Danmark for mig og familien.

Også i faglig henseende var Langdon & Wilson en ret speciel oplevelse. Tegnestuen befandt sig på øverste etage i et højhus på Wilshire Boulevard med flot udsigt over LA, dog kun til kl. 10 - 11 stykker, så blev smoggen så tyk, at vi dårlig kunne se gaderne 20 etager under os. Den ca. 30x30m store etage, med trappe/elevator-kernen i midten, var delt i 4 områder: Halvdelen til de to chefer og deres kæmpe mahognimødelokaler, en fjerde-del til et stort forkontor, hvor sekretæren sad ved et langt hvidt marmorbord med sin hvide telefon og lige så hvide IBM-skrivemaskine (som jeg aldrig så hende bruge, hun havde 4-5 centimeter lange, flot malede negle). Den sidste fjerdedel var et tegnelokale, hvor mit og ti- tolv andre arbejdsborde stod opmarcheret på rad og række.

Tegnestuens opgaver drejede sig først og fremmest om kontorhøjhuse i Californien og omegn, og arkitektarbejdet foregik nogen lunde sådan her: En af cheferne blev ringet op af en invester, der ville opføre et kontorhøjhus på en byggegrund i f.eks. det centrale San Diego.

Chefen fløj så med klienten i sit private jetfly ned for at se på grunden. (Jeg var dengang rimelig imponeret over, at man som indehaver af en tegnestue med kun ti- femten medarbejdere havde sit eget jetfly). På et efterfølgende møde enedes man så om, hvad der skulle bygges: Skal grundplanen være kvadratisk eller rektangulær? Hvor mange etager? og skal facaderne bestå af beton, metal eller glas-curtenwalls? Så fik vi ca. 3 uger til et præsentationsmateriale, hvor vi koncentrerede os om udformningen af situationsplanen og indgangsniveauet med foyerområde. Etageplanerne var alene vist med elevator/trappe kernen, for siden hen at blive indrettet af lejerne og deres indretningsarkitekter.

Når facadeprincippet var besluttet røg selve bygningen videre til en entreprenør, og det projekt som bygherren blev præsenteret for, bestod alene af den obligatoriske, flot renderede vidvinkelperspektiv set fra forpladsen, og med de lige så obligatoriske pin-up piger og et par dollargrin i forgrunden. Hertil selvfølgelig en fast tid og pris, sidstnævnte typisk på 20 - 30 mio. dollars (i 1968-penge).

Alt dette stod i skærende kontrast til hvad jeg kendte fra Danmark, hvor arkitekt-, ingeniør- og ikke mindst myndighedsarbejdet for tilsvarende kæmpeprojekter ville strække sig over flere år. Dagens danske arkitektvirksomheder er ved at følge godt efter disse "amerikanske tilstande", men det har heldigvis taget en hel del år.

En sjov ting, dog: Som "fin" arkitekt (dansk og med en MS fra Columbia i New York), fik jeg lov til at hjælpe stuens nestor, George med en ret så speciel opgave: Den dengang 80 årige oliemagnat, Paul Getty, en af tegnestuens store investorkunder, havde i over 10 år sat firmaet til at tegne hans mausulæum i Malibu. Indtil det skulle bruges, fik han hele tiden nye ideer til arkitekturen: Den var startet i ægyptisk Farao-stil, havde været igennem en græsk fase, og da jeg kom til, var vi nået frem til renæssancen. Mr. Getty døde først nogle år senere, og fra et arkitekturtidsskrift så jeg, at han og George da var endt i en tidlig Romersk Villa stil(!)

A Roman Villa Recreated
The Getty Villa is modeled after a first-century Roman country house, the Villa dei Papiri in Herculaneum, Italy.

The J. Paul Getty Museum Building was constructed in the early 1970s by the architectural firm of Langdon and Wilson. They worked closely with J. Paul Getty to develop both the interior and exterior details.

Med mine måneder hos Langdon & Wilson havde jeg for første gang fået et solidt indblik i den dybt konservative og kapitalistisk asociale side af USA, den jeg på forhånd havde troet var normen.

Mit studevisum udløb ved årsskiftet 1968/69, og skulle vi forsætte vores ophold i USA, så måtte jeg ha et emigrantvisum. Det ville, på et tidspunkt hvor Vietnamkrigen var på sit højeste, med stor sandsynlighed betyde militærindkaldelse. Mit valg mellem en enkeltbillet til Saigon eller en til København var ikke særlig svært.

Da jeg på dollar og cent havde tjent til returbilletten, kørte vi tværs over landet tilbage til New York, solgte vores elskede Oldsmobile til en norsk medstuderende fra Columbia og landede i Kastrup på en kold og blæsende vinterdag i januar 1969.

PRAKSIS

Fire årtiers arkitektur beskrevet med synspunkter og egne arbejder

Det nye amtsgymnasium i Kolding
1. præmie i arkitektkonkurrencen om et uddannelsescenter i Kolding 1970

1970 - 1980

Blomster i håret ...

Skovshovedhuset
med vores første tegnestue.

Her, fra 70erne:
Jyttte og Flemming Nøhr,
Alice og Henrik Vogel
samt mig og min yngste søn, Rasmus
(Dorthe, hans mor, tog billedet).

Min studiemakker Henrik Vogel og familie var med i New York, men da hans jobmuligheder var små, måtte de tage tilbage til Danmark efter et lille årstid.

Henrik havde fået job på Poul Kjærgaards tegnestue (PKT) i Toldbodgade, og ved min hjemkomst blev jeg også ansat der. Med vores lærer fra forskolen Pauli Wulff som chef kastede vi os over sig over en række konkurrencer om store uddannelsesbyggerier.

Boje Lundgaard kom med i gruppen, og med ham fik Henrik og jeg hurtigt etableret et tæt sammenhold, både fagligt og socialt - vi boede alle tre i Skovshoved.
Jeg husker især universitetet i Trondheim, hvor vi var blandt 5-6 udvalgte i anden runde. Henning Larsens projekt med de glasoverdækkede gangstrøg vandt - helt retfærdigt, det vender jeg tilbage til.

Drømmehuset, beliggende på Dorthe og min grund i Bistrup direkte ud til Furesøen, var blevet droppet til fordel for et bofællesskab i form af stort gammelt købmandshus på Strandvejen i Skovshoved.

Her startede Henrik, Alice, Dorthe og jeg så vores fælles bolig, og i baghuset det der skulle blive til starten på A5 tegnestuen.

Alternative Arkitekter

For os drejede det sig i første omgang om de spørgsmålstegn, vi som del af det såkaldte ungdomsoprør satte ved 60'ernes eksplosive vækst og den hertil hørende polarisering mellem dem med politisk og økonomisk magt (langt hen ad vejen vores bygherrer) og så den brede befolkning - i arkitektsproget kaldet *brugerne*. Her var vores ståsted. og nu.skulle det manifesterer sig i praksis.

Vi var meget aktive på to fronter:

Fagpolitisk i Akademiske Arkitektforening, som vi nogle år senere brød med, og startede vores egen socialistisk orienterede "Alternative Aritekter" (se s. 46-48).

Og i ***praksis***, hvor det gjaldt indholdet frem for facaden, *form follows function* var ikke nok. Vi sigtede målrettet mod et humanistisk dikteret indhold, forstået som et nybyggeri dikteret af menneskelige, helt basale sociale og fysiske behov. Så måtte arkitekturen med stort A komme i anden række...

Og midlet til at nå ud var *arkitektkonkurrencerne*, uden dem var det hele bare blevet ved teorien.

Galgebakken 1969

Den allerførste konkurrence, "En boligbebyggelse i Herstedvester" (senere kaldet Galgebakken), indleverede vi som:
Niels Sigsgaard og Henrik Vogel, medarbejdere: Dorthe Sigsgaard og Alice Vogel.

Bofællesskaber

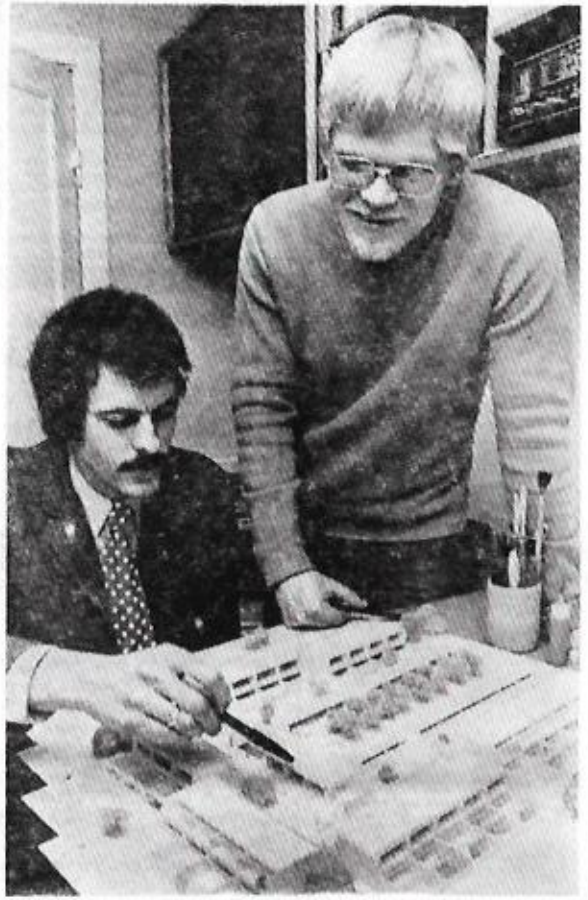
Vores forslag bestod af 6 bofællesskaber, hver med 24-26 boligenheder, grupperet omkring et fælleshus, parkering og sammenlagte grønne arealer. Det var tanker vi havde bragt med hjem fra USA: Christoffer Alexandra var den store teoretiker på det tidspunkt, og han kunne, med flere decimalers nøjagtighed, udregne den opti-male størrelse for en boliggruppe, hvor både børn og voksne, set over en årrække, hverken var for mange eller for få til at opnå det bedst mulige aldersmæssige og sociale udbytte af hinanden!

Vi fik en 3. præmie, jubi! Med over 50 deltagende tegnestuer havde vi placeret os helt i front!

Vores forslag var her i 1969 et tidligt bud på den række af bofællesskaber, som blev opført op gennem 70'erne, med *Sættedammen* i Hillerød og *Skråplanet* i Værløse som de første. Tænk hvis vi havde vundet - nu måtte vi vente med at få realiceret "vores eget" bofællesskab til slut i halvfjerdserne: Bakken i Humlebæk (s. 44)

Lyngby-arkitekter fint placeret

Søgte psykologisk bistand og fik en tredie-præmie

Arkitekterne m. a. a. Henrik Vogel og Niels Sigsgaard er ansat i arkitektfirmaet Poul Kjærgård i København. Deres konkurrence-projekt har de arbejdet på i Henrik Vogels tegnestue, Vinkelvej 16 i Lyngby.

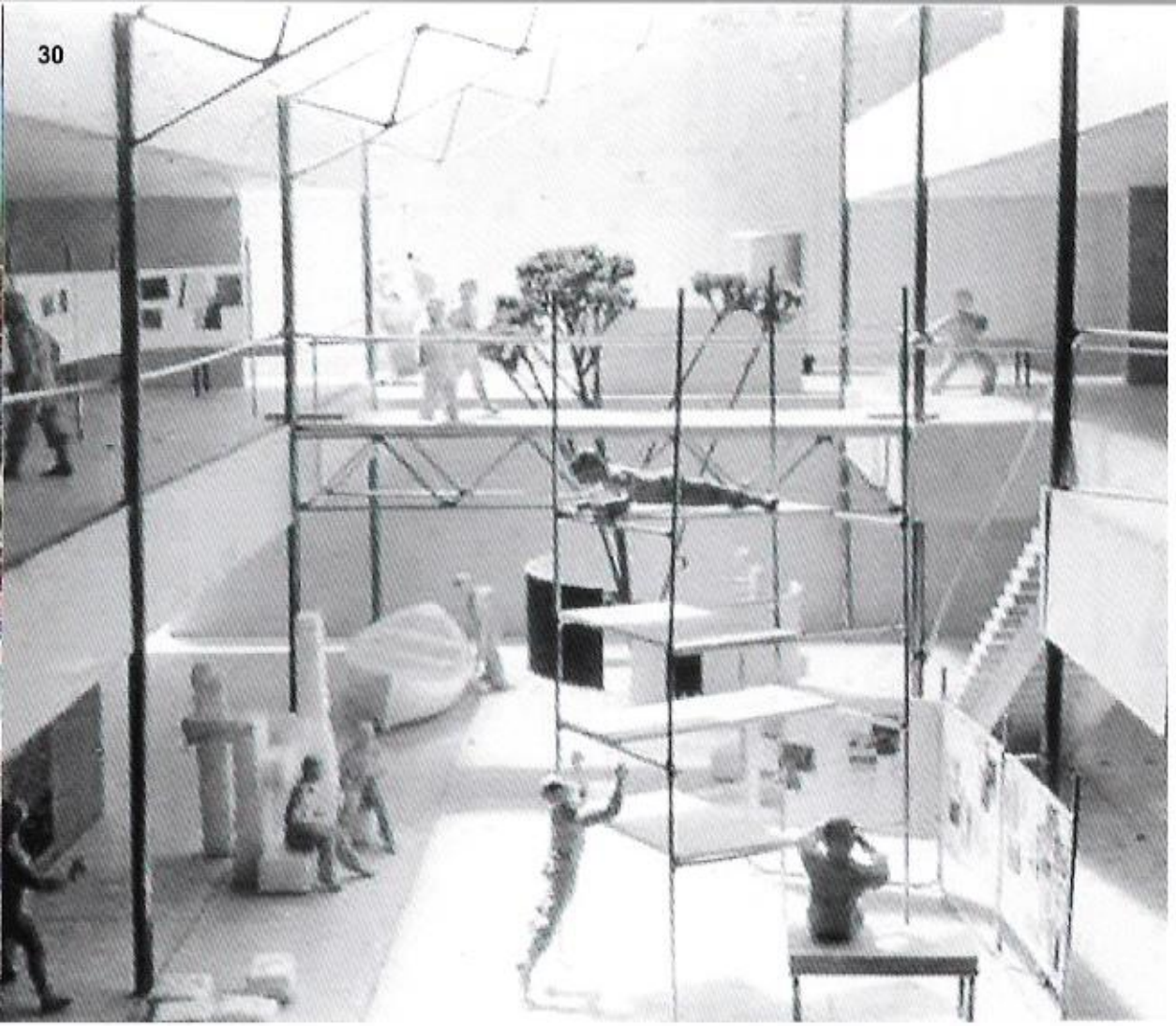
De to unge Lyngby-arkitekter – Henrik Vogel, Vinkelvej 16, og Niels Sigsgaard, Elmevej 14, har fået en tredjepræmie på 10.000 kr. i den første rene frem til, at der skal være omkring 25-30 familieboliger for at tilfredsstille dette behov.

De to unge arkitekter har også taget hensyn til afstandsloven: En og kultureit. Der skete en masse, koncerter og meget andet. Det var en meget stor oplevelse at bo i New York. Vi var begge så heldige at bo indenfor Manhattan, og vi havde vore familier med.«

»Så kommer man hjem med mod på at lave noget. Man har oplevet noget – der er sat noget i gang. Derfor var vi glade for at deltage i en konkurrence, hvor det er miljøet og de sociale kontaktmuligheder, der er problemet. Vores ide er, at give folk muligheder for at kunne vælge mellem privatliv og fællesskab. Vi har villet finde frem til et størrelsesforhold, hvor der er plads til de forskellige, uden at det hele bliver så stort, at fællesskabet forsvinder. Det primære for os er at arbejde med det nære miljø – det intime miljø holder småbørnene indenfor gruppen.«

Vogel og Sigsgaard har tænkt sig i de næste par år, at arbejde med disse problemer – men det bliver på helt idealistisk basis, det er ikke opgaver, der er blevet dem stillet. – Ikke endnu. **Guri.**

Vores aller første avisomtale - wow!
Så gjorde det ikke så meget af der i overskriften stod: "Søgte psykologisk bistand"! Det var min psykologfar, som vi havde lokket til at skrive noget om børn og bolig til vores projekt..

Fra konkurrenceforslaget:
Ny skole i Albertslund
2. præmie (dissens til 1. præmien)

Albertslundskolen 1969

Efter Galgebakken udskrev Albertslund Kommune en konkurrence om en ny - alt for stor - folkeskole (1600 elever).

Vores besvarelse blev mere en holdningsmæssig manifestation end arkitektur, noget der måske bedst kan illustreres med, at der ikke fandtes en eneste facadetegning på den omfangsrige 9 meter lange plancheaflevering. Til gengæld var hele det første ark viet til et 90 x 120 cm foto af en 7-8-årig pige omfavnende sin hamster!

Det gjaldt helt nye pædagogiske tanker, et opgør med den hierarkisk opbyggede centralskole, og som arkitekt gjaldt det om at alliere sig med de helt rigtige, her pædagoger, der som os i byggebranchen, gjorde oprør mod en udemokratisk ledet, og autoritært opbygget, folkeskole.
Pædagogisk nytænkning var ikke nyt for mig med en af landets kendte børnepsykologer som far. I Albertslund var han igen med på konsulentbasis og bidrog med kloge og moderate meninger om en skole, hvor børn kan udvikle sig til selvstændige og ansvarsbevidste mennesker.
Vi fandt ud af hvor nemt det var, at få førende folk fra andre faggrupper med på et konkurrencehold. Så snart du lokker med spændende illustrationer og små naturtro modeller af fremtidige bygningsdrømme, ja så smider selv travle eksperter alt hvad de har i hænderne!
Ved udgangen af 60'erne var "Unge pædagoger" det hotte tidsskrift inden for en pædagogik, og med Egon Clausen som redaktør gik det i socialistisk/marxistisk henseende langt videre, end hvad det etablerede skolevæsen stod for. En enkelt opringning og to timer efter sad Egon Clausen himself ved vores tegneborde i Skovshoved.

Samfundsbetinget arkitektur

Vi er i slutningen af 60'erne, med forsat høj byggeaktivit. Arkitektforeningen stod for udskrivningen af en række store åbne arkitektkonkurrencer, dels inden for det almennyttige boligbyggeri, dels de offentlige byggeopgaver inden for folkeskoler, gymnasier og videregående uddannelser.
Opvokset i et hjem, præget af pædagogisk nytænkning og socialhumanistiske holdninger, var det naturligt for mig at fokusere på uddannelsesbyggeriet.

Du måtte ikke være den bestemmende på bekostning af brugerne - blive magthaverens (bygherrens) forlængede arm. Vores job skulle, *før alt andet,* være at nå frem til resultater, der ikke skelnede mellem rig og fattig, men stile mod en social retfærdig og antiautoritær arkitektur (se. 44-46).

Det med æstetiske hensyn, den flotte arkitektur og spændende facader måtte så komme i anden række!

Alternative løsninger

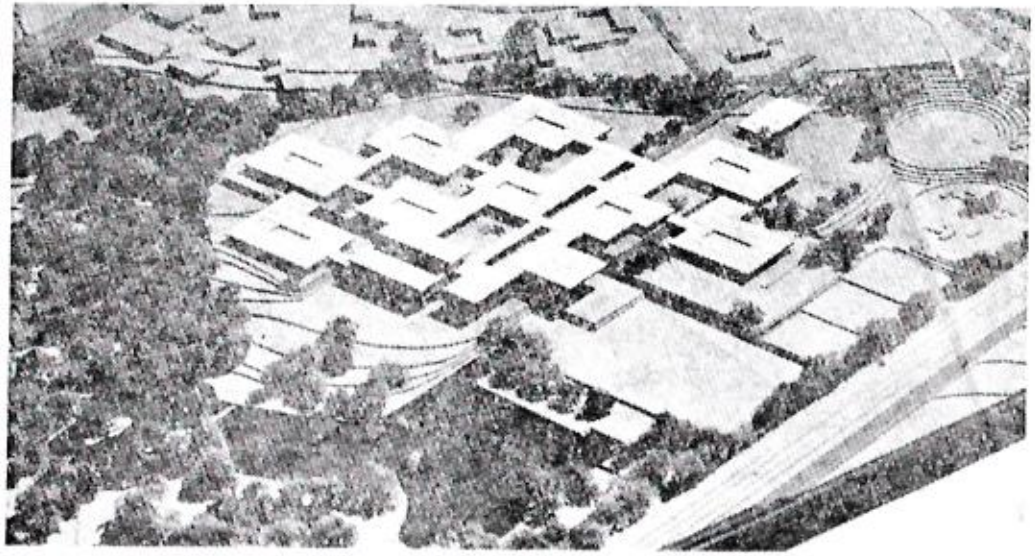
Al magt til børnene, væk med centralskolen lød slagordene, og i vores forslag blev den store hierarkisk opbyggede skole, som programmet lagde op til, opdelt i seks mindre autonome, elevstyrede enheder uden faste klasserumsadskillelser, et åbent værkstedsområde hvor undervisningen foregik på tværs af de normale alders- og fagopdelinger.
Det lyder måske ikke af så meget i dag, men dengang var det ret så uhørt, både i skolepolitisk henseende, naturligvis, men bestemt også hvad angik det en arkitekt - et arkitektprojekt - overhovedet skulle blande sig i!

Vi vandt (selvfølgelig) ikke, men var forbavsende tæt på: To af tre fagdommerne, arkitekterne, professor Olle Wåhlström, Sverige og danske Jarl Heger afgav dissens til fordel for vores forslag, hvilket mig bekendt var ret uhørt, både dengang og siden.

Det blev altså en fornem 2. præmie - og så mange penge, at jeg på vej til præmieoverrækkelsen købte min første 2CV - sprit ny! Jeg husker, at Henrik undervejs måtte ofre resterne af drikkevarerne fra nattens fest, og at vi også derfor kom et kvarter forsendt frem.

Men skønt var det - vi nærmede os målet: At komme fra teori til praksis!

Berlinske Tidende
af Martin Hartung, marts 1970

Skoleområdet tænkes opdelt i en række små skoler (for de yngste elever) placeret omkring en central tilvalgsskole (for de ældste elever).

Nyt syn bryder frem

HVAD var det, to af de tre fagdommere i sidste uges arkitektkonkurrence om et skoleområde i Albertslund fandt så værdifuldt ved 2. præmie-projektet, at de ønskede, det fik tildelt 1. præmie?

Der er indeholdt en række både arkitektoniske og pædagogiske kvaliteter i projektet, der er udarbejdet af arkitekterne Niels Sigsgaard og Henrik Vogel med arkitekterne Robert Grünberger og Erik Tind Nielsen som medarbejdere og professor i børnepsykologi Thomas Sigsgaard som pædagogisk konsulent.

For nu at tage de arkitektoniske fortrin først, så er skoleområdet, der skal huse ca. 1000 elever, udformet som en anonym, foranderlig bygningsstruktur.

Dermed stemmer projektet overens med en stadig mere fremherskende arkitekturtendens, som rummer to komplementære hovedmerkomité fremhævede det, passer sig smukt ind i terrænet.

Forslagsstillerne forestiller sig skolekompleksset opført hovedsagelig i ét plan med en modulfast bærende konstruktion af dampprør, spændt sammen med rørgitterdragere og facader f. eks. af metal eller eternit, mens tagpladerne tænkes udført som en let, såkaldt sandwichkonstruktion.

2. præmie-projekt, som fagdommer-flertal fandt værdigt til 1. præmie

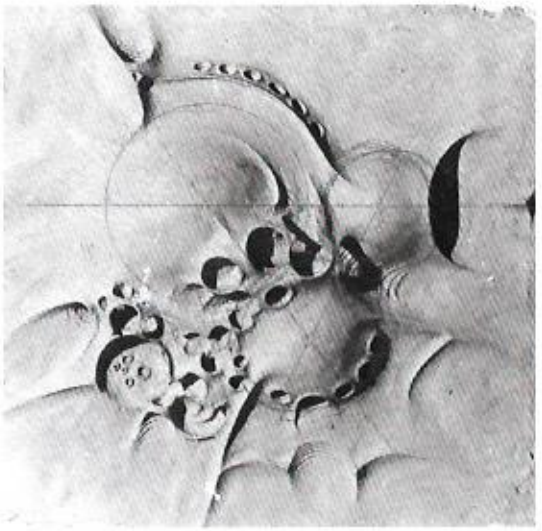
DET pædagogisk værdifulde i projektet beror fortrinsvis på, at skoleområdet — tydeligst i den del, der er beregnet for eleverne op spor, ca. 150—175 elever — er parvis forbundet omkring fælleslokaler for fag som formning, håndgerning, slojd o.s.v.

Hensigten hermed er på samme tid at gøre skolen overskuelig for de yngre børn og at åbne mulighed for samvær med børn »udefra«.

For at lette elevernes overgang til den centralt placerede tilvalgsskole — for syvende klasse og opefter — foreslås femte- og sjetteklasserne anbragt nær tilvalgsskolen med adgang til at blive undervist i dens lokaler.

Trivselsaspektet har spillet så vægtig en rolle i projektets disposition og udformning, fordi disse års pædagogiske debat i stigende grad præges af generelle trivselsproblemer sideordnet med de faglige, uddannelsesmæssige spørgsmål.

Både arkitektonisk og pædagogisk må 2. præmieforslaget derfor nok kaldes et væsentligt bidrag til belysning af mulighederne for, at skolegangen kan tilpasses fremtidige ændringer i livsform og samfundsstruktur, og at skolebyg-

I dag, 50 år efter, er det blevet mere populært at grave museer ned, ikke mindst når det som i Fælledparken drejer sig om en central placering i grønne områder.

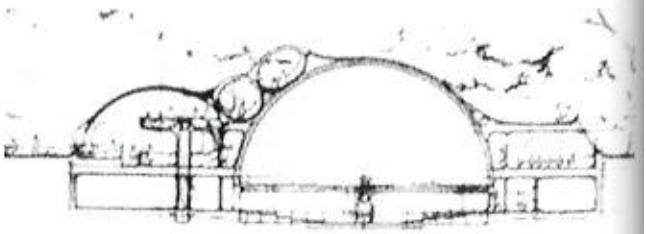
Dengang gik det ikke, men det blev til en flot omtale. Flot når konkurrencen, som jeg husker det, havde omkring 200 deltagende ind- og udenlandske arkitetfirmaer.

Knud Munk vandt med et smukt, men et for Fælledparken problematisk forslag, sådan som jeg så det. Heldigvis blev placeringen senere ændret til Gammel Kongevej for enden af Søerne, hvor det nu, i en ny tilpasset udgave passer fint i bybilledet.

Modellen formede jeg i modelervoks og glæder mig stadig over en afstøbning i bronce, som jeg fik udført en halv snes år senere.

Der var flere grunde til, at jeg i mange år efter betragtede mit planetarieforslag som, i arkitektonisk henseende, ren "egoisme": Hvor du enerådigt bestemmer alt - er kunstneren, hvis kompromisløse værk dine kollegaer og en udenforstående befolkning må accepter eller lade være...

Jeg skal nok helt hen til slutningen af århundredet, min svømmehal æra, før jeg turde lege "rigtig arkitekt" igen

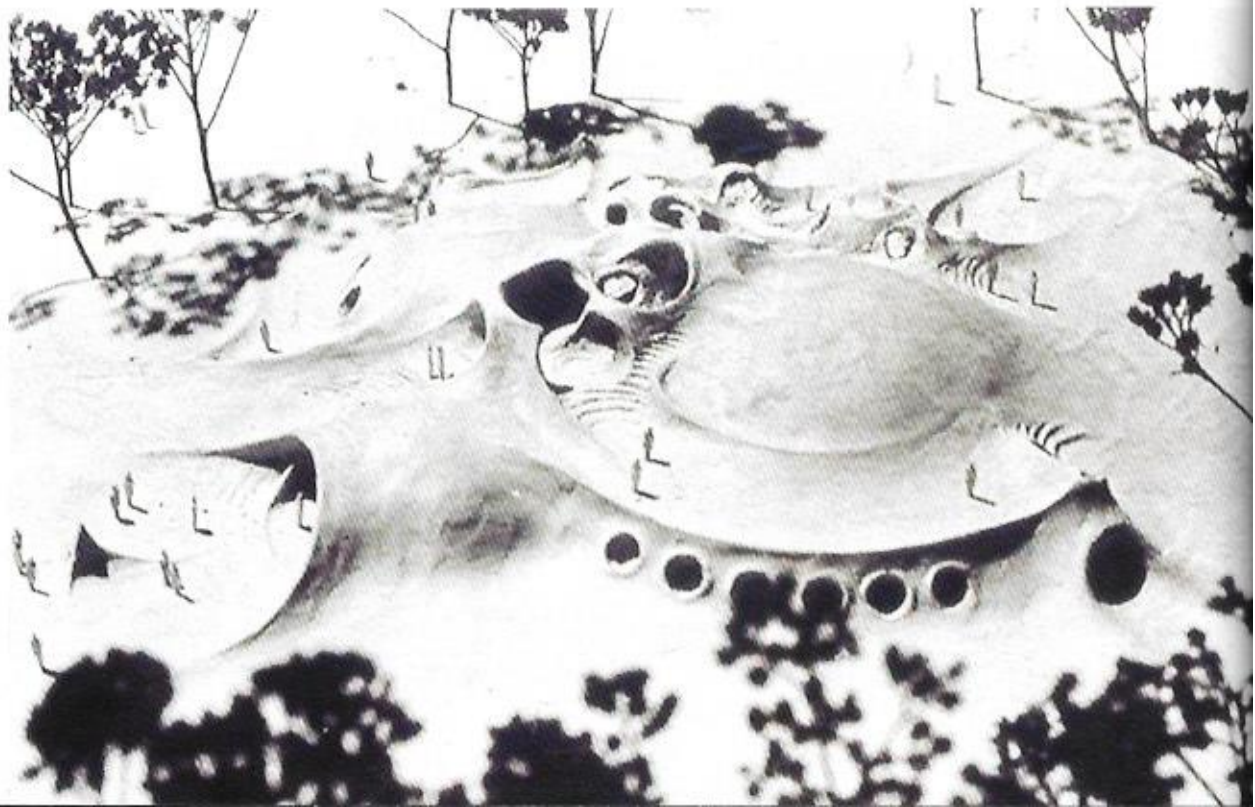
Planetariet i Fælledparken

Midt i det hele udskrev Carlsberg i 1969 en konkurrence om et planetarium i Fælledparken. Væk med de sociale boligpolitiske manifester, her var muligheden for at realisere mine arkitektoniske drømme fra studietiden!

Og dog, Fælledparken var folkets park og ikke et sted for prestigeprojekter, med mindre bygherren er magtfuld nok (Carlsberg). Kunne de to sider af opgaven kombineres? Der lå den afgørende opgave for mig, her udrag fra beskrivelsen:

Udvendigt formet som en legeplads, et græsklædt landskab med aner til den måne, som menneskeheden just har trådt sine første skridt på. Og så, i skærende kontrast hertil og skjult under terrænet: Aladdins hule, en fremtidsverden i stål og glas dæmpet med knaldrød nålefilt på hulens indersider. Her møder den besøgende satellitter, rumfartøjer og længst inde: Kulminationen, selve planetariet med kigget ud i det uendelige univers...

Den dag i dag er det nok det projekt, jeg aller helst havde set realiseret.

Internationalt kongrescenter i Grenå

Næste skridt på trappestigen var et Kursus- og Kongrescenter i Grenå. Programmets forside var illustreret med et Europakort, hvor Grenå lå som det geografiske midtpunkt i vores verdensdel. Den var vi helt med på, for lige nu befandt vi os selv i verdenens centrum - fagligt set!

Grenå blev nok mit sidste forslag i lang tid, hvor budet på teknologisk fremtidsarkitektur kom i første række. Nu skulle mine sene akademiprojekter og studierne på Columbia realiseres: Masseproducerede værelsesenheder, ophængt i stålgitre og svævende frit over fleksible undervisningsområder.

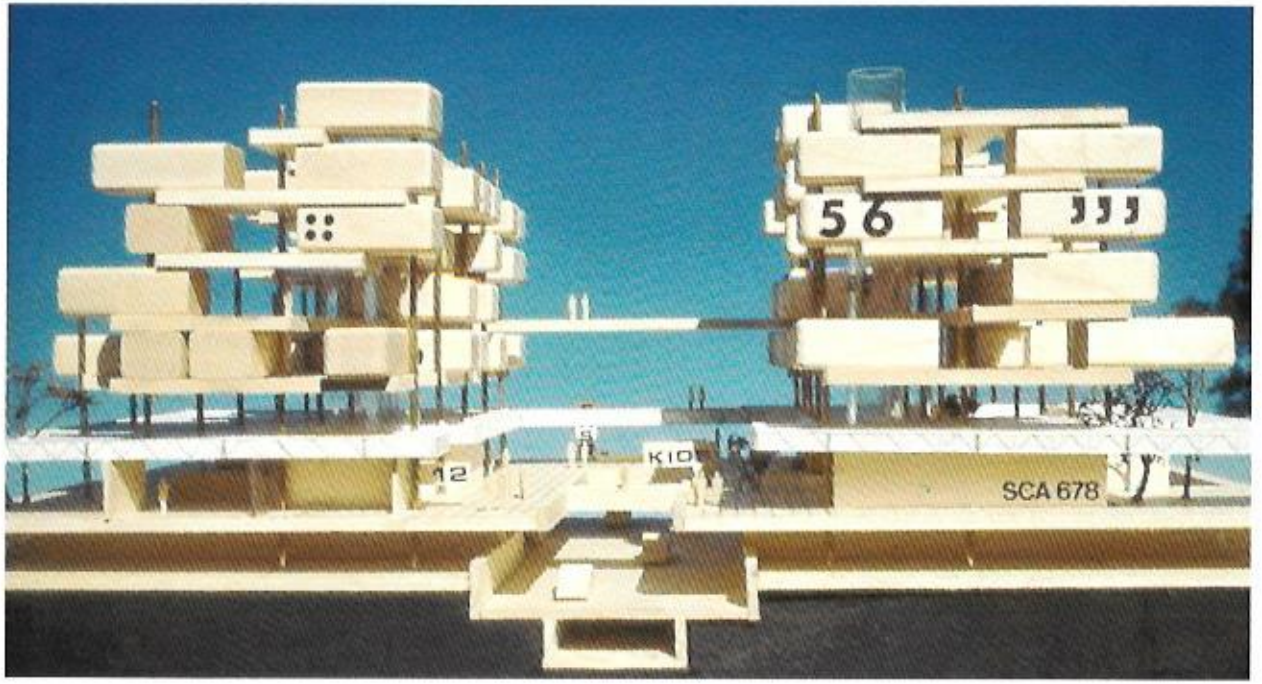
Smadder flot, når jeg selv skal sige det (og det er du nød til, af og til). Spændende var konkurrenceafgørelsen så meget mere: Hvornår (ikke hvis) ringer Røgind?

Sidste aften, efter vores familiers fællesmiddag i Skovshoved, sad Henrik og jeg noget slukørede tilbage og ventede på den opringning fra Røgind, som forlængst skulle have fundet sted... Hvad fanden var der sket?? Præmieoverrækkelsen var næste dag kl. 14. - i Grenå! Vi måtte erkende nederlaget - bar røv, satans også! Nå, men chiantiflaskerne var allerede købt, så ned med "gravøllet" og det i en fart...

Modelfotos 1:2000 og 1:200

Klokken kvart i ti (22!) ringede Bent Røgind, undskyldte tidspunktet og meddelte: *"Jeres er det flotteste projekt, en 2. præmie, for I gik jo langt ud over programmet. Husk nu at nå frem - ædru for pokker, der er bestilt plads på Hundested Grenå færgen til jer kl. 9.00 i morgen tidlig"*... Hvordan det lykkedes for os at nå frem står stadig, nu mange år efter, helt hen i det uvisse. Resterne af rødvinsflaskerne blev gemt væk med det vuns og frem med Ramlöserne. Af sted i den nyindkøbte 2CV til Hundested-Grenå fægen tidligt næste morgen, og vi nåede vi det! (Der var ikke modvind, en væsentlig faktor når man kører 2CV).

Lidt om arkitektbranchen dengang: Et par år senere holdt arkitektforeningen repræsentantskabsmøde i det nu opførte Grenå-center (Friis & Moltke). Daværende økonominister Per Hækkerup var inviteret med som hovedtaler, og kl. to om natten, efter 1½ flaske whisky, sprang han fuld påklædt i hotellets swimmingpool. Flere af os menige deltagere fulgte efter, dog mindre påklædte som jeg husker det. Senere på natten forsøgte arkitektprofessor Naur Klint at smadre et par af stedets store termoruder med portvinsflasker som kasteskyts. Det lykkedes ham vist kun at knuse flaskerne...

Arkitektkonkurrencerne

- et helt specielt fænomen

Det var arkitektkonkurrencernes daværende sekretær Bent Røgind, der på dommerkomiteernes vegne ringede til vinderforslagende, som regel sent inden offentliggørelsen. Jeg kan stadig høre hans formanende stemme i telefonen til os nybegyndere: - *og husk nu, kun et enkelt glas vin i aften så I kan repræsenterer standen på værdig vis*"...

Bent Røgind var noget af et ikon for de konkurrencevindende tegnestuer. Når han ringede, var jo det jo det dejligste i verdenen, og hans taler ved præmieoverrækkelserne var et tilbagevendende højdepunkt for os, der fik lov til at høre dem gentagende gange. Frankofil som han var (*rødvin?, jeg drikker kun de gode årgange Pomerol)* indledte han ofte med:

Charles de Gaulle - lang pause - eller var det Giscard d'Estaing?, der udtalte: Det er svært at vælge mellem skilning i nakken og en fedtemad med gammel ost, fedt og sky...

Vi grinede troligt hver gang, også selv om vi, og sikkert mange borgmestre m.fl., ikke anede hvad han talte om. Det tog faktisk del år før jeg rigtigt fattede pointen, men så gav de sagte ord også god mening: Det var åbne konkurrencer, ofte med over 50 vidt forskellige indkomne forslag. Nogle af besvarelser byggede i flere etager, andre gravede sig ned osv. Gode løsninger hver for sig, og det endelige valg af hvad, der skulle blive til et stort millionbyggeri, var ikke altid lige nemt. Det har jeg senere, også som dommer, erfaret.

Den åbne konkurrence

Jeg vil påstå, at den åbne arkitektkonkurrence var den enkeltfaktor, der op gennem det 20. århundrede skabte forudsætningerne for, at dansk arkitektur havde et så højt internationalt omdømme, som tilfældet var. For os nyuddannede i slutningen af 60'erne var det en igangsætter uden lige, og for mig personligt har den været alt afgørende for min mangeårige praksis som arkitekt.

Jeg springer lige 45 år frem i tiden:

For et par år siden holdt jeg en forelæsning om "egne arbejder" i arkitektforeningens seniorafdeling, og blandt tilhørerne sad flere af mine mentorer fra studietiden, bl.a. Henrik Iversen, Pauli Wulff og min nu 80 år gamle medkæmper fra afgangen, Gehrdt Bornebusch.

Sidstnævnte var så venlig bagefter at rose mine arbejder og især min fremhævelse af arkitektkonkurrencen, som også for ham og hans fornemme praksis havde haft en uvurderlig betydning. Men på egne og standens vegne følte vi begge, at udviklingen inden for de sidste 10 -15 år, ikke mindst på grund af TYD (tjenesteydelsesdirektivet), i realiteten havde sat en stopper for Danmarks enestående tradition for afholdelse af åbne arkitektkonkurrencer om store offentlige byggeopgaver. Nu skal du, for overhovedet at komme på tale ved en større offentlig byggeopgave, først prækvalificeres, dvs. bevise at du har *omfattende erfaringer med, og referencer til, opgaver af tilsvarende karakter.* At dette udlukker mange nye spændende ideer, siger sig selv.

Et par klassiske eksempler: Var Utzon mon blevet prækvalificeret til en operabygning, på et tidspunkt, hvor hans bedste reference var to rækkehusbebyggelser nord for København? Eller Johan von Spreckelsen, hvis største byggeri inden konkurrencen om Grande Arche i Paris var en kirke i Farum? - Nej, vel.

Modsat TYD-konkurrencernes omfattende udbudsbetingelser, ofte flere ringbind, så var de gamle konkurrenceprogrammer forbilledligt korte og omhandlede kun de overordnede ønsker til idé og funktion. De var langt hen ad vejen kun vejledende og ikke som i dag, hvor et konkurrenceforslag erklæres for "ikke konditionsmæssigt" - dvs. bliver udelukket, hvis ikke alle kvadratmeterne eller antallet af toiletter er 100% på plads.

I den indledende konkurrence er det imidlertid ikke afgørende, om detaljerne er løst tilpunkt og prikke. Det er et arbejde, som retteligt hører hjemme i den efterfølgede projekteringsfase: *Hvor der er tid til det, og hvor det kan ske i samarbede med bygherren og brugerne.*

Eksempelvis ville en opmåling af vores vinderforslag til Kolding Gymnasium have vist en ca. 20% arealoverskridelse. Men det var forhold, som hurtigt kom på plads - i samarbejde med skolens folk, og uden at det gik ud over forslagets grundlæggende ideer. Med den korte tid, som konkurrencen giver dig til besvarelsen af et stort kompliceret byggeri, så må den overordnede fysiske og funktionelle løsning - hovedgrebet - være det helt afgørende for bedømmelsen .

At den åbne arkiektkonkurrence havde afgørende betydning for dansk arkitektur i almindelighed, og danske arkitekter i særdeleshed, fremgår bedst af, at så godt som alle de kendte tegnestuer op gennem det 20. århundrede opstod ved at indehaverne, som helt unge uerfarne arkitekter, kunne deltage i konkurrencer om store offentlige byggeopgaver: Rådhuse, gymnasier, folkeskoler, idrætsanlæg, boligbebyggelser osv.

En hyllest - eller nekrolog?

Sammen med Michael Steen Johnsen fra Vandkunsten besluttede Bornebusch og jeg, at skrive en hyldest til den åbne danske arkitektkonkurrence, sådan som den var blevet praktiseret op gennem hele det 19. og 20. århundrede.

Bag initiativet lå der nok for os alle en slags personlig taknemlighedserklæring. Vores mere konkrete mål var, i ord og streg, at få foreviget den lange række af epokegørende besvarelser, som den danske arkitektkonkurrencetradition har afstedkommet. Et glædens og begejstringens skrift, frem for det måske mere nærliggende: En nekrolog...

Desværre blev det kun til nogle meget hyggelige komsammener over gode glas vin og megen skøn nostalgisk snak. Vores manglende disciplin og ret så høje gennemsnitsalder fik det til at løbe ud i sandet. Personligt vil jeg gerne genfinde tid og kræfter til at tage emnet op igen - så måske?

THYLEJREN

Vi skriver sensommeren 1970 hvor Henrik og jeg med familier og venner tilbragte en del af sommeren i Det Ny Samfunds lejr i Thy. Det blev en skøn sommerferie, for sådan vil jeg i ærlighedens navn helst betegne vores medvirken. Lange nætter med "sort nepal" og "rød libanon", et åbent kærlighedsliv og fed musik, men også drømme om hvordan vores liv kunne udvikle sig i et samfund, hvor samvær og ligeværdighed blev prioriteret højere end selvtilstrækkelighed og begær efter materielle værdier.

A70

Henrik og jeg gik sammen med bl.a. Otto Langhårsklipper (ham blev jeg mange år senere nabo med i Sankt Peders Stræde) for at starte A70, andelsforeningen af 1970, hvis formål var at etablere kollektive selvforsynende landsbyer rundt om i Danmark, en slags landlig pendant til Christianias "Fristad i staden". Ikke ved besættelse, men ved køb og selvbyg inden for samfundets rammer.

Vi troede med rimelig overbevisning på, at bevægelsen i de kommende årtier ville udvikle nye boformer rundt om i landet, som vægtige alternativer til parcelhusområderne, der dengang bredte sig som steppebrand overalt i kongeriget. Det blev til to fraktioner: "Toustrup Mark" og "Fraktionen uden grund".

Førstnævnte havde fra starten fundet et helt rigtigt sted: Ved Låseby ca. 40 km vest for Århus med nogle forfaldne fabriks og beboelsesbygninger på et stort landbrugsareal, ejet af den navnkundige "Låsebysvendsen", og som kunne købes til en overkommelig pris. For os på Sjælland blev det sværere, heraf navnet "Fraktionen uden grund": Hvor skulle pionerprojektet ligge? Hvor meget by og hvor meget land? Skulle vi købe eksisterende bygninger eller bygge nyt? Det endte med købet af en ret stor bondegård ved Krageborg på Sydsjælland.

Vi fik igen en skøn sommer med 60 - 70 børn og voksne, fester og fri kærlighed på høloferne. Vi var ikke altid lige påklædte og på den store lades facade mod landevejen blev der med meterhøje bogstaver malet:

ANARKI ELLER KAOS ...

Sidst på sommeren blev vi smidt ud af kommunen. Den officielle begrundelse var de sanitære forhold, en - set på lidt afstand - ret så forståelig begrundelse: Jeg fik som byggesagkyndig til opgave stå for kloakforholdene. Bondegårdens eneste septiktank var fyldt til randen efter få dage, så nu var det lokum a la Thylejren, dvs. to kraftige afbarkede grandstammer, hvilende på bukke i begge ender og placeret over en rende på ca. en meters dybde. Her kunne 6 ad gangen besørge hvad besørges skulle, men kun i ca. 14. dage, så måtte apparatet nødvendigvis flyttes til en ny gravet rende. Jeg bør tilføje, at for den siddende var det ret vigtig, både at kunne holde sig for næsen og balancen på en og samme gang.
Efter dette skønne, men fejlslagen, projekt gik fraktionen mere eller mindre i opløsning. Henrik og jeg blev i stigende grad optaget af tegnestuens metierer, og først nogle år senere kom vi i kontakt med en gruppe på Sjælland, der ønskede at etablerer et bofællesskab med jorddyrkning og mindre erhvervsvirksomhed som en høj prioritet. Det blev endnu nogle år senere til Bofællesskabet Bakken, det vender jeg tilbage til (s. 44)

Men for at gøre Thylejren i sommeren 1970 færdig: Jeg mindes en morgen, hvor jeg langhåret, solbrændt og uden en trævl på kroppen stod uden for vores fællestelt og huggede brænde medens mine to lige så nøgne børn, Thomas og Ditte på henholdsvis 4 og 1½ år legede skønt ved siden af i en mudderpøl. Et nydeligt og velklædt ægtepar på turistbesøg (dem var der mange af) havde standset op foran os, og jeg hørte konen sige: "Det er fuldstændigt som i stenalderen"...

De spurgte pænt om de måtte fotografere optrinnet mod at sende mig en kopi, hvilket jeg afslog. I dag ærgrer det mig lidt, for fotografering var ikke noget der optog os "fastboende". Billedet ville ellers have været et fint minde om en spændende sommer, der for os endte lidt brat: Det var balladen omkring besættelsen af Hjartemål Kirke og de efterfølgende trusler om repressalier fra en, forståelig nok, vred lokalbefolkning. Nu blev det for broget, og vi vendte tilbage til fredelige Skovshoved og den næste konkurrence - i Kolding, denne gang skulle vi vinde.

Uddannelsesområdet i Kolding

Grenå havde givet os yderligere blod på tanden. Så da vi på Kjærgaards tegnestue sammen med Boye Lundgaard, igen blev sat i gang med en stor konkurrence, denne gang et uddannelsesområde i Kolding, tog vi mod til os og meddelte vores chef Pauli Wulff, at hvis vi vandt konkurrencen for tegnestuen, så ville vi være medpartnere i tegnestuen...

Den gik ikke! Boye blev og deltog for Kjærgaard medens Henrik og jeg fik aftalt en måneds orlov så vi kunne deltage i eget regi.

Det var en periode, hvor enhver større provinsby med respekt for sig selv skulle have sit helt eget universitet. Odense var i gang, Ålborg og Esbjerg på vej og trekantsområdet med Kolding i spidsen ville også være med.

Nu *skulle* den i hul. Samfundskritisk og pædagogisk nyskabende ja, men vi ville også vinde. Opgaven var omfattende, et helt nyt uddannelsescenter, i første omgang på over 50.000 m^2. Vi måtte alliere os med de helt rigtige, herunder hvad angik det byplanmæssige, nu det drejede sig om en skala, vi ikke før havde været ude for.

Flemming Nøhr

Byplanlægning var op gennem 60'erne og et godt stykke ind i 70'erne et helt centralt arkitektfagligt område. Her skulle vores marxistiske planøkonomiske teorier omsættes til fysisk virkelighed. Gennem vores Alternative Arkitektforening var vi kommet tæt på en af de nye fremadstormende byplanlæggere, *Bo Vagnby*.

Han havde sammen med byplankollegaen Flemming Nøhr vundet en stor konkurrence om byfornyelse på Østerbro, udskrevetaf boligselskabet KAB.
Bo var på vej til Kenya for Danida, men makkeren Flemming var med på at bidrage med sin byplanviden. Sådan kan det gå og ved tilfældighedernes spil fandt jeg sammen med det menneske, jeg i det efterfølgende halve århundrede skulle dele størsteparten af min vågne tilværelse med!

Den aktuelle del af Koldingkonkurrencen var opførelsen af et stort gymnasium for Vejle Amt. I pædagogisk henseende søgte vi efter input fra de dengang ret så rabiate yngre gymnasielærere, og en af disse, Ole Jellingsøe slog til.

Ny pædagogiske principper

I konkurrenceprogrammet var det nye gymnasium beskrevet som det, der dengang var gens latin: Et fagklassegymnasium, dvs. en opbygning med faglærerne tronende på ophøjede katetre i deres "helt egne" klasselokaler. Det var stik imod det, Henrik og jeg stod for: En opdeling af den (alt for) store skole i mere nærdemokratiske basisafsnit, det vi tidligere havde høstet kegler på, ikke mindst i Albertslund-konkurrencen.

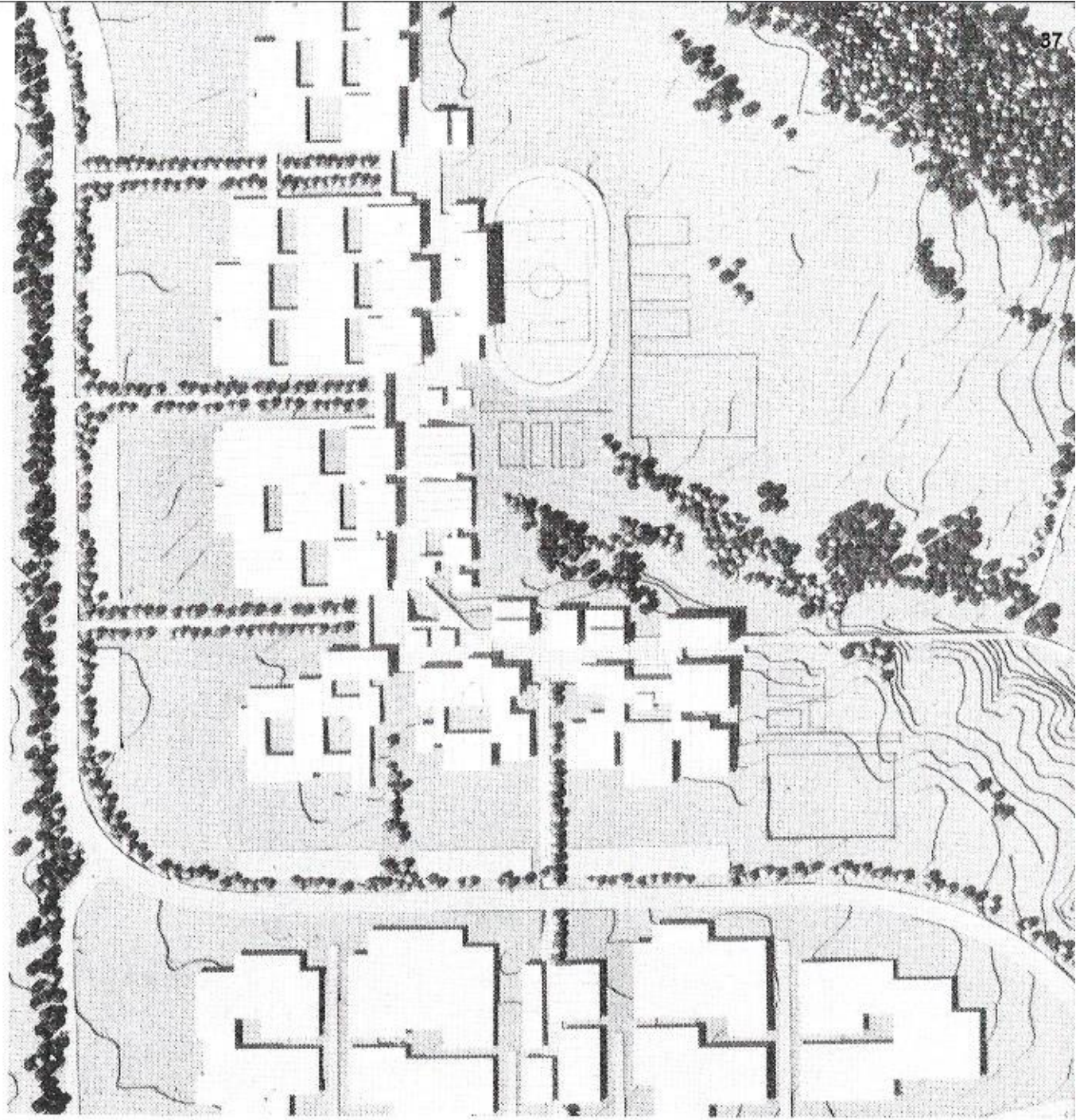
Den var Ole Jellingsø med på, og han formulerede de gymnasiefaglige argumentationer for det, vi i projektet definerede som "hjemstavnsgymnasiet", en gymnasiestruktur, som senere - på landsplan - skulle blive fagklassegymnasiets afløser.

I arkitektonisk henseende førte jeg mig stadig frem med 60'ernes teknologiske optimisme: Store rødmalede stålgitterdragere med over 30m frie spænd, hvorunder den elevstyrede undervisning frit kunne indrette og udfolde sig.

Til afleveringen fik vi hjælp af to unge konstruktører fra Kjærgaards tegnestue, Robert Grünberger Erik Tind Nielsen - Vi byggede modeller og producerede metervis af plancher...

Spændende var det at vente på afgørelsen, og naturligvis glemmer jeg aldrig, da en af fagdommerne, arkitekten Salli Besiakow (min kone, Dorthe's daværende chef!) kort før offentliggørelsen ringede og kunne råbe: Den er hjemme!

Bastflaskerne måtte dog vente, indtil konkurrencens sekretær, Bent Røgind nogle timer senere bekræftede at den var god nok. Han kunne også afslører, at Kjærgaards tegnestue med Pauli Wulff og Boye Lundgaard havde fået 2. præmie. - det gjorde ikke vore triumf mindre!

Konkurrence om uddannelsescenter i Kolding.
1. præmie. 1970

Billede af den nye skoleform, der ligner den åbne skole og bygger for gymnasiet på en opdeling i et hovedhus med fællesfaglige skillerum.

Kolding accepterer ny uddannelsesform

Unge københavnske arkitekter forer sig stærkt frem

De unge københavnske arkitekter farer sig stærkt frem i konkurrencer, sidst i Kolding, hvor tre grupper med en gennemsnitsalder på 30—32 år løb med alle præmierne for deres forslag til det nye uddannelsesområde over 350 ha nord for byen. Det var her, Kolding regnede med at placere et eventuelt sydjysk universitet, men det skal lægges i Esbjerg—Ribe-området.

I præmien på 30.000 kr. blev vundet af arkitekterne Flemming Nøhr, Niels Sigsgaard og Henrik Vogel, der for første gang samarbejder, men Nøhr har tidligere samarbejdet med Bo Vagnby vundet 2. præmien i byhavnekonkurrencen på Østerbro, de to andre har taget 3. præmien i konkurrencen i Roskilde-centeret i Gloria, et skolebyggeri i Herstedøster og en 3. præmie i en legepladskonkurrence i Skåne.

Når Kolding både nurse få et universitet, har byen alligevel på at skabe et andet sydjysk uddannelsescenter, hvor denne tage er et gymnasium, et handelsgymnasium og en teknisk skole. Senere kan andre uddannelsesinstitutioner placeres i centret. Danmarksbiblioteket har udvalgt Byhavnsprojektet på grund af dets pædagogiske kvaliteter. De unge arkitekter havde knyttet en pædagogisk konsulent, adjunkt Jellinger, til projektet, og resultatet er blevet en ny skoleform.

Den ligner den åbne skole, som er på eksperimentstadiet enkelte steder i landet, og bygger for gymnasiet en opdeling i et hovedhus med fællesfaglige skillerum, således at i fællesrum bliver samtale om den nyoptagne kontaktstoffet mellem ved og lærere i et dobbelt-forum, hvor grupper af lærere og elever kombiner sig tilbage til studiet der er placeret rundt om det centrale.

Formålet med denne undervisningsform er dels at aktivere elevernes, dels at give eleverne mulighed for at prøge den til fod med læreren.

I konkurrencen indgik tillige udtalelse af en række rekreative betydninger for området.

2 præmien på 25.000 kr. vandt arkitekterne Hans Jacobsen, Niels Jensen og Boje Lundgård præmieret af arkitekterne Poul Erik Skriver, Ingrid Ladefoged og Ole Mørk, alle København.

Omtale i Politiken oktober 1970

A5 Tegnestuen

Kolding Gymnasium 1973

Den modtagelse vi fik i Kolding i senefteråret 1970 siger ikke så lidt om tidens åbne arkitektkonkurrencer. Vores udseende, just kommet fra Thylejren med skulderlangt hår og batikfarvede T-shirts gjorde, at borgmester Peter Ravn spurgte os:

Er det jeres hidtil største byggeprojekt? (alene uddannelsescenters første byggeri, det nye amtsgymnasium, repræsenterede en byggesum, der i dagens mønt ville svare til en kvart milliard kroner). Jo, det det var det da.

Har I overhovedet selvstændigt fået opført noget?

Nej, det måtte vi også blankt erkende.

Nå, men så får I travlt, for byggeriet skal i jorden inden det næste kommunevalg om knap 2 år!

Nu var det alvor, og dannelsen af A5 Tegnestuen blev en realitet. Navnet "A5" var også tidstypisk, for i kollektivitetens navn var personbetegnelse udelukket, og da vi var fem til at aflevere konkurrencen blev det naturligt til A5.

Som så ofte ved store byggeopgaver, varede det en rum tid inden hele det politiske og økonomiske grundlag for gymnasiebyggeriet var på plads. Nye i branchen som vi var, allierede vi os klogeligt med arkitektforeningens advokat Jørgen Hansen - "Jørgen Fyldepen", som Flemming straks døbte ham, fordi han havde en guldfyldepen, på størrelse med en omvendt mælkeflaske.

Henrik og jeg havde som sagt brændt broerne efter os på Kjærdgaards tegnestue og måtte i denne venteperiode finde andet lønnet arbejde. Henrik fik job hos en "lokal" gentoftearkitekt med tegnestue i Mogens Lassens hus på Sølystvej. Hans Vilhart, "Jean Villarrr" som vi kaldte ham, frankofil og med sommerhus i Sydfrankrig. Selv havde jeg på arkitektskolen søgt, og fået, et et forskningsstipendiat om uddannelsesbyggeri .

En brydningstid på flere fronter

Den tid, hvor vi ventede på at projekteringen af Kolding Gymnasium kunne komme i gang, bød på en del omvæltninger, både hvad angik vores livsførelse og arkitekturidealer.

Dorthe og jeg havde droppet drømmehuset på vores sydvendte grund direkte ud til Furesøen. Sammen med Henrik og Alice købte vi i stedet en nedlagt købmandsforretning i Skovshoved og indrettede os her i et skønt bofællesskab (se s.28)

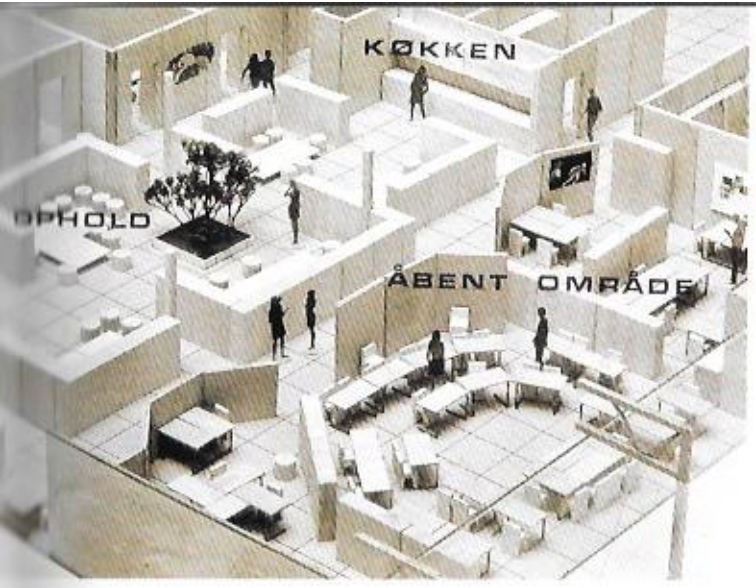
Vi have to børn hver, og med skiftende unge beboere i baghuset blev stedet blev hurtigt samlingssted for musikglade folk med blomster i vores lange hår.

Når rockmusikken drønede derudaf til de tidlige morgentimer, de psykodeliske lysbilleder flimrede på husgavlen og hash-tågerne lå tæt om huset, var vi ikke altid lige populære i det ellers ret så mondæne Strandvejskvarter.

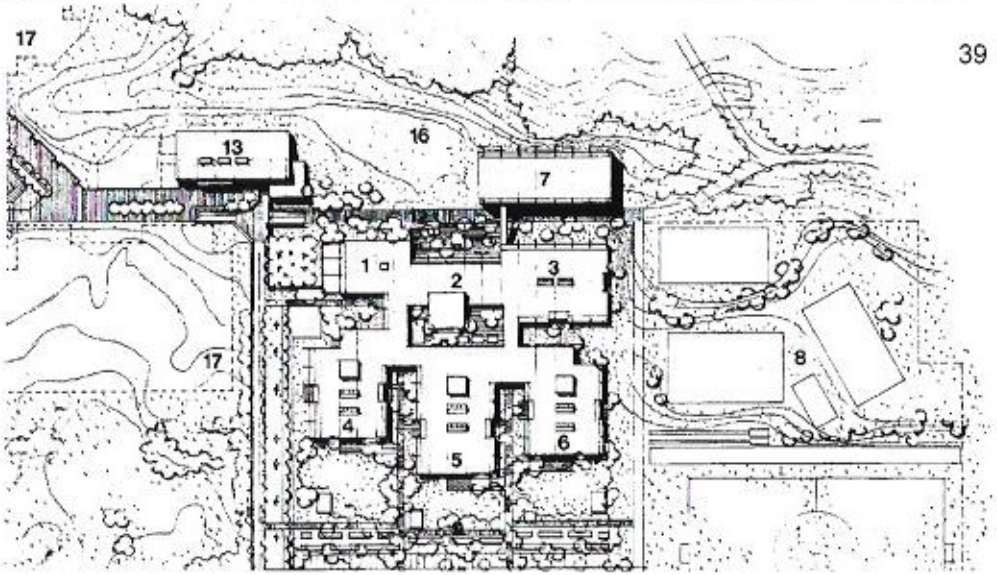
På tegnestuen fik den heller ikke for lidt. Kontrakten om projektering af det nye gymnasium i Kolding kom i hus, og på grundlovsdagen 1971 flyttede vi fra baghuset i Skovshoved til lejede lokaler i Trommesalen 5 ved Vesterport Station - **A5 Tegnestuen** var nu formelt en realitet.

De fem fra vinderprojektet til Kolding Uddannelsesområde var i mellemtiden blevet reduceret til 4: Henrik, mig, Flemming Nøhr og Robert Grünberger, idet Erik Tind Nielsen i ventetiden var flyttet til Sydsjælland.

Efterfølgende omtalte vi ham altid som "A5", den 5. fra vinderteamet, og sammenholdet fra denne ene, afgørende konkurrence var stærkt, og Erik kiggede forbi når han kom til byen og var med, når der blev festet på stuen - og det blev der tit. Han døde desværre i en ret ung alder efter at havde gennemført en af landets første lungetransplantationer.

model af basisgruppens fællesområde

Beliggenhedsplan
med de tre selvselvstyrende bassisafsnit

Tidsplanen for færdigprojekteringen af gymnasiet var, set med nutidens øjne, forholdsvis magelig. Knap to år, hvor vi med dagens computerstyrede projektering skal klare os på under det halve. Men vi lå ikke på den lade side: Byggede store modeller af både konstruktioner og indretninger, og måtte på rekort tid lære "alt" om kuldebroer, fleksible skillevægge og de mange hundrede forskellige materialer, der indgår i et stort og byggeteknisk set ret så kompliceret byggeri.

"Byggebogen", en systematisk indsamling og ajourføring af alle væsentlige byggetekniske detaljer udgivet af vores gamle chef, Poul Kjærgaard, lå på bordene ved siden af et utal af brochurer og produktinformationer.

Dette var før informationsalderen, og brochurerne udgjorde helt nødvendige hjælpemidler for et nybagt arkitektfirma. Vi skulle lægge ryg til et byggeri med blandt meget andet 10.000 m^2 helt flade tage, "built-up" som det hed, og var god latin dengang i 70'erne. Jeg kan i parentes tilføje, at der allerede et års tid efter indvielsen (1974), fast stod 25 - 30 gulvspande rundt om i lokalerne for at opsamle det regnvand, som af "uransagelige grunde" (i følge tagpapfirmaet) lystigt sivede ned fra de flade tages mange store vandpytter...

Kolding Gymnasium 1973
Kantinens front mod naturområdet med gangbro over hovedstien.

Arkitektskolen i 70erne

I efteråret 1970 fik jeg et forskningsstipendiat med titlen "Arkitektuddannelsen". Da jeg samtidigt var blevet valgt ind i Arkitektforeningens bestyrelse og blevet formand for foreningens uddannelsesudvalg, var min undertitel "efteruddannelse" eller "livslang uddannlelse". Jeg blev tilknyttet et af de nyoprettede undervisningsinstitutter, det marxistisk orienterede Institut M med Henning Larsen som (ret passiv) professor.

Det blev til mere undervisning end egentlig forskning og starten på 10 år som fast lærer på instituttets F-afdeling, (F for Tobias Faber, skolens daværende rektor).

68-oprøret havde medført store ændringer af arkitektskolens struktur: Fra en professordomineret mesterlære til en institutbaseret opbygning, og hvor der på institutforsamlingerne herskede direkte demokrati (en mand en stemme), både for lærere og studerende.

Som nybagt praktiserende arkitekt og bestyrelsesmedlem i Akademisk Arkitektforeningen brugte jeg en del tid på at forsvare - eller snarere forklare - fagets erhvervsdrivende, hvad der egentlig forgik på skolerne.

De store omvæltninger i byggebranchen, som fandt sted op gennem 60'erne stillede tegnestuerne over for helt nye vilkår. Byggeopgavernes størrelser og deres stigende kompleksitet medførte, at ikke så få af de forholsvis små personejede tegnestuer udviklede sig til store specialicerede virksomheder, og de gamle enevældige chefer blev afløst af mere "demokratisk" sammensatte partnergrupper. Det var denne virkelighed, som det såkaldte ungdomsoprør på skolerne reelt afspejlede, med sine fagspecialiserede institutter og fælles ledelsesstruktur.

Der var altså, for mig at se, ingen reelle modsætninger mellem uddannelsesreformerne og det der skete ude i erhvervet, *tværtimod*. Et synspunkt, jeg faktisk mødte mest kritik af på skolerne(!)

"Det fri"

I forbindelse med konkurrencen om uddannelsescenteret i Kolding fik jeg forbindelse med en gymnasielærer, Adrian Bentzen. Hans tanker om et helt anderledes frit gymnasium turde vi ikke fyre af i Kolding, men via mit forskningsstipendiat på Akademiet fik jeg arrangeret et planlægningsseminar i festsalen på Charlottenborg med emnet: Fremtidens Gymnasium.

Busten var en gave til mig fra de studerende på Fabers afdeling, da jeg i 1981 forlod skolen for helt at hellige mig den voksende tegnestue. Den er kreeret uden min viden af en studerende fra billedhuggerskolen. Hun havde brugt et par fotos og danset (en del!) med mig til en af vores Akademifester. Bag motivet ligger:
Med mange fester, lærerjobbet, egen tegnestue og en familie med tre mindre børn, så lærte jeg at kunne sove kl 5 om morgenen, siddende på en lille taburet med bajerflasken tæt til kroppen og Roling Stones drønende i højtalerne,...

Det blev starten på Det Frie Gymnasium, og hvor jeg efterfølgende hjalp initiativgruppen med at finde logi i en nedlagt fabriksbygning i Bagsværd. Over for min datter af 2. ægteskab, Freja, som blev student fra "det Fri" i 2014, kan jeg nu, mere end 40 år efter, bryste mig af mit lille bidrag til, at skolen blev en realitet.

Lærer på Akademiet 1970- 1981

Da mit stipendiatet udløb efter et år, fik jeg somsagt fast ansættelse på arkitektskolen som timelærer. Akademiet har altid været meget søgt blandt såvel dem med studentereksamen og dem med håndværkerbaggrund (byggeteknikkere og konstruktører), og for at begrænse antallet af studerende havde man meget skrappe optagelsesprøver.

Da den frie adgang via 68-oprøret blev en realitet, medførte det en veritabel invasion på skolerne, både i København og i den nyoprettede skole i Århus. Elevtallet firedobledes på få år, uden at hverken de økonomiske vilkår eller de fysiske rammer blev øget tilsvarende. Hvor vi for blot få år siden havde en erfaren arkitektlærer pr. 7-8 studerende, eget tegnebord osv., så var vilkårene nu, at jeg, som nybagt uerfaren timelærer, var alene om 25-30 førsteårsstuderende i hovedfaget bygningskunst.

Som nævnt trak projekteringen af det nye Amtsgymnasium i Kolding ud, som det så ofte sker med de ret ambisiøse konkurrencer (manglende bevillinger mm.). Også mine to tegnestuepartnere, Henrik Vogel og Flemming Nøhr, kunne starte som timelærere på afdeling F, der nu omfattede langt over 100 studerende.

F-afdelingens popularitet skyldes nok mest, at vi i det ellers ret teoretiske og marxsistisk/planøkonomisk funderede M-institut, var de eneste, som kastede de studerende ud at skulle "tegne rigtige huse". Det var i modsætning til instituttets øvrige afdelinger, hvor de første års studier var domineret af: teoretiske, fysisk funktionelle omfordelingsstudier og dertil hørende plandiagrammer, *bolle-diagrammer*, som deres projektbesvarelser lidt hånligt blev betegnet af os andre.

Studierejser

En årlig studierejse var (og er stadig) fast inventar på så godt som alle arkitektskolernes afdelinger. Mine studerende udgjorde en skøn blanding af folk med gymnasial og håndværksmæssig baggrund, og her i starten af de totalt disciplinløse 70'ere var det et under, at vi kom nogenlunde helskinnet både frem og tilbage igen.

Et enkelt eksempel fra de græske øer:

En julefrokost - eller var det en ny konkurrence vi havde vundet?

Paros - sommeren 1972

Jeg drog af sted med små tyve studerende: Charterfly til Rhodos og så videre næste dag med færge til Paros. Inden da hyggede vi os gevaldigt i byen, og ved 2-3 tiden om natten trængte ca. halvdelen af os til en svømmetur midt i Rhodos havn. Det var under det såkaldte Junta regime, og det græske militærpoliti syntes ikke voldsomt om vores aktiviteter, sikker også fordi vi, kvinder og langhårede mænd, badede uden en trævl på kroppen. Mirakuløst lykkedes det, med hjælp fra Spies rejser, at få overtalt politiet til at lade den våde flok hippier slippe fri igen næste formiddag.

Inden vil skulle tilbage til København efter nogle pragtfulde uger på Paros, havde de fleste af os planlagt en tur med færgen til Athen. Vi skulle "lige se Akropolis" og så retur til Rhodos og charterflyet. Der blev gået hårdt til den om aftenen i Athen, og næste dag i havnebyen Piræus var der først samling på tropperne så sent, at vi kun lige nåede at se agterstavnen af færgen til Rhodos.

Der stod jeg så strandet med et dusin studerende. Vi fandt ud af at der gik indenrigsfly fra Athen til Rhodos, så vi på den måde kunne nå Spies-flyveren til København. Problemet var bare, at vi tilsammen kun havde kontanter og rejsecheck nok for ca. halvdelen af os... Jeg tror det var Ejlif (bindegal fyr i øvrigt) som havde prøvet noget tilsvarende før. De manglende kontanter kunne skaffes ved at alle gav blod på det nærmeste hospital som betalte for blodplasma... Op i en bus og så ind på donerafdelingen. Jeg husker ikke det nøjagtige beløb pr. ½ liter, men vi fik penge nok til, at alle kunne komme med indenrigsflyet til Rhodos og videre med Spies tilbage til København.

Tegnestuen på Gråbrødretorv

Livet på tegnestuen i halvfjerdserne var - især set med dagens øjne - hvad skal jeg sige - ikke særlig "forretningsorienteret". Der var meget af det hele: Høj musik, med tobaks- og hasstågerne hængende over bordene alt imens medens øl og vin blev konsumeret i rigelige mængder...

Med vores beliggenhed på Gråbrødretorv blev A5 hurtigt berygtet for en løssluppen hverdag, præget af restaurantmiddage, natlige værtshusbesøg og en lang række mindeværdige fester. Men samtidigt knoklede vi derudaf: Lærerjobbet på Akademiet og i snit 5-6 store åbne konkurrencer om året, hvor minimum en helst to skulle vindes. Plus så lige det med at få de store millionbyggerier op at stå, og det fik vi, ikke så få enda, det skulle gerne fremgå af skriftet her.

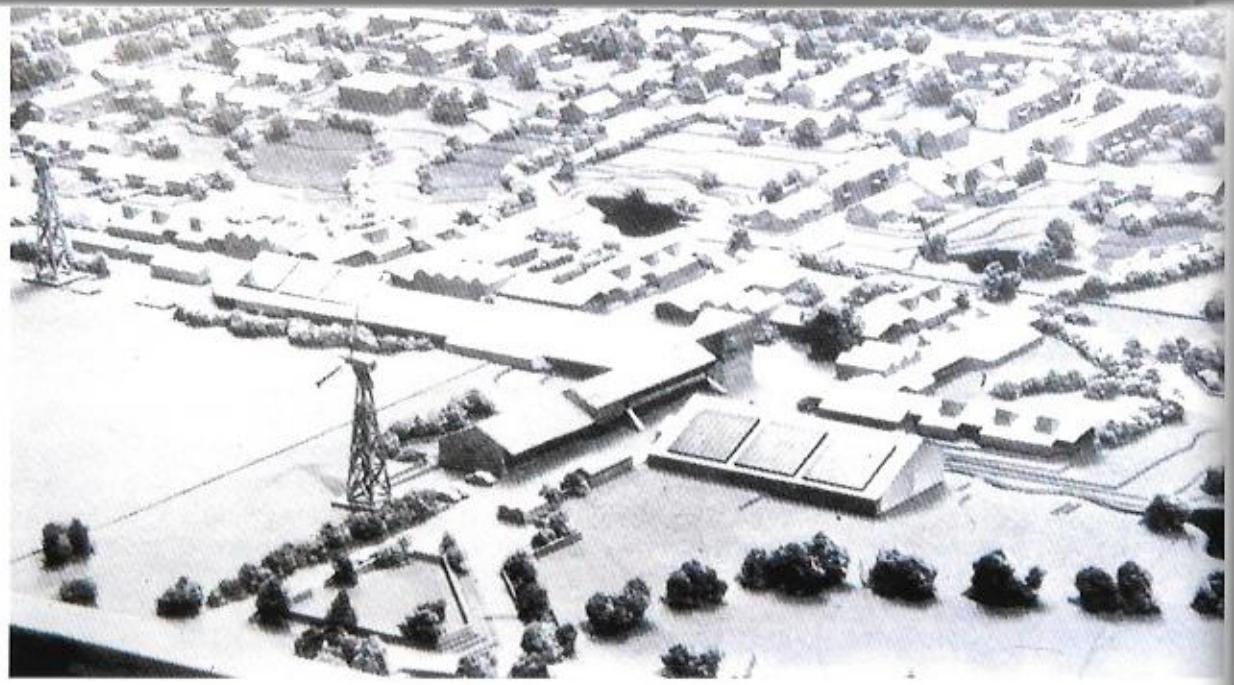
Og så var der i øvrigt lige familien og bofællesskabet i Skovshoved. Hvordan vi fik tid til det hele, aner jeg den dag i dag ikke.

Det gjorde vi selvfølgelig heller ikke - jeg gjorde i hvert fald ikke. For mig kom tegnestuen tidsmæssigt altid i første række, også selv om det kostede et par skilsmisser...

Tegnestuefesterne var mangfoldige. Her fra stuens 10 års jubulæum, fejret i Kringlegangen, Gråbrødretorv. Grundlovsdag 1980

Model af den samlede skole- og boligbebyggelse i Farum

Nye tegnestuer

I kølvandet af 68-generationens opgør med professorvældet og de traditionelt chefstyrede arkitektvirksomheder, opstod der en række nye tegnestuer. I kollektivitetens navn var personnavne bandlyst som firmabetegnelser, og i stedet blev det til forskellige, mere eller mindre opfindsomme navne: Møllen, Box 25, Vandkunsten, A5 m.fl. i København og en aflægger i Aarhus, genialt nok kaldet Aarhusgruppen. Vi havde været studiekammerater i 60'erne, mange underviste på Arkitektskolerne og var fagpolitisk aktive i Arkitektforeningen. Nu sloges vi bravt indbyrdes i de, for vores eksistens, så vitale arkitektkonkurrencer.

Efterkrigstidens - og navnlig tressernes byggeboom, domineret af store boligbyggerier som Høje Gladsaxe, Brøndby Strand og Albertslund Syd - fik en brat afslutning med den økonomiske nedtur i starten af 70'erne. Det var vores chance for "at stoppe op og nytænke" - ja, vi kunne vel dårligt andet. Æstetik var nærmest et skældsord, og fra at være magthavernes og kapitalens lakajer, skulle arkitekten nu være "folkets tjener".

Her mange år efter kan det klinge noget hult, men vi mente det, og kæmpede hårdt for det. Byggebranchen, med dens mange milliarder i årlig omsætning, er på mange måder benhård, og hvor de politiske og økonomiske magtinteresser dominerer på bekostning af humanistiske og sociale hensyn.

A5-Vandkunsten: TAV

På et tidspunkt indgik A5 Tegnestuen og Tegnestuen Vandkunsten et mere formeldt samarbejde. Vandkunsten gjorde sig inden for boliger, ikke mindst via deres gennembrud med "Tæt lav" konkurrencen 1971. For os på A5 var det inden for skolebyggeriet, at vi var helt fremme. Sammen havde A5 og Vandkunsten i 1974 deltaget i, og vundet, en konkurrence om en ny Strukturplan for Vojens kommune, uden at det dog efterfølgende havde givet os opgaver.

I 1979 udskrev Farum kommune en konkurrence om et nyt boligområde og tilhørende folkeskole. Projekteringen af Sønderborg Gymnasium, som vi på A5 lige havde vundet, trak ud og jeg fandt det naturligt, at forslå et samarbejde med Vandkunsten omkring opgaven i Farum.

Vi vandt den, og dannede en fælles tegnestue, TAV (**T**egnestuen **A**5 **V**andkunsten). På det tidspunkt var der bedre plads på Vandkunstens tegnestue i Kompagnistræde og under konkurrenceudarbejdelsen flyttede jeg ind hos "vanddrengene" som Flemming kaldte dem.

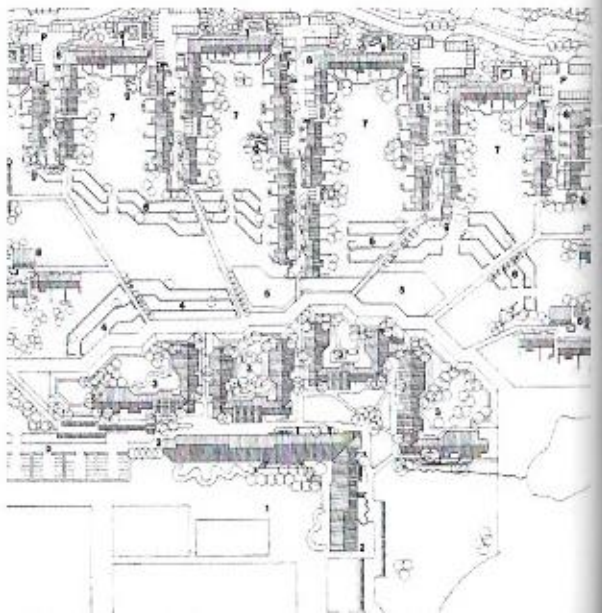
Mit samarbejde, især med Jens Thomas Arnfred var spændende, men ikke helt nemt: På A5 har jeg altid været den, som først kastede mig over de nye konkurrencer, og hurtigts fremme med de overordnede arkitektoniske løsninger.

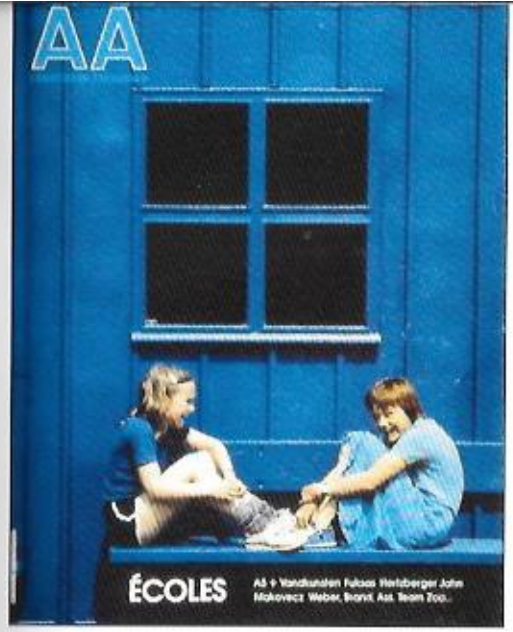
Sådan gik det ikke med Farum-opgaven. Jeg husker et af Jens Thomas' og mine første møder på Vandkunsten omkring vores oplæg til konkurrencens løsning. Som "gæst" (sådan har jeg nok følt det lidt) holdt jeg igen med de første, mere konkrete arkitektoniske bud. Det blev snarere til nogle diagrammer "om den opdelte skole - skolen som åben by" og en tilsvarende opdeling af boligområdet.

Jens Thomas, derimod, rullede en 1,5 meter lang frihåndsskitse ud på bordet, et detaljeret snit gennem skolebygninger og boliggaden, alt med brædder på væggene, brændeovn i klasseføljen, flotte ovenlys og bølgeeternit på tagene. Når han så tilmed tegner som en drøm, så får man ikke - heller ikke jeg - et ben til jorden.

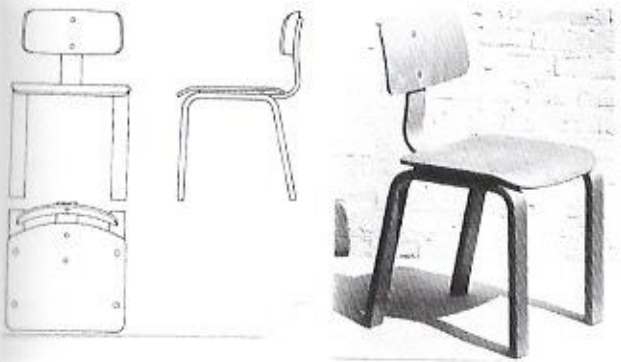
Stenvadskolen 1980

Efterfølgende synes jeg godt jeg kan rose mig af bebyggelsens hovedgreb: Den åbne bygade, skolebygningerne og deres opdeling. Hertil indretningen med mine skolemøbler samt den alternative energi-forsyning med vindmøller, solfanger og jordvarmeanlæg; men formsproget og materialevalget er Vandkunstens.

On the cover of the Rollin' Stone *- sang Dr. Hook tilbage i halvfjerserne - højere kunne man ikke komme inden for Rockmusikken.*
Forsiden af det franske L'Architecture d'Aujourd'hui(AA) er tilsvarende toppen i arkitekurens verden.
Det var især fint, at de to glade skolepiger fra Farum kom foran arkitekturen. Det var nyt i datides arkitektur-skildringer, hvor mennesket med dets "rodede former og ukontrolerede farver" ansåes for at gribe forstyrende ind, når modernismens stilrene og ret så farveløse arkitektur skulle gengives fotografisk....

Dengang fik arkitekten (mig) stadig lov til også at tegne møbler i forbindelse med en stor opgave. Laminerede stole og borde, simple men utrolig stærke, boltet sammen så enkeltdelene kunne udskiftes, hvis nedslidt/ødelagt.

Skolen som en del af byen. Det er Stenvadskolen i forgrunden og Fuglesangpark boligerne bagved.

Fælles opholdsstue i en klasseføj med kokostæpper, mine træmøbler og brændeovn - den antiautoritære skole.

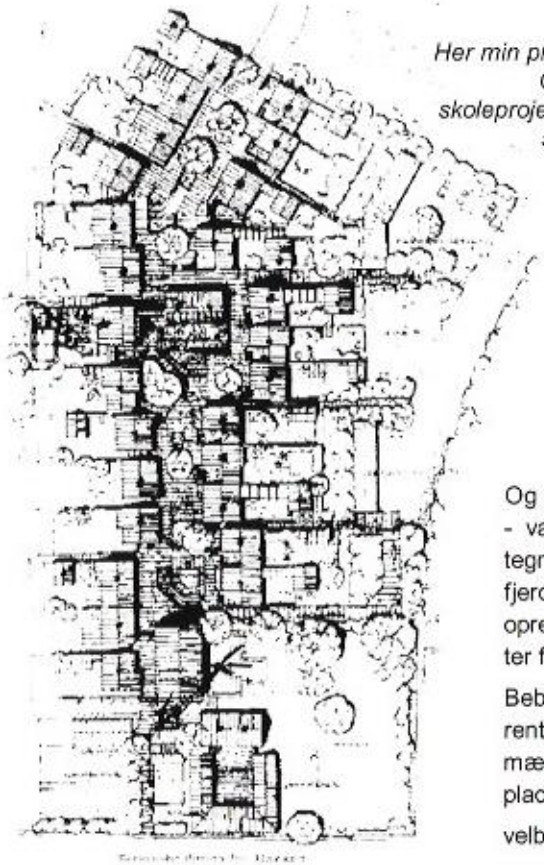

Bofællesskabet Bakken

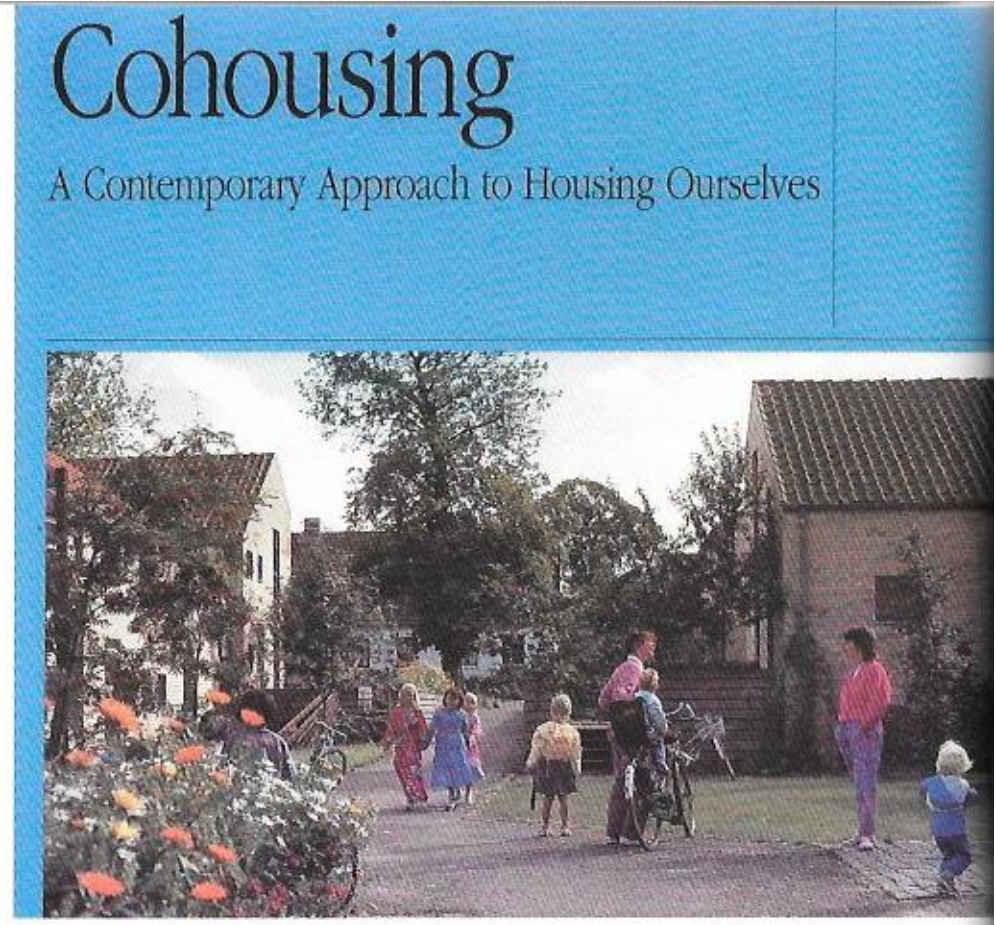
Henriks og mine familier betragtede i stigende grad vores familiekollektiv på Strandvejen som værende "for snævert".

Op gennem 70'erne opstod der rundt omkring en række bofællesskaber af den lidt mere velbjergede slags, og jeg tror det var i 1977-78 at vi fik kontakt med en gruppe, der var i gang med at starte et projekt ved Humlebæk.

En skønt beliggende firelænget bondegård med hele 10 tønder land byggemodnet jord i Nordsjælland. Her var plads til 25 boligenheder med tilhørende gammel bondegård og stort fælleshus, og via en koncentreret bebyggelsesplan ville der stadig være over 5 tønder land, direkte ud til de åbne landzoneområder mod syd og vest. Ikke dårligt!

Her min planskitse til Bakken Gaden er -som ved skoleprojekterne - det socialt samlende element.

De danske bofællesskaber blev kendt, også uden for landets grænser. Her en amerikansk bog om bofællesskaber (Cohousing), med et foto af Bakkens fællesstrøg på forsiden.

Og så kunne jeg endelig få lov til at tegne "min egen bolig" - være med til det, i hvert fald. Vi var tre familier fra tegnestuen (Henrik, Robert og mig), og af hensyn til fjerdemanden (Flemming) skete projekteringen i en dertil oprettet tegnestue "Bakken", hvor også tre andre arkitekter fra bogruppen deltog.

Bebyggelsen blev realiseret, og med 80'ernes rekordhøje renter og store krav til boligernes indretning og bygningsmæssige kvalitet, så undgik Bakken ikke sin naturlige plads blandt Nordsjællands bofællesskaber for den velbjergede bel af befolknongen.

Fælleshuset blev flot og rummeligt, men bo-enhederne ikke tilsvarende reduceret. De blev for selvtilstrækkelige og alle fik således både i pose og sæk.

Det var nok ikke det, der fik Dothe og mig til at springe fra i sidste time. Vi var nu alene om det gamle købmandshus på Strandvejen, "med udsigt til Barsebäck", som jeg plejede at undskylde dets eksklusive beliggenhed med. Dorthe og mit ægteskab var begyndt at knage , og vi kunne ikke mobiliserer det tilstrækkelige overskud, der skulle til for at klare de udfordringer, som en flytning og etableringen i et bofællesskab ville indebærer.

Arkitektens egen bolig.

Arkitekter bliver ofte mødt med: "Nå, hvordan bor du så selv?"

Mit svar hertil har jeg nok tilfælles med mange kollegaer: "Min bolig skal jeg enten selv have tegnet - eller være et hus, hvor dets arkitekt forlængst er død og borte..."

Når jeg livet igennem har valgt at bo i gamle huse frem for det selvskabte, så skyldes det nok flere ting. Som praktiserende arkitekt har jeg helt overvejende beskæftiget mig med store komplekse byggeopgaver: Skoler, idrætsbygninger og bygninger til kulturelle formål.

Enfamilieboligen er en meget spændende og krævende opgave. At tegne mit helt eget hus har jeg selvfølgelig tit drømt om, men nok aldrig haft tilstrækkeligt med mod til..

Nyt eller gammelt ?

En klog kollega har sagt, at der findes to slags arkitekter, når de skal skabe en bolig til sig selv: "Redebyggere og hulebeboere".

Redebyggeren starter med at finde et smukt og egnet sted, og bygger så boet op fra bunden - på helt egne betingelser.

Huleboeren derimod finder et sted, hvor de ydre rammer allerede findes, og hvor det så drejer det sig om at indrette dem, så de bedst muligt opfylder ens behov og drømme.

Ingen tvivl: Når vi taler om egen bolig, så er jeg hulebeboer. Du får en masse forærende i det gamle: Enkle og slidsstærke materialer og så det, at kunne bygge videre - lukrere på, om man vil - et miljø udviklet gennem mange årtier, og af de mange frem for få.

I mit voksne liv har jeg fast boet to steder: 1969 til 1983 - Et ombygget købmandshus på Strandvejen i Skovshoved, opført 1870.

- og, fra 1984 til i dag - mit byhus i Københavns latinerkvarter, opført 1797

Sankt Peders Stræde 22

Tidsskriftet Arkitektur 6-1982
Temanummer om
A5 og Vandkunstens tegnestuer

Den dengang nybagte redaktør for Arkitektens Forlag, Kim Dirknick Holmfeldt, lancerede temanummeret med titlen: Antiautoritær arkitektur", en betegnelse jeg var rigtig glad for.

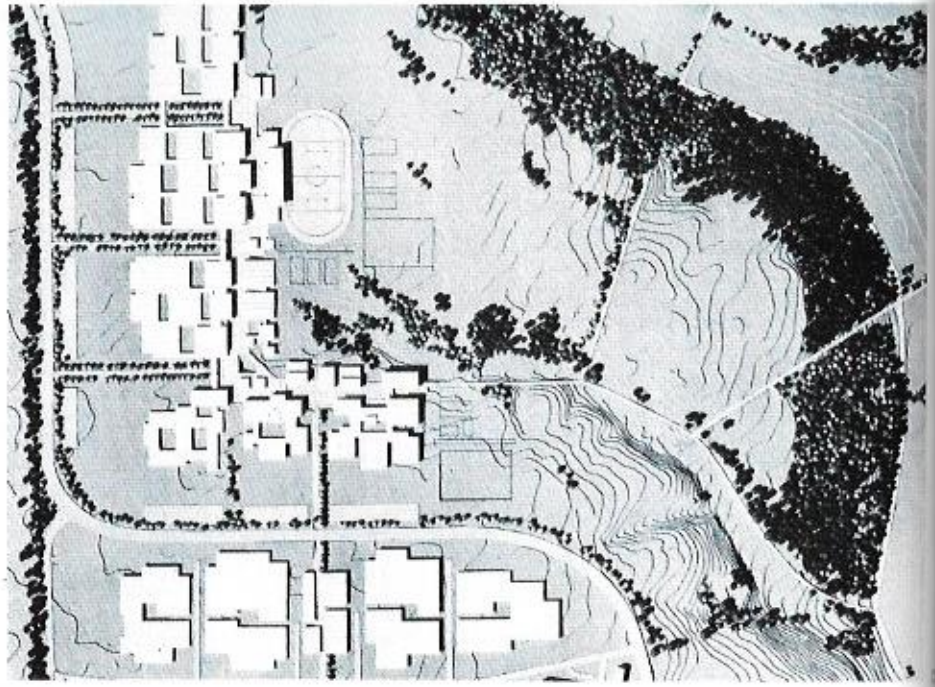
"Hvordan ser sådan en arkitektur ud?" er jeg siden blevet spurgt.

Kort fortalt har det noget at gøre med ***skala og åbenhed****. Her et par eksempler ved skolebyggeri:*

Mange almindelige indgangsdøre frem for den dominerende, 3-4 meter høje og respektindgydende indgangsport. Små og varierede rumforløb frem for store kasserneagtige bygninger med fængselsagtige midterkorridorer.

Og i byskala, hvor skolen bliver en helt integreret del af byen, både fysisk og funktionelt, med den åbne gade som et vigtigt element.

1. A5 Tegnestuens 2. præmieprojekt til skole i Albertslund, 1970.
2. Kolding Højskole. Den er opført som selvbyggeri efter en konkurrence om et uddannelsesområde i Kolding.
3. Dispositionsplanforslag til samme konkurrence, 1971.
■ *1. The A5 Architects' second-prize project for a school in Albertslund, 1970.*
2. Kolding Folk High School, constructed by the students and staff themselves after a competition for an educational field in Kolding.
3. General plan proposal for the same competition, 1971.

Antiautoritær arkitektur

Arbejder af
tegnestuerne A5 og Vandkunsten

Ungdomsoprøret i 1968 forblev ikke en skolepolitisk foreteelse. Omvæltningerne på uddannelsesinstitutionerne, blandt andet på akademiet, sendte snart rystelser gennem den etablerede arkitektverden. Man søgte nye faglige positioner, et nyt grundlag for arkitekternes arbejde, nye holdninger og et engagement i byggeriets iværksættelse. Arkitekterne skulle ikke blot medvirke til etableringen af bygherrernes forskrifter, skulle ikke længere være systemets folk. Det idealistiske fremstød i Arkitektforeningen mødte stærk modstand fra de etablerede arkitekter. Men det udmøntedes i 1971 i et alternativt handlingsprogram til foreningens officielle, et program, der tilsigtede en øget demokratisering både i fagets udøvelse og i de udøvendes indbyrdes forhold, et program der skulle medvirke til en udjævning af sociale forskelle og uretfærdigheder. Man opfordrede til en forskning der prioriterede sociale og trivselsmæssige aspekter.

Programmet, der var formuleret af arkitekterne Niels Sigsgaard og Henrik Vogel blev ikke vedtaget. Resultatet var, at en lille gruppe arkitekter omkring disse to forsøgte at danne en alternativ arkitektforening, der ved aktiv indgriben skulle påvirke den samfundsmæssige udvikling og fagets forbindelse til de mennesker, der skulle planlægges for. Det var ikke blot en ny æstetik, man forsøgte at etablere, men også et nyt socialt indhold i de kommende byer, byggerier, i hele den fysiske planlægning. Også nye samarbejdsformer og projekteringsformer blev forsøgt. Arkitektkollektivet, hvor alle medarbejdere honoreres ens, med engagementet som drivkraften bag arbejdet, der skulle resultere i en ny social og demokratisk arkitektur.

Det var processen, og muligheden for at skabe kanaler for brugernes indflydelse, der optog de unge arkitekter.

På mange måder er dette opgør omkring 1970, der blev udkæmpet i Arkitektforeningen, svarende til begivenheder, der fandt sted mere end 60 år tidligere. Den gang *blev* en alternativ arkitektforening dannet. Den gik under navnet Den Frie Arkitektforening. Den var et oprør mod den akademisme, der efter de dengang unge arkitekters mening beherskede arkitektstanden og Akademisk Architektforening. Arkitekterne skulle ikke længere være industriherrernes og pengepotentaternes redskaber, men aktivt medvirke til at opdyrke en skønhedskultur for alle.

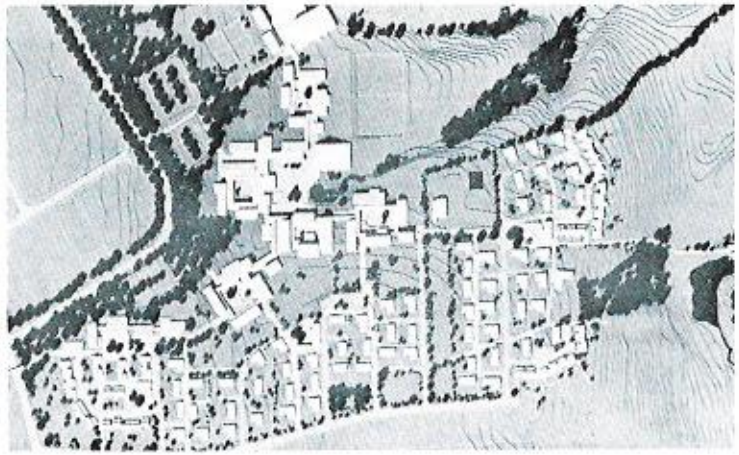
Dengang troede man at finde løsningen i en æstetik, der havde udgangspunkt i gammel dansk bygningstradition, og inspiration fandt man også i den genopdagede klassicisme.

Der kan trækkes paralleller fra begivenhederne omkring 1970 til det, der skete kort efter århundredeskiftet. Den teknokratiske linie, som arkitekterne havde fulgt siden krigen, havde løbet linen ud.

Arkitektens rolle i efterkrigsårene var

Arkitektur 6-1982
Uddrag fra temanummer om A5 - Vandkunsten. (forsat)

■ *1. The »street« has become a central motif in the production of the architect team A5.*
2. First-prize project for a pedagogical educational centre in Haderslev. Contrary to the competition stipulations, the A5 Architects integrated dwellings into the area.
3. Sønderborg Secondary School, erected 1978–80, designed by the architect team A5.
4. From the joint project of the architect groups A5 and Vandkunsten for the structural plan of Vojens Commune.

2

3

mere og mere reduceret til at være den teknokratiske iværksætter af de programmatiske krav efterladende brugerne i en verden af industrialiseret undertrykkelse.

Især to arkitektgrupper markerede i projektform en afstandtagen fra denne arkitektrolle. Det var A5 Tegnestuen og Tegnestuen Vandkunsten.

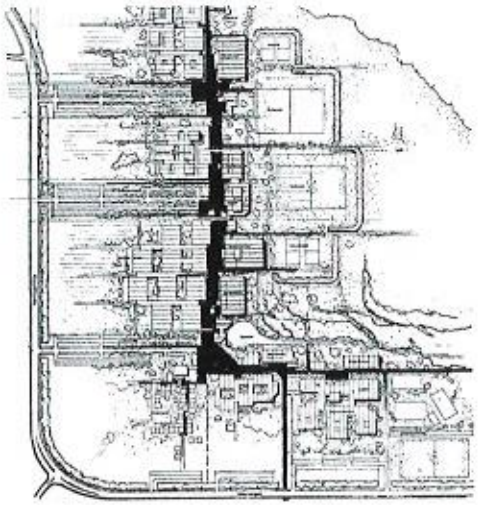
Allerede i 1970 havde arkitekterne Niels Sigsgaard, Henrik Vogel og Robert Grünberger vundet 2. præmie i konkurrencen om et nyt skoleområde i Albertslund. Seks små skoleenheder, forbeholdt 1.–6. klasse, var grupperet i en langsgående struktur indeholdende fagklasser og hjemklasser for de ældste klassetrin. Det var et tilløb til en lille skoleby med små, overskuelige skolehuse sammenstillet i et ganske komplekst arrangement. Forslaget var baseret på et strukturalistisk byggeprincip, åbent for vækst og forandring og ikke upåvirket af Candilis, Josic og Woods' programmatiske projekt til Universitetet i Dahlem, Berlin, fra 1963. Samme byggeprincip videreførtes i projektet til et uddannelsesområde i Kolding, en offentlig konkurrence som arkitekterne vandt.

Her blev de pædagogiske principper videreudviklet, skærpet, og ikke mindst behandlede forslaget indgående centrets eksterne relationer, forbindelsen til de kommende byområder. Projektet omfattede en række uddannelsesinstitutioner, sammenstillet til en bymæssig struktur omkring en nord-syd gående gågade. De enkelte skoler var underdelt i mindre, overskuelige enheder, småbyer langs den gennemgående gade. Overdragelsen af denne meget store opgave blev i 1972 anledningen til dannelsen af A5 Tegnestuen.

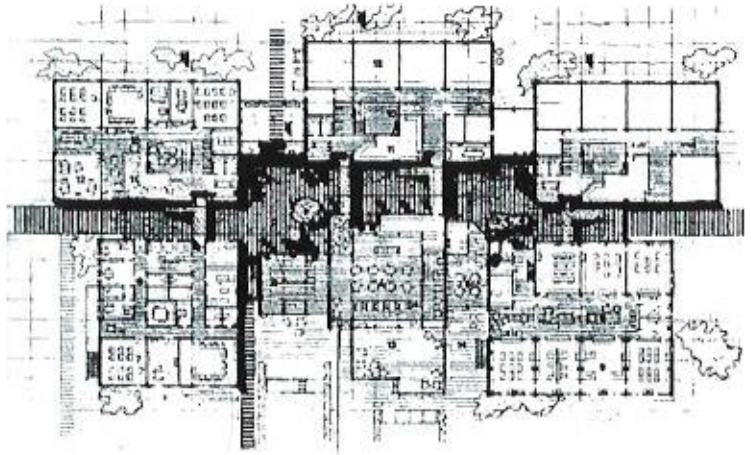
Af det store projekt blev opført et gymnasium, et bibliotek samt en højskole. Gymnasiet blev i udtryk af 60'ernes tekniske karakter, hvorimod Kolding højskole ganske uprætentiøst, blev udført som selvbyggeri (omtalt i Arkitektur nr. 5/1976).

Allerede i Koldingprojektet blev de temaer anslået, som senere har præget tegnestuens arbejder. Det er først og fremmest skolens forbindelse til de omliggende samfund, dens integration, samt ønsket om at skabe overskuelige, håndterlige bygnings- og byenheder. I Kolding er byggeriet antydningsvis formet omkring et gadeforløb; det gælder ikke mindst højskolen, og dette tema har tegnestuen siden udviklet. Markant er Sønderborg Gymnasium, opført 1978–80. Her er de enkelte bygningafsnit grupperet omkring en gennemgående glasoverdækket gade, der udvides til torvedan-

Arkitektur 6-1982
Uddrag fra temanummer om A5 - Vandkunsten. (forsat)

Uddannelsescenter i Kolding

Sønderborg Amtsgymnasium

nelser (Arkitektur nr. 8/1980). Arkademotivet er fortsat i et projekt til en handelshøjskole i Lyngby, der forventes opført i 1983–84. Her i et stærkt varieret og knækket gadeforløb.

Gaden har været et tilbagevendende tema i tegnestuens produktion. Linien er gået fra mere skematisk opbyggede forløb, blandt andet i Favrdalsskolen i Haderslev, til dynamisk formede gadeforløb i Havebrugshøjskolen Vilvorde og Langebjergskolen i Humlebæk. Det er de små enheder, gadens intimitet og overskuelighed der kendetegner disse skolelandsbyer.

I en række projekter har A5 Tegnestuen arbejdet med at integrere skolen i det omliggende bysamfund. Det var tilfældet i konkurrencen om et uddannelsescenter i Haderslev, som tegnestuen vandt i 1975. Her er en nær forbindelse imellem boliger og uddannelsesfunktioner, foreløbig er kun Favrdalskolen opført.

Det var ikke nogen tilfældighed, at de to arkitektgrupper, A5 Tegnestuen og Tegnestuen Vandkunsten, vandt 1. præmie i en konkurrence med et program, der lagde op til en integration af forskellige byfunktioner. Det var konkurrencen om et integreret uddannelses- og boligområde i Farum (1979).

Gennem mange år havde Vandkunsten agiteret imod den zoneopdelte by, imod byfunktionernes opsplitning. Kæmpet for at nedbryde disse grænser.

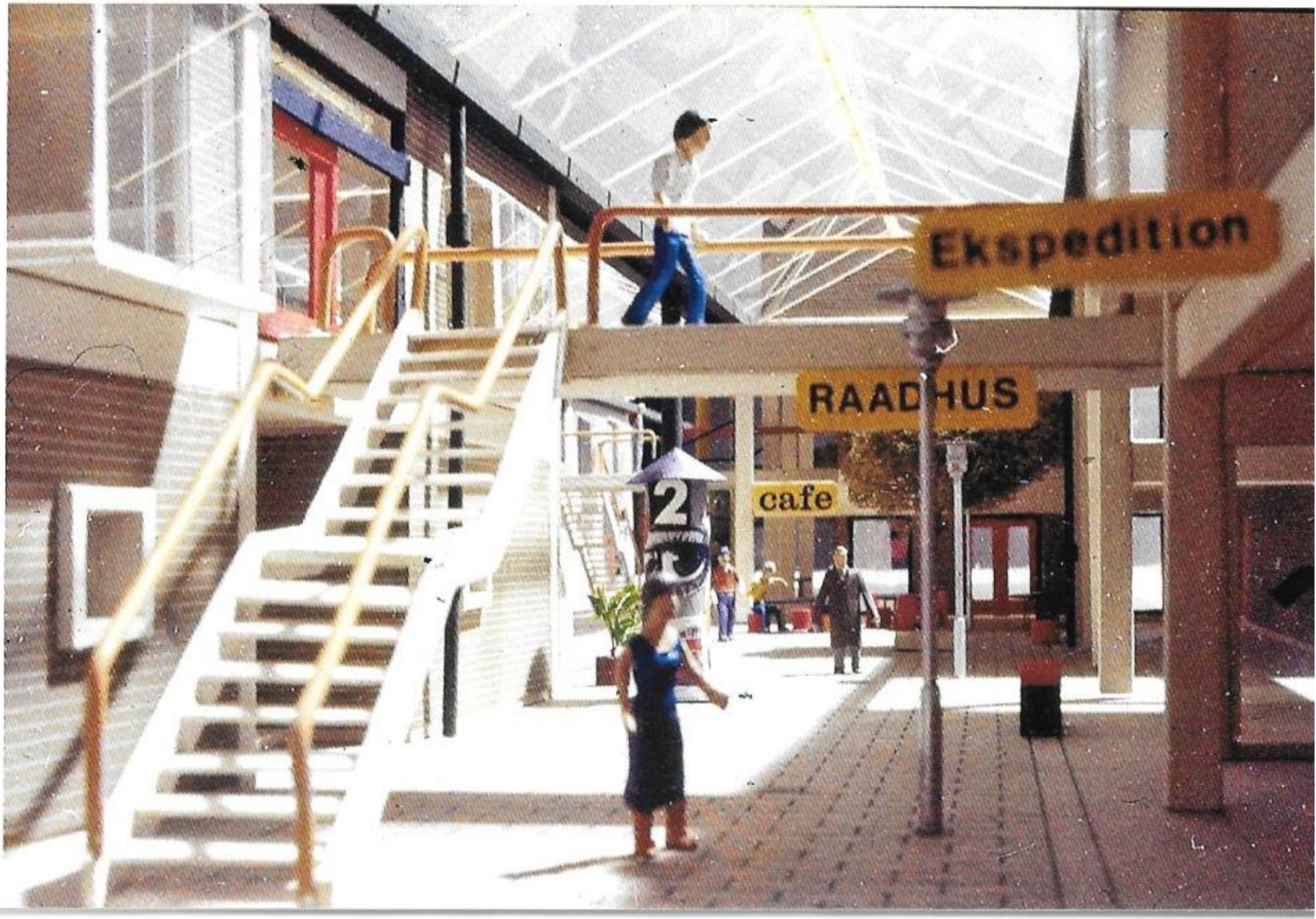
Allerede i forslaget til SBI's idékonkurrence om tæt-lav boligbebyggelse, 1971, som Vandkunsten fik 1. præmie for, fremlægges tegnestuens program. Det er fællesskabets samfund, det afinstitutionaliserede og menneskeliggjorte, der tilsigtes. Et romantisk, frodigt livssyn, samfundet som kollektiv organisme, byen så blød som en krop; utopien – det kunne være så skønt. Det er opgøret med bureaukraterne, teknokraterne, kapitalismen, de stive grænser: »Lad os afvikle selskabet, opløse partiet, nedlægge sygekassen, lad os nedbryde dette stenede system af institutioner og illusioner...«. Projektet blev skelsættende – SBI's konkurrence var indledningen til en ny æra i dansk boligbyggeri.

Fra de romantiske tinder gik vejen over stenet grund til resultaterne. Virkeligheden var mindre føjelig, resultater var frugter af surt slid. En opmuntring var dog formentlig 1. præmien i konkurrencen om vej- og bebyggelsesplan for et område ved Veksø, 1972. I dette projekt fremlægges også et processkema for brugerdeltagelse i planlægning.

1980 - 1990

Fattigfirserne...

Modelfoto fra konkurrenceforslaget til Sønderborg Amtsgymnasium

Her et af mine (i tidens løb mange) debatindlæg til A5 tegnestuens fredagsmøder.
Med adskillelige vundne konkurrencer om store byggerier var tegnestuen her i starten af firserne vokset til 20 - 25 personer:

80'ernes arkitektur? - A5 Tegnestuens?

Jeg ser arkitektur som samtidens fysiske spejlbillede: ***20'ernes*** *radikale opgør med traditionelle byggemåder og herskerklassens kransekagearkitektur, blev ikke i første omgang "opfundet" af en lille gruppe geniale nytænkere og arkitekter. Det var den teknologiske og sociale udvikling inden for en lang række samfundsområder, der gjorde et brud med fortidens middelalderlige byggeskik uundgåeligt.*

Jeg skal ikke fordybe mig i funktionalismens idegrundlag, blot fremhæve dens tro på at teknologien, med sine bakteriefrie, krystallinske og masseproducerede forenklinger, var nutidens universalmiddel mod fortidens beskidte og planløse mangfoldighed. Og vi må konstatere, at denne tro, på tværs af alle landegrænser og politiske systemer, totalt har domineret vort århundrede.

Alt, hvad vi kan konstatere af arkitektoniske strømninger siden 20'erne, har været krusninger på modernismens revolutionerende grundtanker. Med krusninger mener jeg skiftende tiders evne til at virkeliggøre visionerne - i øvrigt ikke noget uvæsentligt, hvis man vil leve af at være arkitekt!

For at analysere os frem til den nære sammenhæng, som altid har fundet sted mellem samfundet på den ene side og dets arkitektur på den anden, er det vigtigt at indregne byggeriets tidsmæssige træghed: Fra tanke til virkelighed, fra de første streger til det færdige resultat foreligger, vil der ofte gå op mod en halv snes år.

I ***30'erne*** *begyndte 20'ernes drømme først rigtigt at blive udført, men ramlede med et brag ind i* ***40'ernes*** *katastrofe - i krigen hersker ingen træghed. Det tog tid at komme sig økonomisk, men målet var klart nok: Den samme teknologi, der havde ført kloden til selvudslettelsens rand, skulle nu bruges til at bygge den op igen.*

Herhjemme blev det i ***50'erne*** *ikke til meget mere end gule murstensbungalows med flade tage, kun enkelte betonvisioner blev der råd til, Bellahøj f.eks.*

Men i ***60'erne*** *gik det stærkt, og modernismen bredte sig nu som en steppebrand: Høje Gladsaxe, Brøndbystrand, Høje Tåstrup osv. - og en enkelt væltet udgave i Albertslund. Den avancerede arkitektur måtte nu ud i ren teknologidyrkelse for at være i front: High Tech, med skamløst blottede blodårer og knogler i form af blåmalede ventilationskanaler og røde stålgitre. Rumraketter og pyrolyseværker var nu arkitekturens forbilleder - Pompidoucenteret er blevet vor tids katedral!*
Der skete så noget andet i slutningen af 60'erne og op gennem ***70'erne.*** *En ny generation satte for første gang siden 20'erne et fundamentalt spørgsmålstegn ved det eviggyldige i uhæmmet vækst og teknologiens lyksaligheder. Fremtidsvisionerne var et stykke hen ad vejen blevet til fremtidsmareridt, og der var kun een vej frem for os, "de progressive", nemlig tilbage! Tilbage til fortidens humane mangfoldighed og forsimplede byggeskik.*
En række af de parabolske udviklingskurver fik nogle småknæk, og modsat det kapitalistiske samfund omkring os, prioriterede vi det nære, det sociale fællesskab og værdier, der ikke kun drejede sig om profit og magt.
Det blev til mange blomster i håret og sand på gulvet, og her i begyndelsen af ***80'erne*** *er en puritansk reaktionen rigtig ved at tage fat, forstærket af den økonomiske stagnation.*

Hvor skal de - vi? - mere visionære så skue hen? Vi, som flippede ud og, i antiteknologisk henseende, fik afreageret i 70'erne - se det er et godt spørgsmål. Jeg tror ikke der ligger noget profetisk i at betegne den teknologiske tilbagetur som en stakket fornøjelse. Hvis ellers vi overhovedet får lov til at fortsætte, så er avanceret teknisk kunnen og formåen ikke noget man sådan går hen og afskaffer. Men det behøver vi ikke instinktivt at se som en fjende, snarere som et redskab.

Det lyder banalt, men hvis ikke det lykkes for os at få gjort teknologien til vores tjener frem for, som hidtil, det omvendte - ja, så får dommedagsprofeterne sgu ret!

Der skal sættes ind på flere fronter. Nøgleordet er en styring ud fra basale menneskelige og sociale hensyn. En styring af tempo, af ressourceforbrug og global forurening. Noget vi kun som samfund kan sikre, men som desværre intet har at gøre, med den administrative efterrationalisering vi i dag kalder for planlægning.

Anderledes er det med den konkrete udformning af fremtidens byer og huse, for her har vi arkitekter et mere direkte ansvar. Med arkitektur som sådan kan vi ikke revolutionere samfundet, men en af vores opgaver kunne i al ubeskedenhed være, at genskabe noget af den mangfoldighed og den nærhed, der tidligere var en naturlig følge af god tid og mange forskellige menneskers skabende indsats. Ikke ved formefterligning af gamle byggemåder, men ved hjælp af nytænkning og alle de, også i teknologisk henseende avancerede redskaber, der her og nu er til rådighed:

Fordi vi ikke længere lægger to brændte lerklodser oven på hinanden med noget sand og kalk imellem, ja, så behøver vores huse ikke at komme til at se ud som Brødbystrand og omegen. Menneskelige proportioner og levende sociale mønstre er ikke noget, der nødvendigvis udelukkes ved at anvende en højtudviklet bygningsteknologi. Det er i hvert fald en påstand, som er værd at diskuterer.

OK, det er ikke nogen let vej. Elektronstyrede klimaanlæg og vinyltæpper lurer lige om hjørnet, og kvalitet er noget som måles med en lommeregner. Her ligger en alvorlig - men derfor ikke mindre spændende - opgave for de af os, som vil videre.

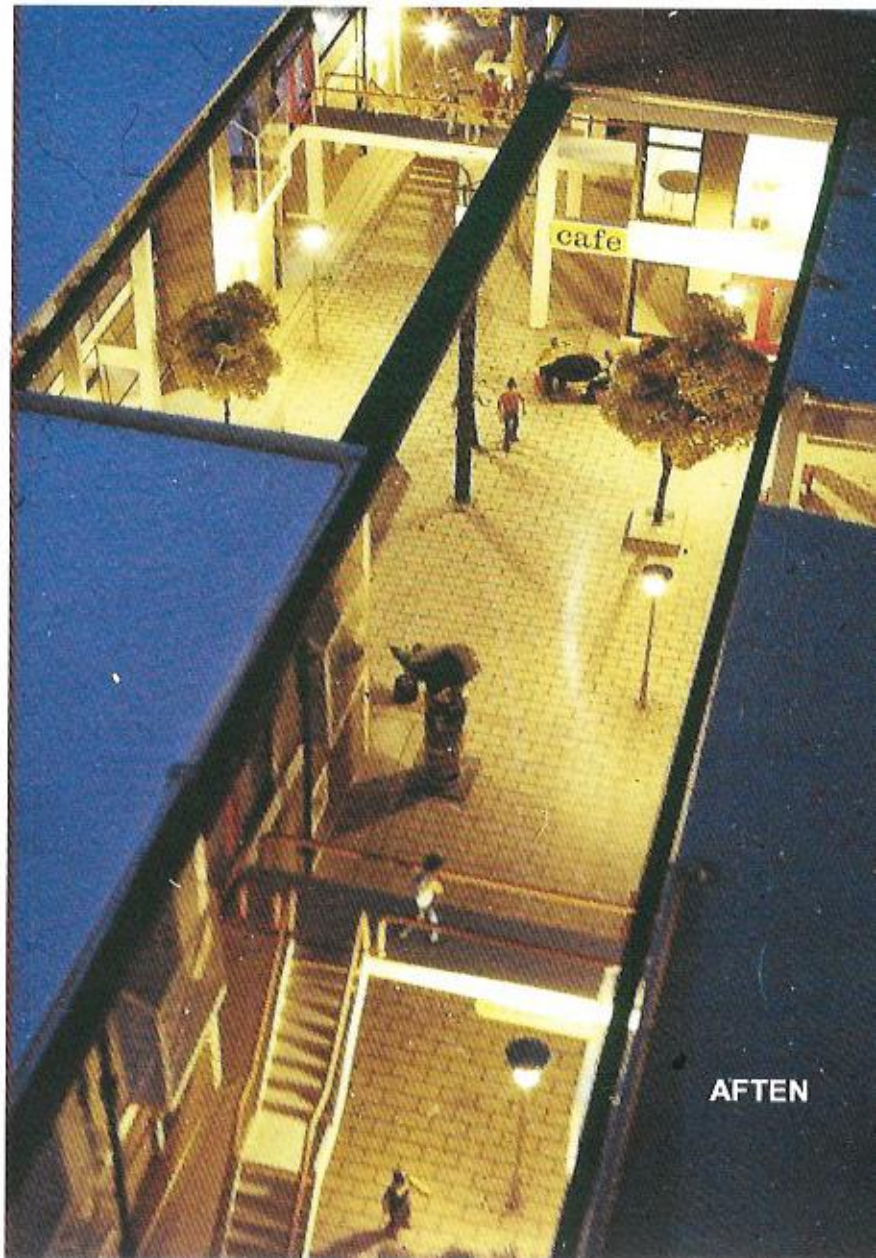
Niels, marts 1980.

Amtsgymnasiet i Sønderborg 1. præmie 1979
Modelfoto fra vores konkurrenceforslag. "Skolen som en by" med gaden som det centrale element.
Jeg elskede modelarbejdet, støbte selv mennesker i bly og "lånte" gadelamper fra mine børns modeljenbane.

I disse præ-computertider var den fysiske "papmodel" vores vigtigste redskab til at visualisere den foreslåede løsning. Kombineret med mit trofaste Vogtländer spejlreflekskamera, høstede jeg også efter studierne mange kegler (konkurrencepræmier).

DAG

AFTEN

Et nyt gymnasium i Sønderborg 1980

I 1978 udskrev Sønderjyllands Amtsråd en to-trins konkurrence om et nyt gymnasium i Sønderborg. Første trin var en åben idékonkurrence med mange deltagende tegnestuer, over 50 som jeg husker det. Nåleøjet var at blive blandt de tre, som i andet trin får sikret en præmie til udarbejdelse af et mere detaljeret forslag, et beløb der stadig hverken helt eller halvt ville dække tegnestuernes omkostninger til konkurrencedeltagelse.

Men vi *blev* udvalgt, yes! Sammen med to kendte arkitektfirmaer, Friis og Moltke og Kjær & Richter, begge med en række gymnasiebyggerier bag sig.

Fattigfirserne var så småt i gang, og på stuen lå vores indehaverløn og rodede på under det halve af en normal medarbejders. Det var knald eller fald for tegnestuen.

Nu jeg er ved "fattigfirserne" så drejede betegnelse sig ikke bare om økonomiske stagnation. For os dækkede den især over det faktum, at 70'ernes åbenhed og moralske frisind stille og roligt druknede i en *klar dig selv, moraliserende (aids)* holdning.

Den økonomiske stagnation ramte heller ikke vores tegnestue specielt hårdt, mest fordi vi primært var afhængig af de store offentlige byggeopgaver: I lavkonjunkturer med høj arbejdsløshed er der tendens til, at stat og kommuner foretrækker at spendere penge på nye byggeopgaver frem for arbejdsløshed.

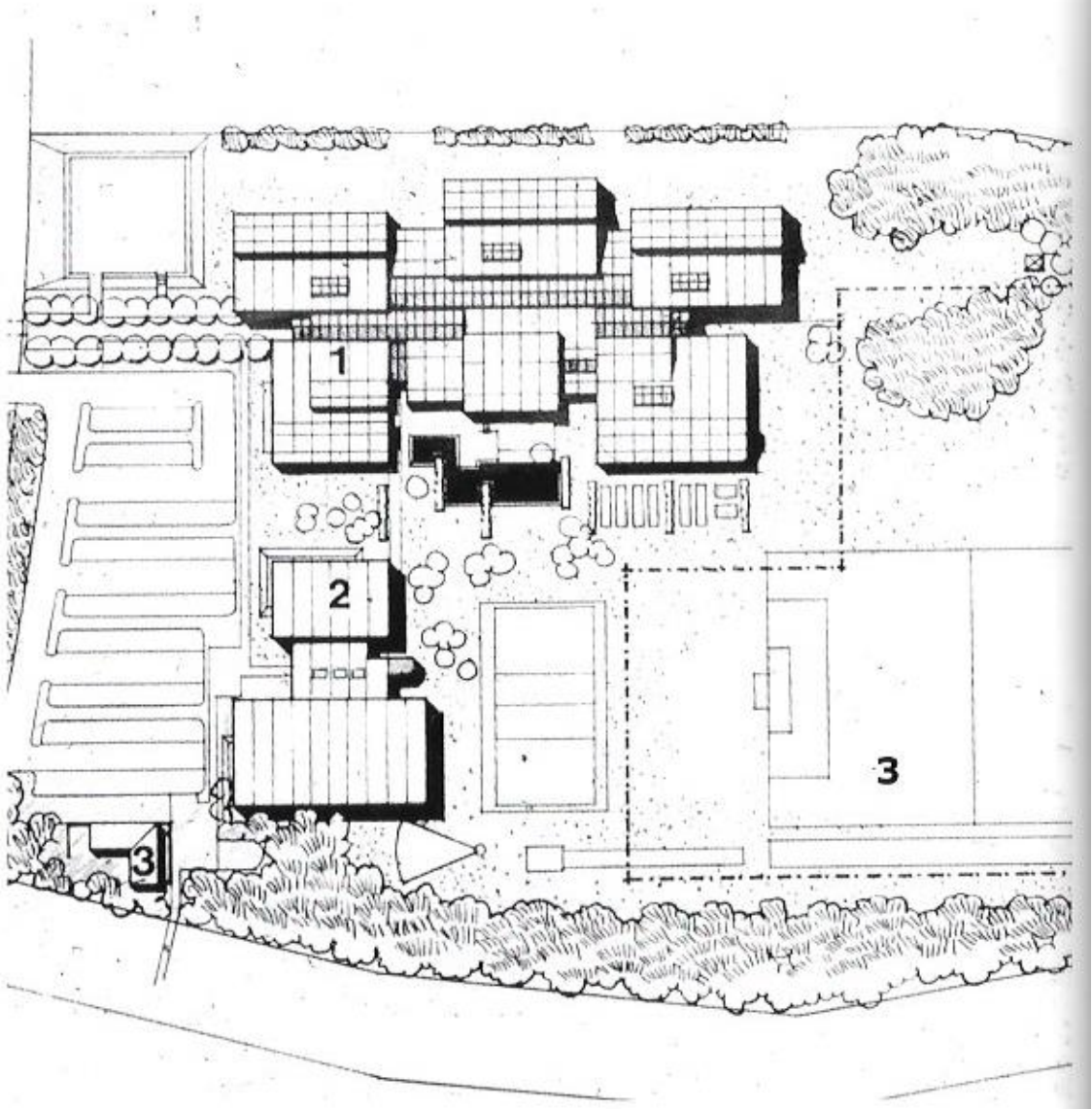
Når tegnestueøkonomien så alligevel haltede, var det fordi vi altid har været bedre til at bruge meget mere tid på opgaverne, end der var honorar til. Og at vi gav den "derudaf" på byens restauerent- og cafeliv, så snart der kom penge ind...

Vi vandt Sønderborg - skønt at høre konkurrencesekretæren Bent Røginds stemme igen. Præmieoverrækkelser var ikke mindst denne gang en pragtfuld begivenhed som blev fejret længe og grundigt: "Vi lejer sgu et fly" sagde Henrik, og vi - inklusiv piloten - havde et par skønne, meget festlige dage i Sønderborg.

Skolen som en by

Også denne gang var det nok mere nytænkning inden for det pædagogiske, som vi høstede flest point på: Den opdelte skole formet som en lille by omkring en (denne gang) glasoverdækket gade.

De enkelte skoleafsnit (byhuse) fik navne og gadeskilte: ***Kontorhuset,*** med bibliotek, lærerværelse og administration. ***Spisehuset,*** med kantine og samlingsal. ***Naturværkstedet,*** *med naturfag.* ***Øst-, Midt-*** *og* ***Vesthuset***, selvstyrende basisenheder med normalklasser og tilhørende fællesrum.

1. Gymnasiet. 2. Sportshaller. 3. Areal med jordvarme.

Projekteringen blev var lang og besværlig. Jeg fløj ugentligt til Sønderborg i det ca. halvandet år projekteringen tog, og husker specielt det første møde: Amtsrådets sekretær i byggeudvalget, en ældre sød dame, overrakte mig ved mødets afslutning en hel bakke friske æg: *Sådan nogen får du garanteret ikke i København.* Der er ikke megen plads i de små urolige indenrigsfly, og hjemturen blev ikke nemmere af, at skulle sidde med en stor bakke æg på skødet!

Indledningsvis blev vi bedt om et groft skønnet prisoverslag, og *det skal være meget optimistisk, ellers ryger det hele bare på gulvet* (citat Amtsborgmesteren).

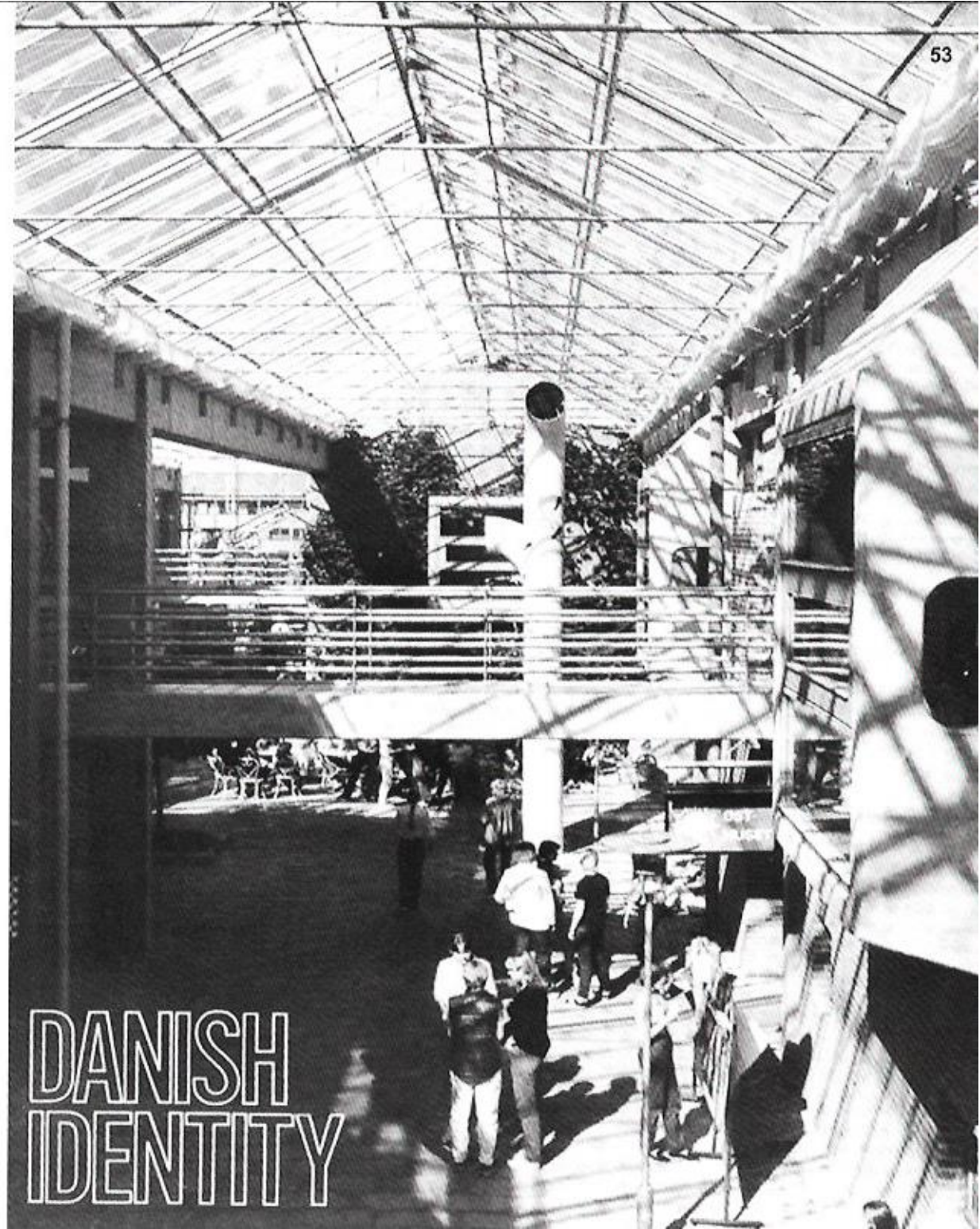
Prisberegningen endte ikke desto mindre på et alt for højt beløb, men med den megen rosende omtale af vores konkurrenceforslag, var velviljen i Amtsrådet heldigvis stor.

Da jeg skulle forelægge projektforslaget med en pris der lå 25% over budgettet - i dagens mønt et endog stort tocifret millionbeløb - var det forståeligt nok med et noget bævende hjerte. Men som jeg både før og siden har oplevet med folkevalgte forsamlinger, så er det de nære, overskuelige ting man som oftest hæfter sig ved. Amtsborgmesteren (der var lige så forhippet som mig på, at byggeriet fik grønt lys) spurgte efter min fremlæggelse rådssalen om der var kommentarer. Kun et enkelt ældre kvindeligt amtsrådsmedlem markerede:

"Hr. arkitekt, hvordan får man de spændende ribberadiatorer gjort rene?" Jeg kunne huske min mor havde haft en særlig lille dobbeltkost til formålet, og det fortalte jeg.

Tak, er der mere? skyndte borgmesteren sig at sige. Det var der ikke, og det store byggeri kunne herefter gå igang.

Sønderborg Amtsgymnasium blev mit og tegnestuens egentlige faglige gennembrud - også på den internationale arkitektscene. Det blev vist i en række verdenskendte fagtidsskrifter. Her i "The Architectural Reviue" under overskriften: Danish Identity.

Benny Andersens kronik i Politiken

Her må jeg nævne den omtale, som jeg nok har været allermest glad for gennem tiderne. Nogle måneder efter indvielsen i Sønderborg ringede et af mine helt store idoler, forfatteren og digteren Benny Andersen til mig. Han fortalte kort, at han havde været nede og læse op af sine værker på det nye amtsgymnasium i Sønderborg. "Om jeg havde noget imod, at han ville skrive en kronik om hans besøg?". Jeg svarede, at det måtte han da naturligvis gerne - især hvis han ville skrive noget pænt om huset!

Det lovede han mig, men da der gik en måneds tid uden kronik regnede jeg ærligt talt med at han var kommet fra det igen. Så, stor var min glæde derfor, da jeg en morgen åbnede Politiken med Benny Andersens kronik under overskriften: "En stjerne i sin bedste alder". Endnu større blev glæden, da jeg læste hans ovenud positive beskrivelse fra besøget. Her et par udpluk:

... Men for et par måneder siden besøgte jeg et splinternyt gymnasium, som jeg må kalde et prak-tisk eventyr... Min første fornemmelse var glad panik. Jeg fik hele tiden lyst til at blive stående og kikke nærmere på en og anden detalje, men sam-tidigt lyst til at fare rundt om næste hjørne - for der var ødslet med æggende hjørner - og se, hvad der gemte sig der...

...Et stort gulvplan - eller var der flere - og balkonterrasser i forskellig højde. Farver: blå, orange, okker sandgrå, rød, rødbrun, tørvebrun. Glatte og matte flader. Skarpe og bløde hjørner. Plan og frodighed.

Når jeg sammenholdt alt dette med mit indtryk af gågaden, kom jeg til det resultat, at de mennesker, der havde tegnet og udtænkt alt dette, måtte være livsglade folk, der ikke bare ønskede deres med-mennesker alt godt, men tilmed var fantasifulde og erfarne nok til at forestille sig, hvordan det kunne gøres i praksis. Her var godt at mødes, umuligt at være bange for hinanden...

Så kunne ros ikke nå højere op på min lystavle. Jeg ringede selvfølgelig for at fortælle ham, hvor meget hans varme ord betød for mig, og han var til gengæld så venlig at inviterer mig til middag i hans hus i Hjortekær.

På mødet spurgte Benny og hans daværende kone Cinthia mig, om jeg ville hjælpe dem med at tegne et forslag til udbygning af deres hus i Hjortekær. Selv om jeg ikke før havde tegnet boliger for private, slog jeg selvfølgelig straks til.

Det lykkedes da også, og ikke mindst i planlægningsfasen havde jeg en række meget skønne aftenmøder, hvor også hans unge datter, Maria Bramsen, dengang just på toppen med gruppen *Tøsedrengene*, og makkeren Paul Dissing ind imellem deltog (se hele kronikken, s. 102 - 105).

Den glasoverdækkede gade

Især den glasoverdækkede gade blev en stor succes. Mit forbillede var helt klart det nye universitet i Tronhjem med min lærer fra Akademiet, Henning Larsen som arkitekt. Jeg har selv ofte udtalt, at god arkitektur sjældent er resultatet af "en aldrig før set genial idé": *Kig dig omkring, snup de gode løsninger og fravælg de dårlige, så kan det ikke gå helt galt!*

I Sønderborg opfylder glasoverdækningen flere formål: For en billig kvadratmeterpris skabes er et stort, samlende opholdssted for den ellers opdelte skole. Et i pricippet uopvarmet rum, men alligevel tempereret, da den dels holder på bygningernes varmeafgivelse, dels modtager skolens ventilationsafkast, varme der ellers bare ville ryge ud til gråspurvene. Gymnasiet er desuden forsynet med et stort jordvarmeanlæg, der sammen med gaden reducerer skolens årlige energiforbrug ganske betragteligt.

Det var et nyt og stort eksperiment, årtier før sin tid. Ingeniørfirmaet Rambøll var her en spændende partner, og det blev starten på et langt samarbejde omkring en række store byggeopgaver.

Temaet "Den glasoverdækkedegade" har jeg med succes brugt i flere senere uddannelsesbyggerier, blandt andet Grundtvigs Højskole i Hillerød og Torstorpskolen i Høje Tåstrup. For BUR (Byggeriets Udviklingsråd) har jeg skrevet en bog om emnet.

En af Gymnasiets hæddersbevisninger var tildelingen af "Betonprisen" overragt af Dronning Ingrid. Hun var iøvrigt mere end høfligt interesseret og her viser jeg hende rundt i over en time.

Du får et personligt forhold til dine opførte byggerier. Nedenfor en vandkunst med en bronceskulptur, som jeg havde kreeret hjemme i baghuset. Min indvielsesgave, symboliserende slangen og kundskabets træ...

Sønderborg Amtsgymnasium. Den glasoverdækkede gade

BYBYGNING

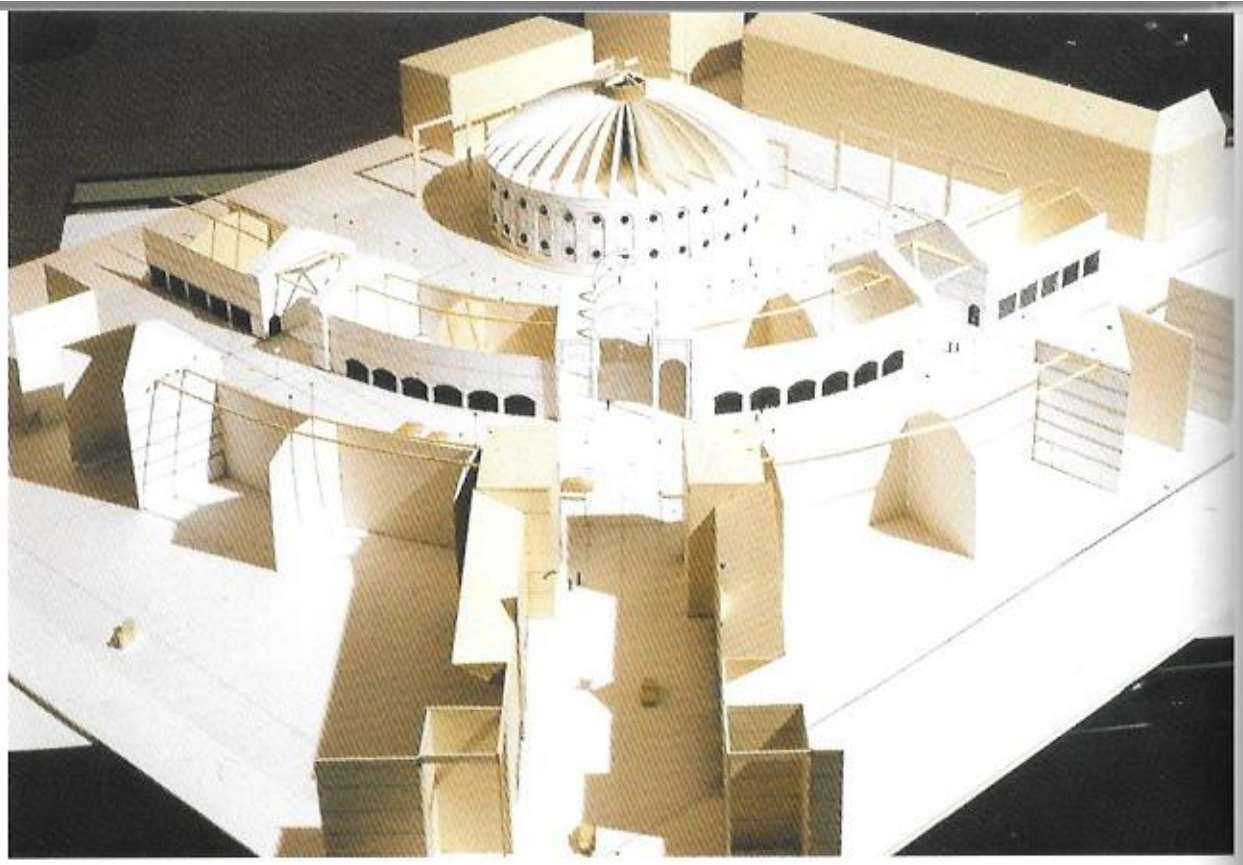
Det har altid været centralt for mit arbejde som arkitekt, at kunne skabe en direkte sammenhæng mellem det enkelte byggeri og dets omgivelsers. Sammenhængen, både fysisk (skala, proportionering og materialevalg) og funktionelt (nærhed, socialt, infrastruktur mv.). Det var bevidst, at jeg på Columbia universitetet kaste mig over *bybygning* (Urban Design), og studierne af de - ikke mindst i USA - dertil styrende politiske og økonomiske kræfter.

I dag tales der ret nedsættende om den politisering af arkitektfaget, som fandt sted på arkitektskolerne op gennem 70'erne (funderet på marxistisk planøkonomi). Men at byggesektoren, og dermed arkitektens løsningsmuligheder, er direkte afhængig af de til enhver tid herskende magtforhold, vil nok de færreste benægte.

På skolen blev det til for megen teoretisering og for lidt arkitektonisk kreativitet og fantasi. Men vi lærte os ikke så lidt om de mekanismer, der styrer arkitektens arbejde, og de af os, som fik lov, blev faktisk ret dygtige til at kringle os igennem de store byggeopgavers benhårde virkelighed.

Jeg tillader mig her at gentage Benny Andersens ord om Sønderborg Amtsgymnasium:

... så *kom jeg til det resultat, at de mennesker, der havde tegnet og udtænkt alt dette, måtte være livsglade folk, der ikke bare ønskede deres medmennesker alt godt, men tilmed var fantasifulde og erfarne nok til at forestille sig, hvordan det kunne gøres i praksis.*

Konkurrencen om Østre Gasværk 1986

I 1986 udskrev tre af Københavns største almennyttige boligselskaber KAB, AAB og FSB en åben arkitektkonkurrence om en hel ny stor bydel, der skulle afslutte Østerbro mod nord - nu var chancen der!

I en del år havde jeg både på skolerne og offentligt kritiseret de tendenser inden for byplanlægningen, som vil "løse" byens problemer ved hjælp af adskillelse: Boliger et sted, arbejdspladser et andet og institutioner et tredje - og resultatet kender vi: Store monotone sovebykvarterer med trafikalt tidskrævende og forurenende bilkøer mellem bolig og arbejde.

I stedet for ordet adskillelse har jeg i byplandebatten brugt det hollandske ord *apartheid*. Det klinger bedre, når du vil overbevise andre om, at adskillelse ikke på lang sigt er en farbar løsningsmodel.

Nå men tilbage til konkurrencen om Østre Gasværk. Opgaven lød på at placere ca. 1200 boliger, opdelt i tre boligbebyggelser (en til hver boligselskab - punktum).

Altså en ren boligbebyggelse med omkring 5000 indbyggere - skyggerne fra 60'ernes kæmpe boligkomplekser lå lige om hjørnet.

Nej! - her havde du for en gang skyld muligheden for at skabe en bydel, hvor arbejde og bolig hang sammen. Opdelt i overskuelige karréer omkring grønnegårde, og med *Gadehuset* (højst en til to opgange) som den identitetsskabende boligenhed.

På tegnestuen havde vi nok at rive i, og mine makkere havde frarådet mig mine "naive forsøg på at ville ændre de traditionelt tænkende boligselskaber og politikere". Men jeg gik igang og tegnede det hele i halvt mål, skrev teksten, bad stuen om at afleverer og tog så af sted til New York for i en måned at undervise på Pratt Institutet.

Da man ringede til mig i New York og fortalte, at forslaget havde vundet, brugte jeg de næste 24 timer til en tur/retur Cph.-NYC. Præmieoverrækkelsen skulle jeg i hvert fald ikke gå glip af.

Her er uddrag fra min projektbeskrivelse:

BOLIGBEBYGGELSE ELLER BYDEL?

Forslaget har ikke i første række haft som mål at opfylde programkravet: Forslag til en tredelt BOLIGBEBYGGELSE, men at få fastlagt de bedst mulige rammer, inden for hvilken en BYDEL for ca. 5000 mennesker kan udvikle sig. Denne skelnen mellem "boligbebyggelse" og "bydel" skal sees i sammenhæng med 70érnes og 80érnes bestræbelser på at genindføre begrebet bybygning i den moderne byplanlægning.

Vækstsamfundets byplanlægning.

En voldsom befolkningstilvækst, kombineret med en eksplosivindustriel udvikling, har ført til en række fysiske problemer for det 20. århundredes bydannelser: Støj, forurening af luft og vand, trafikkaos, ødelagt natur ect.

Byplanlægning i traditionel forstand er, fra at være en keativ og visionær disciplin, alt for ofte blot blevet til et spørgsmål om at "løse" disse problemer, frem for at forebygge dem.

Den helt gennemgående metode hertil har været ADSKILDELSE: Boliger, virksomheder, skoler sygepleje, børn, gamle osv. - alt og alle deles op og placeres i behørig afstand fra hinanden. Denne adskillelsespolitik medfører alene, at problemerne har kunne udvikle sig i fred og ro, og i kølvandet ser vi socialt opsplittede og miljøforladte nye bolig- og erhvervsområder.

F.eks. forurening: Tidens voksende forurening viser med al tydelighed, at løsningen ikke er forlængelse af en skorsten eller 5 km mere afstand til forureningskilden. Udslippet skal standses, hvor det finder sted, og sker dette, kan man igen få nærhed mellem eksempelvis bolig og erhverv. Spørgsmålet er ikke OM vi skal genskabe de funktionelt og arkitektonisk sammensatte bymiljøer, men HVORDAN ...

Karréstrukturen

Målet med karréopbygningen har været at videreføre brokvarterenes bystruktur. Gaden og pladsen er det sociale og trafikale forbindelsesled mellem de enkelte karréer, medens gårdrummet udgør det fredelige opholdssted for børn og voksne...

Variation - gadehuse...

Det er forslagets grundlæggende idé, at de enkelte gadehuse, hver med min. 15 - 20 boliger, bliver projekteret af forskellige arkitekter, der således tilsammen kan skabe den mangfoldighed vi alle holder af i byområder, skabt af mange frem for få...

Tredimensionel planlægning

I traditionel byplanlægning arbejder man med en *todimensionel* zoneopdeling: Boliger her (grøn), virksomheder der (grå), institutioner (rød) osv., alt pænt adskilt og i behørig afstand fra hinanden. Med forslaget til Østre Gasværk var der lagt op til det jeg kalder *tredimensionel planlægning* af vores nye byområder: F.eks. at gadeniveauet forbeholdes offentligt tilgængelige lokaliteter: Butikker, cafeer museer, biblioteker mv. Kontorer i de næste par etager, afsluttende med en eller flere niveauer til boliger...

På Gasværksgrunden foreslog jeg, at gadeniveauet skulle indeholde fællesfaciliteter, liberalt erhverv og børneinstitutioner, hvilket ikke just var boligselskabernes kop the. Deres opgave "var alene at opføre boliger" - og så mange af slagsen som muligt.

Men tiden og fagdommerne var med på den: Projektet blev som sagt tildelt en flot 1. præmie, og jeg brugte de næste par år med - forgæves - at få planerne realiseret. Og der var nok at slås for:

*- Den **sammensatte** by med blandet boliger og liberalt erhverv.*

*- Genindførelse af **bygaden** frem for den "moderne" trafikdifferentiering (læs: adskillelse) mellem kørende og gående.*

*- Individuelt opførte **opgangshuse** med forskellige boformer og hertil hørende variation.*

Identitetskabelse og oplevelsesrigdom bør ikke være en enkelt arkitekts leg med facadearkitektur (f.eks. Sluseholmen en del år senere), men opstå ud fra husenes forskelle i funktionalitet og beboersammensætning: Bofællesskabet, andels-, ejerforening, ældreboliger eller kollegier.

Det var imidlertid noget mere prosaisk som væltede hele projektet: Det nedlagte gasværk havde i over hundrede år forurenet hele grunden så godt og grundigt, at en oprensning blev beregnet til et trecifret millionbeløb! En beregning, man godt kunne have fortaget inden omkring 50-60 af landets store tegnestuer blev bedt om at investerer kolossale mængder tid og kræfter på konkurrencen.

Desværre ikke noget enestående tilfælde. Ikke så få arkitetkonkurrencer er i tidens løb blevet udskrevet på et økonomisk meget spinkelt grundlag og af politikere, der vil vise "deres gode vilje", for så bagefter at kunne beklage: Det blev alt for dyrt...

Slut færdig med alle drømmene om en stor ny bydel i København.

I forslaget fik *Martin Nyrops* pragtfulde Gasbeholder (fra 1881) en, i bogstaveligste forstand, helt central rolle. Via mine Urban Design studier på Columbia i New York, fik jeg kendskab til en række af tidens kendte byplanlæggere. Jeg husker især nogle gæste-forelæsninger af Kevin Lynch (The Image of the City), hvor han understregede *knudepunkternes (nodes)* og *landemærkernes (landmarks)* store betydning for vores positive byopfattelse.

Gasbeholderen forærer dig et pragtfuldt fokuspunkt, som via projektets radiære alléer hele tiden holder beboere og gæster orienteret. Suppleret med et par nærbutikker og en cafe omkring teateret, skabes her bydelens naturlige og oplevelsesrige samlingssted.

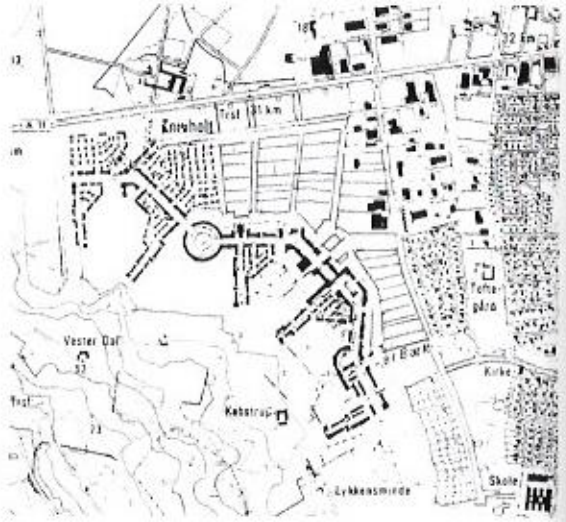

BERLINGSKE Bolig 4

Amerikanere provokerer København

Omtalen her er fra en opgave, jeg stillede mine engelsktalende studerende på DIS (Architecture & Design på Kbh.'s universitet):

Med udgangspunkt i en af mine karréer fra Østre Gasværk, skulle de 14 studerende udforme hvert sit gadehus, bygge model og stykke det hele sammen til en fælles karré. At give amerikanske studerende lov til at udforme frit og helt individuelt, skal man ikke sige to gange. Resultatet blev da også derefter, men sjovt, både for mig og de studerende!

Frederikshavn Vest 1988

Østre Gasværk var ikke det eneste "planlægnings-brød" der blev slået stort op i fattigfirserne. Når man ikke har råd til at bygge, så kan man altid planlægge, det koster ikke så meget.

Det var besluttet at Flådestationen på Holmen skulle flytte til Frederikshavn, og da byens styre således øjnede guld og nye skatteborger, udskrev man i 1988 en konkurrence om en stor byudvidelse vest for byen. Jeg arbejdede igen med en løsning, som søger at skabe den oplevelsesrigdom, du ellers kun finder i den sammensatte, selvgroede by.

I efterskriftet til hans bog *Dansk Byplanlægning 1938-1992*, skriver Arne Gaardmand:

Interessen for igen at bringe en vis stramhed ind i bybyg-ningen har præget de seneste års konkur-rencer. Idékonkurrencen om Frederikshavn Vest vandt A5 Tegnestuen 1. præmie med dette smukke forslag. På den ene side får bybygningen sin hovedstruktur og identitet gennem pladser og gader, der følger et fast mønster. På den anden side bliver der plads til ønskværdige variationer i de tilstødende bebyggelser.

Det var gode ord fra en af dansk byplanlægnings store personligheder.

Holmen flyttede kun modvilligt og langsomt, og penge var der igen ingen af, så stille og roligt smuldrede planerne bort.

Vinderforslaget til en ny bydel, der skulle afslutte Frederikshavns byudvikling mod vest. 1988

Lyspunkterne skal du tilbage til halvtredserne for at finde: En fin skandinavisk inspireret/importeret træhusarkitektur, men med en særlig Grønlandsk, farveglad karakter: Et ydre, malet i svenskrøde, almueblå, okkergule og irgrønne farver.

Det var overraskende ved selvsyn at kunne konstaterer, hvordan disse farvestrålende huse langt bedre indgår i Grønlands nøgne klippe- og isfyldte verden end 60'ernes grå betonblokke. Ja, at de ligefrem virker berigende på det storslåede landskab.

Et stort forbillede er for mig var Tyge Arnfred og Viggo Møller Jensens grønlandske typehuse fra 60'erne (Type 67).

GRØNLAND

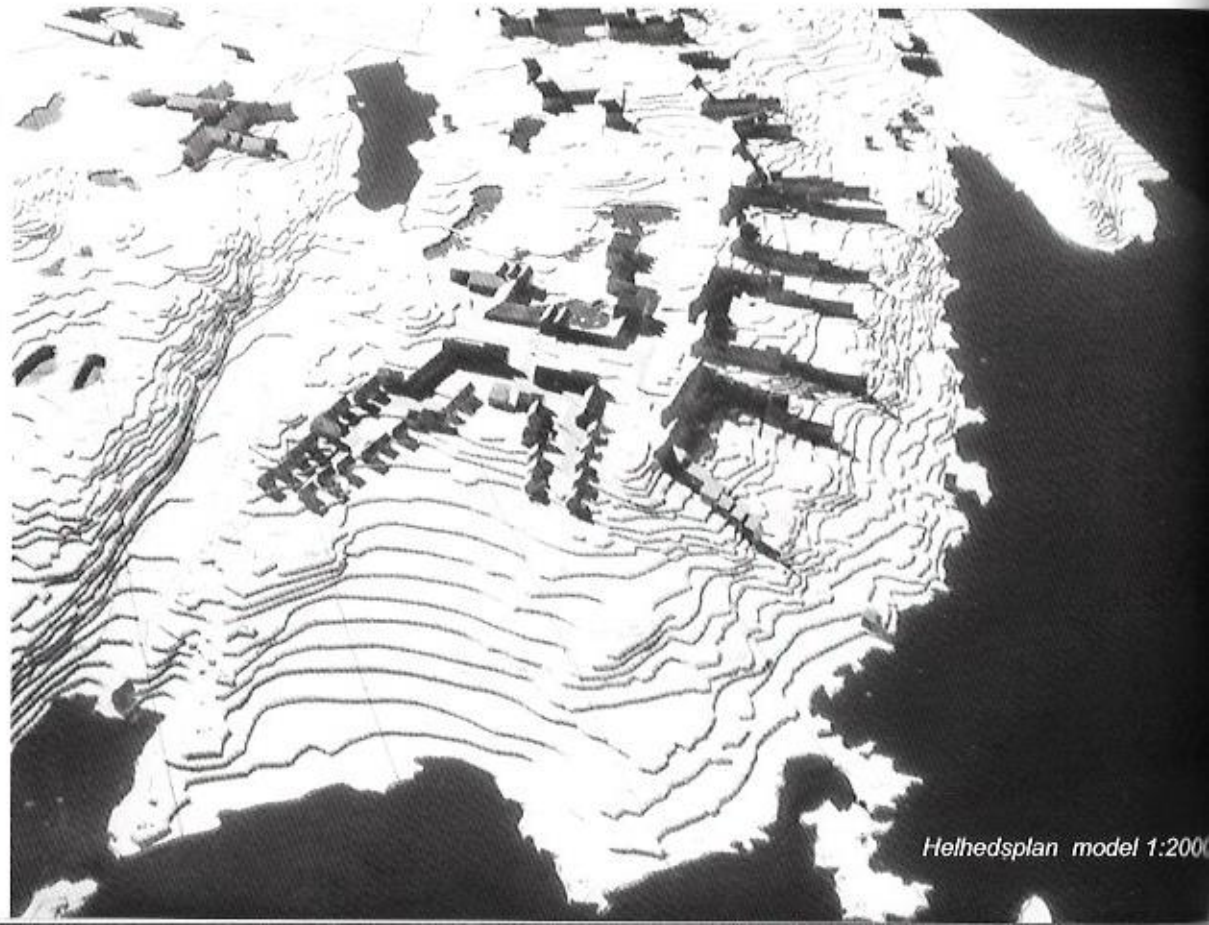
I 1985 udskrev Ministeriet for Grønland og Nuuk Kommune en totrins nordisk konkurrence om "Bybygning på Kangillinnguit i Nuuk".

Grønland! Det smagte da ikke så lidt af mine ungdomsdrømme: At skabe nye spændende byer i eksotiske omgivelser! Jeg smed hvad jeg havde i hænderne, og et par uger efter konkurrencens udskrivelse sad jeg sammen med Flemming i flyveren til Nuuk. Godthåb, som mine gamle koloniforfædre kaldte byen, og jo, jeg var også fuld af gode håb.

Vi blev af vores ingeniørpartner (N&R) indlogeret i "Syæsken" et fint lille træhus, som tidligere havde rummet en af Nuuks letlevende damer. Hun var meget betegnende blevet kaldt "nålepuden"...

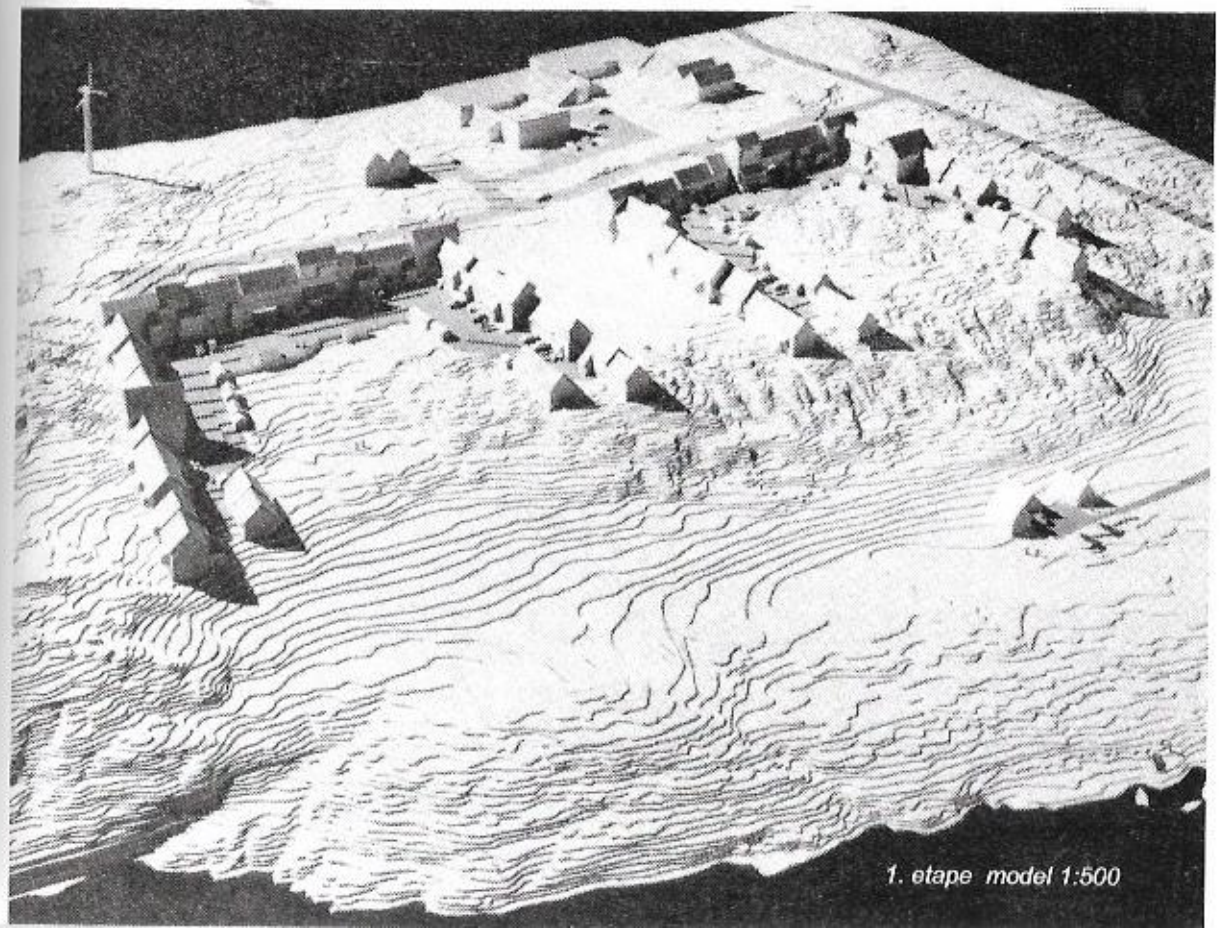
Som dansker er det en hel særlig oplevelse at komme til Grønland. En fantastisk helt overvældende natur, så forskellig fra Danmark som vel tænkes kan. Og så, der midt mellem gletsjere og sneklædte kæmpebjerge, ligger Dagli'Brugsen med Grøn Tuborg, rugbrød og lurmærket smør som du kan købe for gode danske kroner.

Som dansk arkitekt var Grønland imidlertid ikke noget at prale af. Tresserne og halvfjerdsernes betonboligblokke virker i Nuuk endnu mere absurde, utilpassede og umenneskelige end i Brøndby eller Ballerup.

Helhedsplan model 1:200

1. etape model 1:500

Bybygning i Nuuk 1986

Som jeg så det, måtte konkurrencen i al sin enkelthed gå ud på, at kombinere træhusenes veltilpassede arkitektur med tanker om et tæt socialt bofællesskab - bygden om du vil. Jeg syntes selv det lykkedes rigtig godt - men vi vandt ikke.

Og dog, det var meget tæt på. Min gode kollega Jens Rosenkjær fra Møllens tegnestue og her DAL's fagdommer i konkurrencen, fortalte efter præmieoverrækkelsen, at vores forslag aftenen før havde ligget på en klar førsteplads.

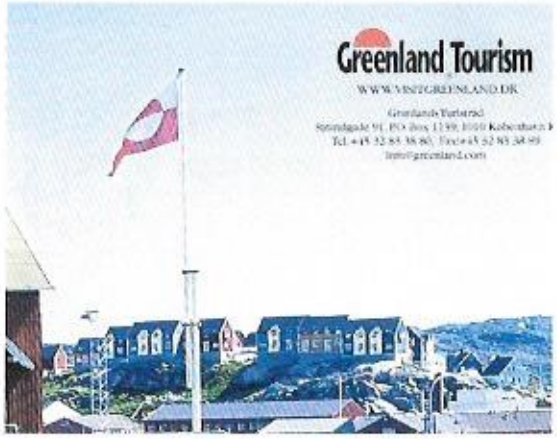
Men på et lukket møde med dommerkomiteen, lige inden offentliggørelsen, bekendtgjorde Nykredits repræsentant i Grønland, at deres tilsagn om lånefinansiering kun ville blive givet, hvis der blev *etableret et væsentligt større antal fritliggende boligenheder i det af dommerkomiteens fortrukne forslag* (citat).

Med vores tæt lave boliggrupper var det jo ikke noget, dommerkomiteen kunne love, og 1. og 2. præmierne byttede således plads i sidste sekund...

Sådan ender "planlægningen" af store nye byområder desværre ikke så sjældent.

Helt skævt har du ikke opført dig som arkitekt, når dit nye boligbyggeri i Grønland bruges på forsiden af landets turristbrochure!
Ovenfor er mit eget foto af boligerne, højt beliggende i Qaqortoq.

Mere Grønland

Der kom heldigvis mere ud af konkurrencen i Nuuk end som så, og det blev starten på et længerevarigt engagement i det Grønlandske: Efterfølgende kom et tilbud om, "on location", at udarbejde planer for byens udvidelse mod øst. Personligt befandt jeg mig midt mellem to ægteskaber og Grønland forekom mig som et ikke helt dårligt sted til "at komme langt væk fra det hele".

Jeg slog til, tilbragte to måneder i Nuuks vintermørke 1986/87, og kom noget nærmere dette modsætningsfyldte land - på godt og ondt.

Fra Gråbrødretorv kendte jeg til en lille håndfuld halvfordrukne grønlændere og har ofte tænkt, hvorfor de dog opholdt sig her, frem for i deres fantastik smukke land. Men foran Brugsen i Nuuk holdt der også en del grønlændere til, og med lige så mange guldbajere. Det virkede bare endnu mere forkert her.

De sociale modsætningerne mellem syddanskere og etniske grønlændere var iøjnefaldende og jeg lærte, at der fandtes steder i Nuuk, hvor det var uklogt for en lyshåret dansker at færdes alene en sen aften. Klogere, men også lidt desillusioneret, vendte jeg tilbage til tegnestuen og mit elskede, nyerhvervede hus i Sankt Peders Stræde.

Boliger, Qaqortoq

Boliger i Qaqortoq 1989-90

Og Grønland forsatte - længer sydpå, ganske vist. I Qaqortoq (Julianehåb) fik vi til opgave at opføre to boligbebyggelser og byens nye hotel, byggerier jeg var rigtig glad for, og som fik ros for deres grønlandsk tilpassede arkitektur.

Tilbage i Grønland

Nu springer jeg lidt i min tiårs kronologi. Frem til sidst i halvfemserne, men stadig i Grønland.

Jeg var nu blevet kendt som *svømmehalsarkitekt* (det vender jeg tilbage til) og da Nuuk kommune i 1998 udskrev en indbudt konkurrence om en ny stor svømmehal, så måtte jeg naturligvis forsøge mig. Vi vandt ikke, men jeg fik via den indbudte konkurrence mulighed for igen, at komme tæt på denne enestående verden.

Jeg knyttede mig specielt til Nuuk's dengang eneste "grønlænderarkitekt" m.a.a., Frederik Holm, og boede under konkurrenceperioden hos hans søster Ruth (mangeårig sekretær for politikeren Jonathan Motzfeldt) i hendes skønne gamle træhus, beliggende ved havnen og *brættet (*fiskehandelsstedet).

Frederik Holm og mig på Godthåbsfjorden

Frederik og hans familie var et kapitel for sig. Jeg førte en slag dagbog under opholdet, og herfra kan jeg citere:

... Specielt som dansker, føler jeg det som et privilegium at komme så tæt på noget ægte grønlandsk: At bo hos Frederiks storesøster, Ruth i den gamle del af Nuuk - dejlige morgener, hvor vi snakker om alt. Men især Frederik. En multikunstner og livsnyder. Jeg havde taget en flaske Chivas whisky med fra flyveren som det sig hør og bør for den besøgende sydfra. Den nød vi allerede første dag i hans "filosofikum": Et gammelt skur fyldt til randen med alverdens gamle sager, hvalknogler, fiskeredskaber af ben og jern, jagtudstyr osv. og med hans sengebriks midt i det hele.

"Kom" sagde Frederik på et sent tidspunkt. Jeg lånte en gammel skindfrakke, og med den snart tomme Chivas stavrede vi ud i den dybfrosne nat, kun oplyst af et blåhvidt måneskin. Vi nåede frem til en lille forhøjning, hvorfra man svagt kunne skimte spøgelsesagtige isbjerge, der langsomt gled forbi ude på Godthåbsfjorden... *"Jeg har en idé"* sagde Frederik.*"Ved en særlig lejlighed vil jeg inde i fjorden hælde forskellige farver ud over fem store isbjerge, som så senere glider forbi her. Ligesom ham der i Berlin, som pakker huse ind* (Christo). *Man kan låne en helikopter og bruge store plastikposer, fyldt med vandfarver - ligesom ved skovbrandene i Californien"...*

Udsigt fra føresædet i Sikorsky B-61 på vej til Upernavik

Kulturhus i Upernavik

Jeg springer yderligere frem i kronologien

Fra mine notater:

Upernavik d. 26.06.1999:

Grøndland var ikke slut for mig, Nuuk jo, men ikke Upernavik. Spændende, og som de siger heroppe, så starter Grønland først rigtigt fra polarcirklen og nordpå. Upernavik, der ligger 800 km nord for polarcirklen, må siges at kvalificere sig.

Et nyt "kulturhus" for det lille fanger/fiskersamfund, med ca. 1100 i selvbe byen og et tilsvarende antal fordelt på en halv snes bygder i kommunen, et landområde langs kysten på størrelse med Danmark - her er god plads! Endnu er der alene adgang en gang om ugen med helikopter, med skib kun i sommermånederne. Min tur herop: Først fra "Sønder Strøm" til Ilulissat (Jakobshavn) med et lille fastvingefly, og så dagen efter, med Sikorsky B-61 til Upernavik via Umanaq, en lille sviptur på over tusind km.

Jeg var eneste passager, klemt ind mellem alverdens kasser med alt det - bortset fra fisk - som et bysamfund skal bruge på en uges tid. Helikopteren startede tidligt, og de to meget unge piloter, uddannet på Flyvestation Værløse, havde været sent oppe dagen/natten i forvejen. Efter starten skiftedes de til at "tage en lille skraver" bagude ved siden af mit trange sæde. Til gengæld fik jeg så lov til at sidde oppe foran. For deres egen - og måske især min - fornøjelses skyld, krydrede de den lange flyvning med afstikkere ned og ind mellem stejle fjeldsider og fantastiske isbjergsformationer.

I bogstaveligste forstand svævede jeg midt i en eventyrverden, der langt oversteg selv mine vildeste drengedrømme...

Mit ophold i Upernavik kan bedst beskrives som ubeskriveligt. Lever byen op til mine forventninger om det lille isolerede fangersamfund, fjernt fra rasten af klodes civilisationsræs? Igen - som så meget andet i Grønland - både ja og nej.

Ja: På afstand - det første view fra helikopterlandingen: En forsvindende lille prik i en umådelig, ubeboelig verden. Hvordan kan den overleve, hvordan kan den overhovedet fungere, her på vej ind i det 21. århundrede?

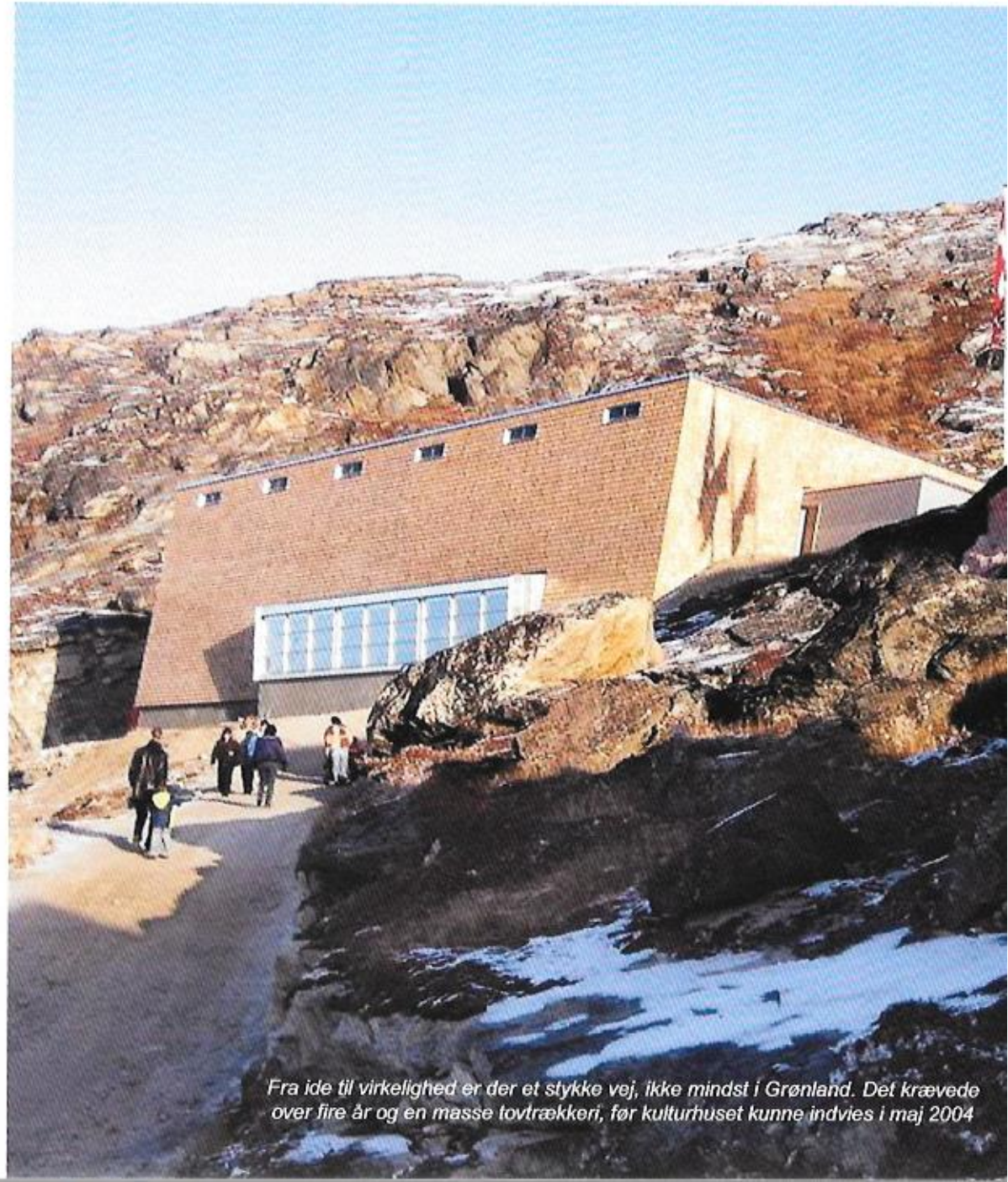
Og nej: For Upernavik er mirakuløst ikke den gudsforladte fangerboplads, som man kunne forvente. Mit førsteindtryk er et bysamfund i vækst og med en optimisme, pionerånd om du vil, som jeg ikke har mødt i Sydgrønland og slet ikke i Danmark.

19.08.99

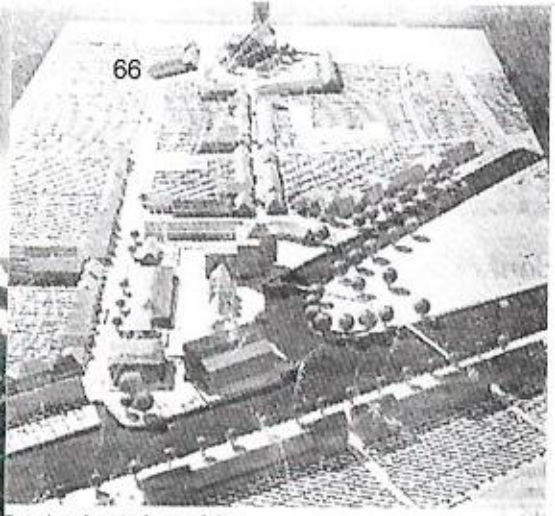
Sidder og spiser min frokostpakke på sydskråningen af den lille ø Upernavik befinder sig på. Solen bager og isbjergene på fjorden foran mig blinker som var de diamantbesatte. Tænker på den lille koralø, Pandan Island i Filippinerne, som jeg for blot lidt over en måned siden boede på, sammen med Rikke og vores datter, Freja på 5 år...

Et eller andet sted må der være nogen, der vil mig det godt, og jeg kan kun konstatere, at vores klode må være alle guder i universets ynglingsplanet.

Fra ide til virkelighed er der et stykke vej, ikke mindst i Grønland. Det krævede over fire år og en masse tovtrækkeri, før kulturhuset kunne indvies i maj 2004

Det danske vinderprojekt.

Dansk vinder af europæisk konkurrence

Arkitektfirma laver huse til Hollana

Af Henrik Sten Møller

Den første fælleseuropæiske arkitektkonkur-

konkurrenceresultatet fo
Foundation for a Europaea
Architectural Competitior
FEAC. i Muziektheater

Hoorn - Holland 1988

Min udlængsel fik jeg også tilfredsstillet adskillelige tusind kilometer syd for Upernavik, nærmere bestemt i Holland. Den Europæiske Arkitektsammenslutning, AEC udskrev i 1987 en stor international konkurrence om socialt boligbyggeri i flere forskellige lande.

Det var lige mig, boliger for folket ude i den store verden, og vi blev sammen med 25 andre europæiske tegnestuer udvalgt til at konkurrere om boligbebyggelsen på et spændende, areal midt i den gamle middelalderby **Hoorn**, beliggende ved Zuider-søen, ca. 25 km nord for Amsterdam. Min ældste søn, Thomas var på det tidspunkt praktikant hos os, og byggede en stor model som ikke var til at komme uden om: Vi vandt - over alle de andre: *Holland, here we come!*

Nu gjaldt det om at finde den rigtige partner "on location". En, der havde pondus nok til at gennemføre noget af et samarbejdseksperiment, men omvendt heller ikke var "projektæder", en betegnelse kendt fra praksis, hvor *den yngre, uerfarne konkurrencevinder bliver pålagt samarbejde med en ældre, erfaren kollega.*

Men det lykkedes. Jeg fandt frem til en af Hollands helt store inden for boligbebyggeri, atelier Pro i Haag ved arkitekt Hans van Beek. I telefonen fra Holland sagde han, at det havde de desværre ikke tid til, men "kom bare forbi, så finder vi nok frem til nogen der kan".
Jeg gør lidt ud af at beskrive et sådan møde mellem kollegaer fra hvert sit land. Mit engelske var en del bedre end hans, men vi havde noget andet tilfælles, et "sprog" vi begge beherskede som indfødte: Vores arkitekttegninger. Fem minutter efter at jeg havde taget konkurreceforslaget frem, var vi 100% på bølgelængde og det blev starten på et både fagligt og personligt venskab.

Ved indvielsen, der skete under stor festivitas i overværelse af Hollands boligminister og prins Claus (Hollands svar på prins Henrik), blev jeg rost for, hvor fint jeg havde overført en tydelig dansk arkitekturtradition til Holland.

I Danmark er projektet blevet omtalt som: "Tydeligt Hollandsk inspireret", og det kan jeg faktisk bedre tilslutte mig - noget der stemmer med min sympati for en arkitektur, som tager sit udgangspunt i stedet og dets omgivelser.

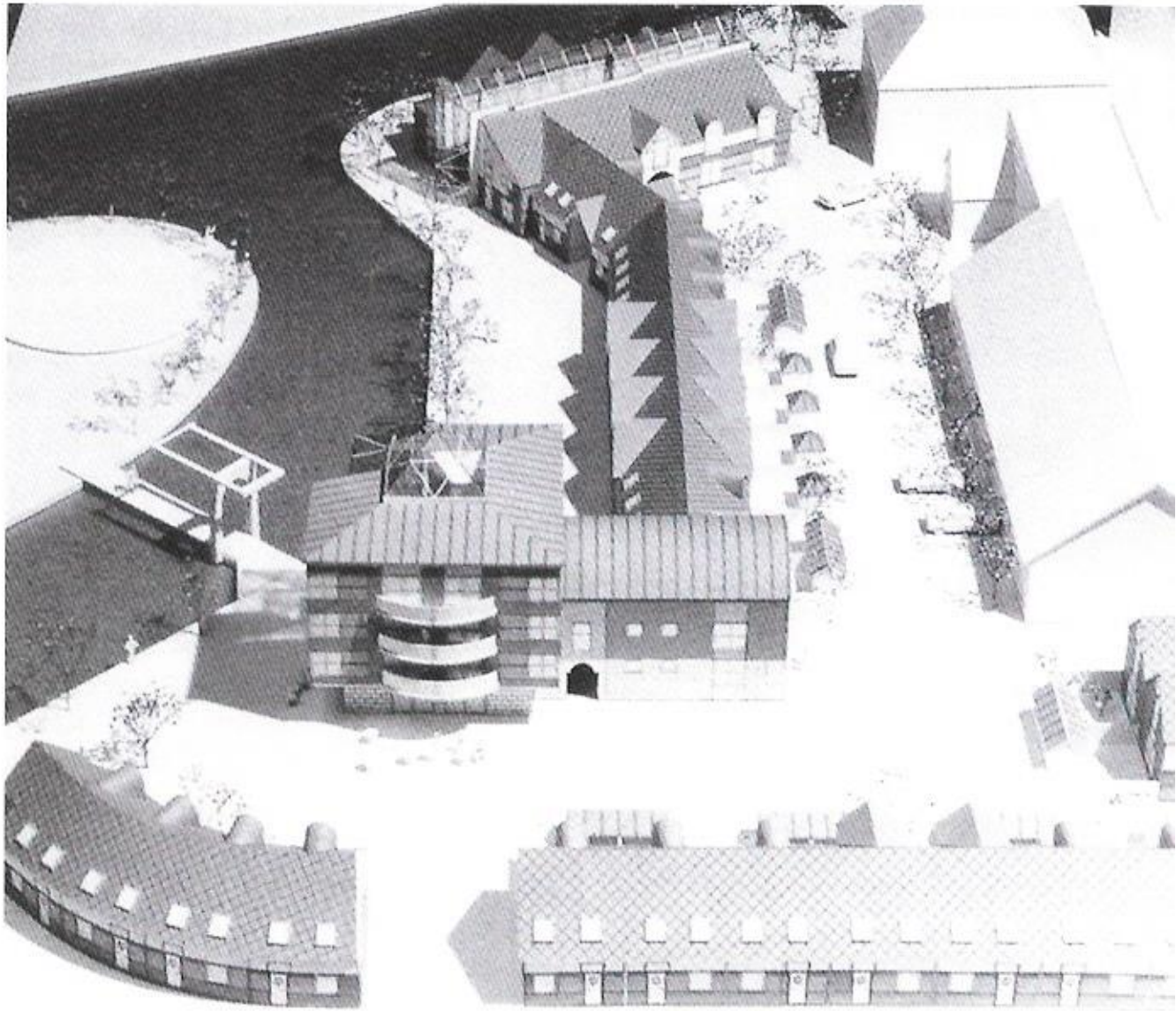
Deen ontwerpt mooiste huizen voor Hoorn

Naar het ontwerp van de Deense architect Niels Sigsgaard worden in de Hoornse binnenstad op het vroegere gasfabriekterrein woningen gebouwd. De Deen maakte het beste ontwerp hiervoor in een internationale architectenwedstrijd. Hij ontving zijn prijs gisteren uit handen van Prins Claus. Onder

At Hoorn projektet også blev enden på min ægteskablige aleneperiode op gennem firserne er en anden sag. En af tegnestuens dygtige nyansatte arkitekter, Rikke Hansen, tog med mig til Holland, hvor vi i et stykke tid boede og projekterede videre på bebyggelsen hos Hans van Beek. Vi blev efterfølgende gift, og har sammen skabt noget endnu dejligere end bebyggelsen i Hoorn: Vores datter, Freja.

Venskabet med Hans van Beek forsatte længe efter Hoorn opgaven var fulført. Her er han sammen med Rikke i vores ødegård i Småland.

Model af byprojektet fra konkurrenceprojektet - en ren vinder!. Udført af min ældste søn Thomas, dengang prakitant på A5. Siden har han også klaret sig fint på egne ben - (s. 94)

Billedet på næste side er af det renoverede **Høje Gladsaxe**.
Fra en artikel i Politiken under overskriften: "Hvorfor er der ingen bander i Høje Gladsaxe?"
Selv ville jeg gerne kunne tro på, at de fornyelser vi stod for, har hjulpet bare lidt med.

"How to skaf"

- underforstået: Hvordan man skaffer nye opgaver.

Udtrykket var Flemmings, og et "fagområde" han mente totalt forsømmes på arkitektskolerne. Her i slut firserne ("fattigfirserne") optog det, at skaffe opgaver til en voksende medarbejderstab, da også mere og mere af vores tid.

Der blev længere mellem de åbne konkurrencer om store offentlige byggeopgaver og det medførte, at vi involverede nogle for os helt nye opgavetyper: Renoveringen af 60'ernes betonbebyggelser og - her i starten af 90'erne - opgaver i det store udland, herunder ikke mindst i det nu samlede Tyskland.

Store renoveringsopgaver

Nu jeg er ved periodens "nemme" opgavetildelinger så har jeg to eksempler fra renoveringerne af store boligbebyggelser: Farum Midtpunkt og Høje Gladsaxe, to kæmpeopgaver med omkostninger på tilsammen over en milliard. I nutidige kroner nærmere det dobbelte:

Farum Midtpunkt

Jeg har fra første færd anset Fællestegnestuens terrassehuse i Farum som 60'ernes mest spændende sociale boligbyggeri - overhovedet..
KAB stod som bygherre for den forestående renovering, og når vi kom i betragtning til denne omfattende opgave, så jeg nok som en slags kompensation for den kedelige udgang af Østre Gasværk konkurrencen.
Navnkundige Peter Brixtofte havde på forhånd disket Fællestegnestuen:

"De skal f... ikke lukrerer på, at have været arkitekter for et byggeri, der ikke engang har kunne holde i 10 år!"
KAB pegede så på tre: Arkitektgruppen (nu Arkitema), Vandkunsten og A5. Igen, takket være Hr. Brixtofte, blev Vandkunsten også diskvalificeret: *Når Vandkunstens Jens Arnfreds far, Tyge fra Fællestegnestuen er ude, så skal sønnen heller ikke med(!)*
Så var vi to tilbage. Jeg husker tydeligt den aften i Midtpunktet med alle blokrådene, og hvor der skulle træffes det endelige valg af arkitet.
Helge Tindal fra Arkitektgruppen og jeg fik 20 minutter hver. Jeg havde talt mere om beboerdomokrati end renovering, og efter fem minutter kom KAB's repræsentant ud: "Det blev... dig" - og pegede på mig.
En byggeopgave til over en halv milliard var i hus!

Hotel Phoenix

En enkelt stor opgave inden for den private sektor blev det også til, ombygningen af DKP bladet Land og Folk's bygninger til luksushotellet **Phoenix** i Bredgade...

Her kan jeg berette om, hvor "let" du kan skaffe en stor opgave til tegnestuen i denne super-privatkapitalistiske verden: Hotelkongen Arp Hansen ringede og spurgte om jeg var interesseret i en stor opgave. Jo da! - og til det aftalte møde på hans kontor havde jeg samlet, hvad jeg kunne finde fra den lidt mere glamourøse side af tegnestuens referencer.

Det der kan I arkitekter altid diske op med, var hans kommentar. *Jeg vil hellere høre om, hvad du* ***ikke*** *er god til...* Efter at have sundet mig i nogle sekunder, svarede jeg: *Ombygninger kan vi godt, men hoteller og hotellindretninger ved jeg ikke meget om. Fint,* svarede han, *det ved jeg nemlig selv alt om og ikke noget, jeg behøver at hyre dyre rådgivere til - du høre fra mig, farvel!*

En time senere ringede hans advokat for at meddele, at Arp Hansen ønskede os som arkitekt på det store nye luksushotel i Bredgade.

Luksushotellet Phoenix, indrettet i "Land og Folks" gamle bygninger i Bredgade
Ak! hvor forandret! (Steen Steensen Blicher)

Høje Gladsaxe

havde det rigtigt skidt her, kun 15 år efter opførelsen midt i tresserne - eller rettere dens beton. Så skidt faktisk, at man seriøst overvejede at rive hele det kolossale byggeri ned til grunden! Så galt gik det ikke. A5 blev sammen med to andre tegnestuer ud-peget som mulige rådgivere. Hver især skulle vi vise eksempler på gennemførte renoveringsopgaver for det tyve mand store byggeudvalg, et arrangement, som blev presset igennem på en enkelt formiddag. Vi var sidst, og fordi vi ikke havde de store renoverings-sager at vise frem (Farum Midtpunkt sagen var endnu på tegnebrædtet), og fordi vi tænkte, at udvalgets medlemmer måtte være godt trætte efter mange besøg til smukkeserede boligbebyggelser, inviterede vi dem i stedet ind til tegnestuen på Gråbrødretorv.

Vi fortalte dem om stuen, hvad vi stod for og sluttede af med en rigtig god og våd frokost, bragt til os fra naboen Peder Oxe. To dage efter var vi valgt til opgaven.

En lille ting til, om mig og Høje Gladsaxe: Frem for bare at hælde tonsvis af penge ud til en så godt som umulig betonrenovering, foreslog vi en beskyttende glasinddækning af facaderne, en løsning med store skyde-vinduer og hertil hørende - senere meget værdsatte - udestuer. Dengang krævede det dog ikke så lidt pædagogisk kunnen, at få overbevist de mange tusinde beboere om det fortrinlige i at skulle bo i et "akvarium", som nogle udtrykte det. På et møde i Glasaxe Centeret hvor 800(!) bekymrede beboere var mødt frem, skulle forslaget så godkendes - knald eller fald!

De godt nervøse boligselskabsrepræsentanter oplyste om tidsplaner og de skrækkeligt mange penge, og vi gennemgik skitseprojektet med fine modeller af facader og hyggelige udestuer. Efterfølgende var der spørgsmål fra salen, og et af de første kom fra en lidt ældre dame: *Hvordan skal jeg pudse de store ruder?* Pinlig tavshed - men her kom min erfaring fra mange tidligere brugermøder mig til gode. Spørgsmålet havde jeg forudset, og købt en vinduesskraber med teleskopskaft til 69 kr i den lokale SuperBrugs. Den halede jeg frem bag talerstolen, og under klapsalver agerede jeg vinduespudser på de usynlige store skydevinduer.
Stemningen i salen var vendt til det mere afslappede, projektet blev godkendt og Høje Gladsaxe blev pakket ind med glasfacader.

1990-2000

Smart i en fart

Nøhr & Sigsgaard a/s

A5 Tegnestuen blev i starten af 90'erne opløst og videreført som Nøhr & Sigsgaard. På A5' vægtede indehaverne i stigende grad forskelligt i forholdet mellem kvalitet og kvantitet. Hvor jeg og Flemming Nøhr så tegnestuens kraftige vækst som et problem, så ønskede Anders Dragheim (trådt ind som partner efter Henrik) og især Robert Grünberger yderligere ekspansion.
Med murens fald havde en stor og jomfruelig verden pludselig åbnet sig på vid gab. Flemming og jeg koncentrerede os om det, vi i alle årene havde haft succes med: De store offentlige byggeopgaver. Vi havde i 1989 vundet konkurrencen om en stor ny folkeskole i Høje Tåstrup, Torstorpskolen, og sammen med kæmpeopgaverne i Høje Gladsaxe og Farum Midtpunkt var der rigeligt at tage sig til. Den opfattelse delte Anders og Robert ikke. De kastede A5 ud i spektakulære opgaver, fra det tidligere Østtyskland til milliardprojekter i Kuwait og Libyen - Gadaffiland(!). Disse aktiviteter røg længere og længere ud af tangenten med milliontab for tegnestuen til følge. Lige indtil Flemming og jeg sagde stop.
Anders og Robert forlod Gråbrødretorv i 1993 sammen med deres eksotiske opgaver. Flemming og jeg kørte tegnestuen videre sammen med to medarbejdere Lars Clausen og Palle Lindgaard som nye partnere. Navnet Nøhr & Sigsgaard skyldtes nok især mit ønske om, mere synligt, at kunne lægge navn til - og dermed tage ansvaret for - tegnestuens faglige resultater...

Arkitektens rolle?

Forholdet mellem bygningsingeniører og arkitekter har altid været præget af familiære drillerier. I de glade 70'ere, hvor arkitektskolerne og os nyuddannede arkitekter langt hen ad vejen blev betragtet som virkelighedsfjerne dagdrømmere, lød skræmmebilledet: Hvis ikke en ny generation af arkitekter bliver meget dygtigere til byggeteknik, byggestyring og byggeøkonomi, så bliver vi sejlet agterud af ingeniørerne, og arkitektarbejdet vil indskrænke sig til lidt indledende programmering og smukke skitser for en billig penge!

Men vi var bestemt ikke virkelighedsfjerne - opfostret i den marxistiske ånd - mere eller mindre. Skræmmebillederne blev ikke til virkelighed, snarere tværtimod: I dag er det normale, at arkitekten, med den computerbaserede projektering CAD som et fantastisk redskab, står som totalrådgiver og bygningsingeniøren som underrådgiver. Til gengæld har ingeniørerne som bygherrerådgivere, ædt sig ind på områder, der tidligere helt var arkitektens: Opgaveformuleringen og programskrivningen - noget jeg beklager, og langt hen ad vejen giver TYD skylden for.

CAD (Computer Aided Design) fik sin start på tegnestuerne i slutningen af 80'erne, og til sikkert manges overraskelse blev den hos os arkitekter hurtigt til meget mere end en avanceret hovedlineal.

Personligt kastede jeg mig grådigt over det nye redskab. Det var en verdenen, som jeg ikke havde beskæftiget mig med siden mine pionerstudier på Columbia i 1967-68. Her muliggjorde det nye våben. CAD, at jeg hurtigt kunne få en række alternative løsninger "ned på papiret". Enkle 3D stregtegninger, men som du er trænet til at omsætte til virkelighed og derfor kan træffe kvalificerede valg ud fra..

Redskabets betydning for den arkitektoniske udformning

I starten af min studietid lærte vi at spidse en blyant og hvordan du med håndens rotation kan frembringe en konstant stregtykkelse. Redskaberne var enkle: blyanten, hovedlinealen og tegnetrekanten, egnet til at tegne rette vinkler, sådan!
Det er naturligvis et postulat, at vores firkantede huse og retlinjede bebyggelser skyldtes hovedlinialen. Men det er interessant, her efter computernes fremkomst i 90'erne, at kunne konstaterer, hvordan der i arkitekturen er sket et radikalt brud med *"de rette vinklers tyranni"*.

Det er ellers god latin blandt arkitekter at skyde skylden for det firkantede og monotone byggeri over på entreprenørene og deres snorlige kranspor. Ser man det imidlertid som "hvem kom først", så er jeg ikke sikker. Jeg husker min første drøftelser med hovedentreprenøren NCC om tegningsmaterialet til Slotssøbadet i Kolding. Jeg havde nervøst fremvist bygningens mange spændende, og via computeren præcist målsatte skæve vinkler, og havde forventet ramaskrig som *kropumuligt* og *kolossalt dyrt*.

Det skete ikke, for svaret fra NCC lød nogenlunde sådan: *Om vinklen er 90 eller 82 grader betyder ikke det store med det maskineri vi har idag.* .

Jeg har siden drøftet den formfrihed, som kendetegner vor tids arkitektur, med andre af de store entreprenørfirmaer.

Skal jeg sammenfatte deres udsagn, så bliver det noget i retning af: *Vi har altid tilpasset vores produktion efter det arkitekterne kommer med. Prisen handler mere om produktvalg og mængder, end om vinklen er den ene eller den anden..*

Tankevækkende.

Avantgarde-arkitekten er stadig blomsterbarn

50 i morgen

Niels Sigsgaard

Den drivende kraft bag A5 Tegnestuen i København, arkitekt Niels Sigsgaard, fylder i morgen 50 år, men fejrer først fødselsdagen på fredag. Det sker ved en reception kl. 15-18 i tegnestuen, Gråbrødretorv 17 A.

Niels Sigsgaard har nået mere end de fleste andre 50-årige.

Efter at have afsluttet sin uddannelse på Kunstakademiets Arkitektskole tog han en masters degree på Columbia-universitetet i New York og etablerede

Tag som eksempler gymnasieskolerne i Kolding og Sønderborg (der er belønnet med Betonelementprisen), havebrugshøjskolen Vilvorde i Tollose, Grundt-

Henrik Sten Møller - Politiken 18.11.1992.

Kolding gymnasium fra 1973 var både starten på min karriere som praktiserende arkitrkt, men samtidig også afslutningen på en arkitekturretning - High tech, som havde præget hele min studietid og de første konkurrenceforslag i slutningen af 60'erne, påvirket af efterkrigstidens voldsomme teknologiske udvikling.

I starten af halvfemserne "vendte jeg tilbage til Kolding" - på flere måder: Jeg havde lige vundet konkurrencen om byens nye store svømmehal, Slotssøbadet, og med et forslag, der igen, efter to årtiers "sand på gulvet arkitektur", tog udgangspunkt i en hos mig genoplivet fascination af internationale high-tech projekter, ikke mindst Piano og Rodgers Pomidouxcenter i Paris. Her havde jeg i øvrigt nogle år forinden haft den ære, sammen med Vandkunstens tegnestue, at udstille vores fællesprojekt i Farum med folkeskole og boligbebyggelse (s.42-43)

Kolding Gymnasium opført 1973. Foto fra 1993

Den klimabeskyttede centrale gade og samlingssted for Forskningscenteret Flakkebjerg

Fælleskantinen i Flakkebjerg

Forskningscenter i Flakkebjerg 1994

Landbrugsministeriets store forskningscenter for planteavl, beliggende ved Flakkebjerg øst for Slagelse, blev den første nye opgave i Nøhr & Sigsgaard regi.

Det var også den allerførste konkurrence i Danmark efter det nye tjenesteydelsesdirektiv TYD. Forskningscentre var et område, hvor vi stort set ingen erfaring havde, og at vi slap gennem prækvalifikationsrunden skyldtes, som jeg husker det, "at vi kom med på et afbud" (se også s. 34)..

Men vi vandt og det store komplicerede byggeri blev opført, dog ikke uden sværdslag. Her i starten af 90'erne var byggebranchen stadig præget af firsernes lavkonjunktur med stagnerende prisudvikling. Opgaven var særdeles underbudgetteret, og efter en elendig licitation måtte vi igennem en hård besparelsesrunde med tilhørende omprojektering.

Den glasoverdækkede gade igen.

Placeringen af planteavlscenteret var "langt ude på landet". Forslagets hovedide tog udgangspunkt i det danske herregårdsbyggeri, med sine store avlsbygninger og fornemme hovedbygning - i forslaget med det avancerede forskermiljø samlet omkring en glasoverdækket gade.
Et tema med variationer, og som jeg siden Sønderborg Amtsgymnasium har brugt op gennem 80'erne, først i Grundtvigs Højskole -1982 og senere Torstorpskolen -1988. (s. 73)

Grundtvigs Højskole, Hillerød

er en af de få opgaver tegnestuen har fået, uden først at skulle vinde en konkurrence. Skolens bestyrelsesformand og jeg havde dels børn i samme skole, dels et skønt gammelt sejlskib sammen i Skovshoved havn. Men det var ikke nogen nem opgave. Nybyggeriet blev opført klods op af den gamle hovedbygning, som først måtte rives ned ved byggeriets afslutning.

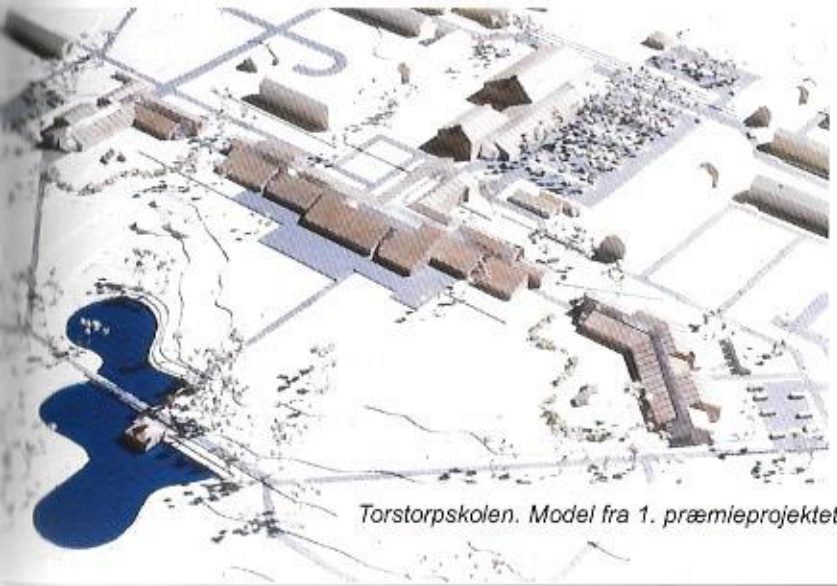
Vi er lige i starten af 80'erne, renten var over 20% og betegnelsen "fattigfirserne" var særdeles berettiget. Licitationen endte da også med, at byggeriet måtte igennem omfattende besparelsesrunder. Det gik blandt andet ud over den glasoverdækkede gade med dertil hørende varme- og ventilationsanlæg. Det er noget skolen har døjet med lige siden, men at gaden trods alt er blevet et stort aktiv, fremgår af højskolens popularitet og rosende omtaleraf de nye bygninger.

Anders Dragheim blev sat til at styre den svære opgave, og klarede det så godt, at han blev medejer af A5 efter Henrik havde forladt os i 1981.

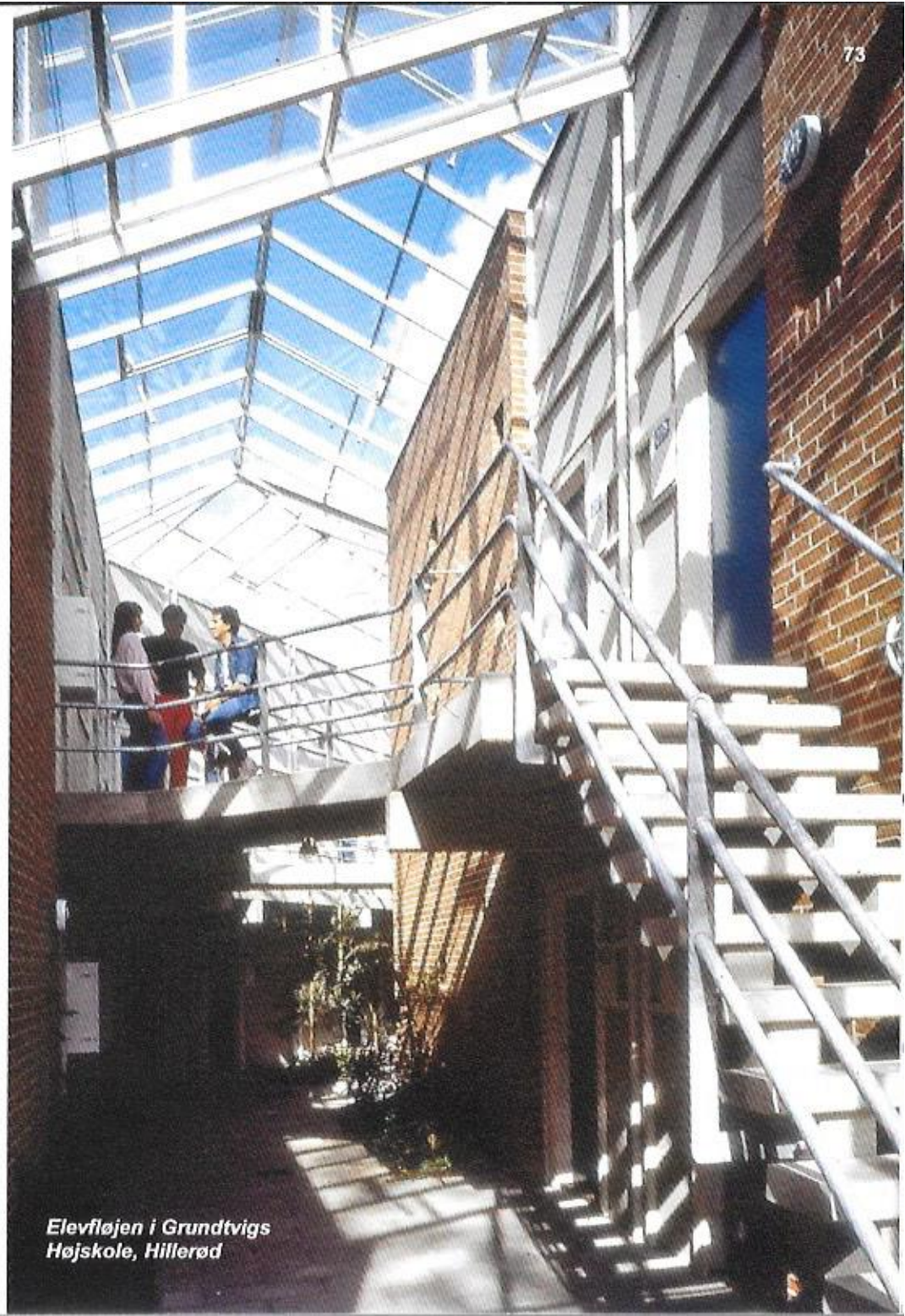
Torstorpskolen, Høje Tåstrup

Med temaet "glasoverdækkede gader" vandt A5 en åben totrinskonkurrence (1988) om endnu en stor folkeskole, denne gang vest for Høje Tåstrup. Også her var økonomien stram, og vi nåede kun at stå for 1.etape, et spor samt fælleslokaler og sportshal.

Da 2. etape skulle realiseres var vi nået frem til midt i 90erne. Nu var TYD blevet lov, og selv om vores konkurrenceprojekt fra 1988 især var blevet rost for sit helhedsgreb, så skulle resten ud i en entreprisekonkurrence, hvor det billigste forslag - nul overdækkede gader - blev valgt (Friis & Moltke). Tidligere sagde arkitektforeningens etiske regler, at hvis du gjorde strandhugst på en kollegas opgave, så var det eksklusionsgrund. - Ak ja.

Torstorpskolen. Model fra 1. præmieprojektet

Elevfløjen i Grundtvigs Højskole, Hillerød

Slotssøbadet

I 1993 udskrev Dansk Folkeferie og Kolding Kommune en åben konkurrence om ferieboliger og en ny svømmehal ved Slotssøen i Kolding centrum. Med mine tre børn af første ægteskab har jeg svømmet Kildeskovshallen i Gentofte tynd - et byggeri, som jeg den dag i dag betragter som noget af det ypperste inden for nyere dansk arkitektur...

Jeg har nok op gennem de kollektive 70'ere og ind i 80'erne haft en skjult drøm om - "midt i alt det sociale pis" - bare een gang, at få lov til at være rigtig arkitekt - med stort A: Operabygningen ved havnen eller Kunstmuseet i skønne naturomgivelser. En stor ny svømmehal ud til Slotssøen i Koldings centrum, skråt over for Exners flot renoverede Koldinghus, hørte bestemt også med blandt disse drømmeopgaver!

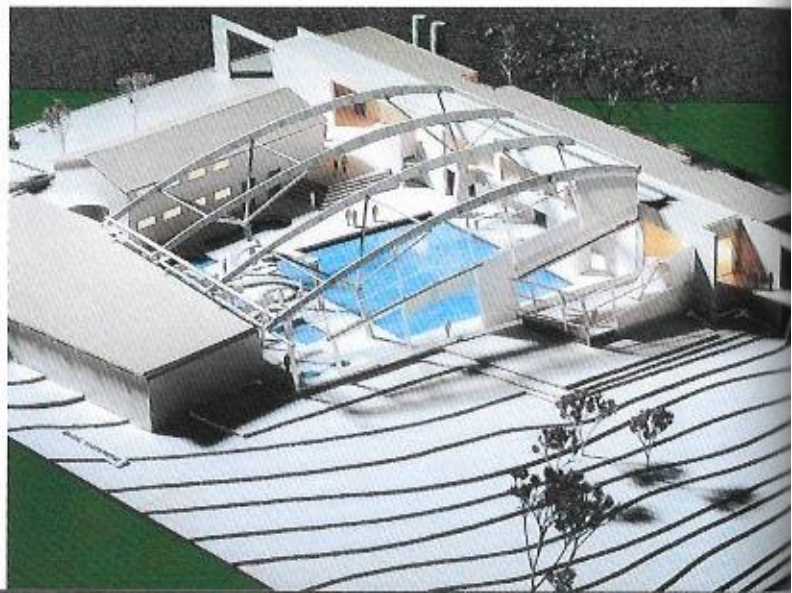
Jeg fornemmede en ny æra foran mig under navnet Nøhr & Sigsgaard. At jeg nu havde et større spillerum hvad angik den arkitektoniske udfoldelse. Mine High Tech drømme fra studietiden kom frem på bordet igen, godt hjulpet af det nye redskab CAD. I Kolding: Et kæmpe buet tag, formet som en fly-vinge, svævende på fire paraplyformede søjler og med sprosseløse, skråtstillede glasfacader på 10-12 meters højde.

1. præmie! Glæden ved opringningen fra konkurrencesekretæren var næsten på højde med dengang i 70'erne. Både i funktionel og arkitektonisk henseende har Slotssøbadet fået megen ros og blevet vist i førende ind- og udenlandske fagtidsskrifter. Det blev starten på en ny og meget spændende epoke i tegnesuens udvikling - og skabte adgang til ikke så få efterfølgende svømmehalsopgaver.

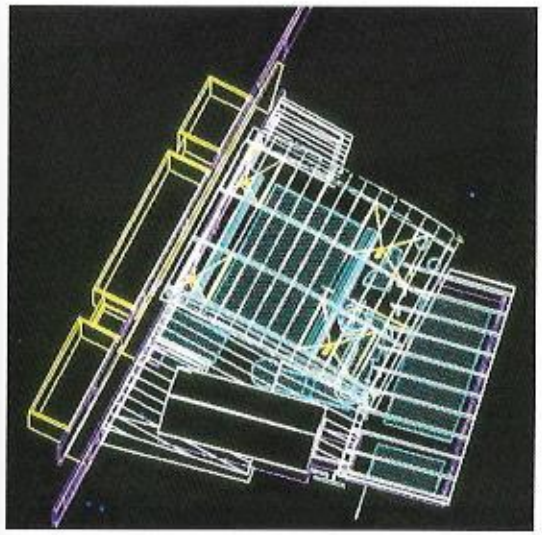
Nu jeg er i gang med selvroserne, så bør jeg nævne verdens førende Arkitekturforlag *Phaidon* i London, der i forbindelse med årtusindskiftet udgav "Comtemporary World Architecture" med 600 internationale projekter fra 70'erne til starten af det nye årtusinde. Danmark er repræsenteret med projekter af følgende arkitekter: Arne Jacobsens St Catherines College i Oxford, Henning Larsens udenrigsministerium i Riat, Otto von Spreckelsens Grand Arche i Paris, Jørn Utzons kirke i Bagsværd (Sidney var før 1970), og så - i al ubeskedenhed - Niels Sigsgaards Slotssøbad i Kolding med en flot helsides opsætning...

Slotssøbadet med sit store parabelbuede tag, friholdt hele vejen rundt af skråstillede sprosseløse glaspartier.

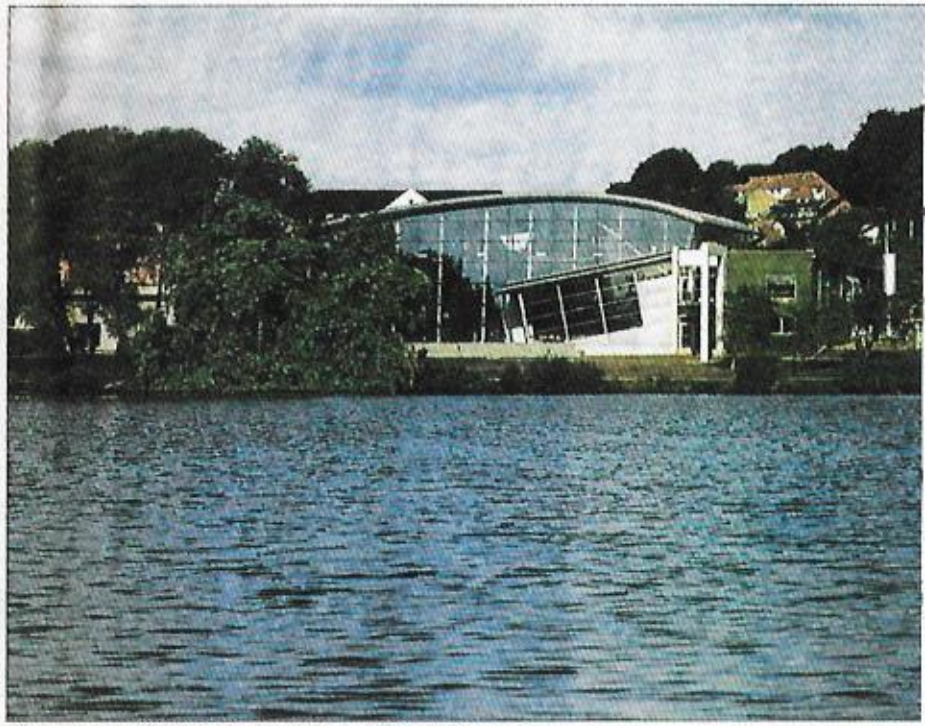
Model fra 1. præmieprojektet. Endnu i starten af 90'erne var den fysiske model et mindst lige så effektivt salgsopjekt, som dagens computergenererede rumlige illustrationer. Igen var det min søn Thomas, som stod for modellen.

De teknologiske muligheder, High Tech fra min studietid, kom nu frem på bordet igen. Godt hjulpet af det nye redskab CAD, som har givet mig og mange af mine kollegaer en frihed i udformningen, der ikke var mulig før.

ARKITEKTUR 23. - 29. februar 1996

Danmark. I anledning af arkitekturåret har Weekendavisen bedt Englands førende arkitekturkritiker om at kaste et fremmed blik på dansk arkitektur. Vi udmærker os blandt andet ved sansen for kontinuitet mellem fortid og nutid, siger Peter Davey.

Slotssøbadet i Kolding af arkitektfirmaet Nøhr & Sigsgaard.

Peter Davey i Weekendavisen om dansk arkitektur

Stilfærdig præcision

Mere ros

Siden hans flotte omtale af Sønderborg Amtsgymnasium i tidskriftet "The Architectural Review" 1982, kontaktede redaktøren Peter Davey mig ofte, når han kom forbi København. I ovenstående artikel (1996) om dansk arkitektur har han venligt, og meget rosende, fremhævet Slotssøbadet:

"Det er et fint stykke arkitektur med glade lysende rum skabt ud fra en poetisk fortolkning af byggeplanerne. Detailplanlægningen er præcis, tilbageholdende og elegant; materialerne er omhyggeligt hentet fra et begrænset udvalg. Alt dette falder i høj grad i tråd med det tyvende århundredes danske holdning til byggevirksomhed.

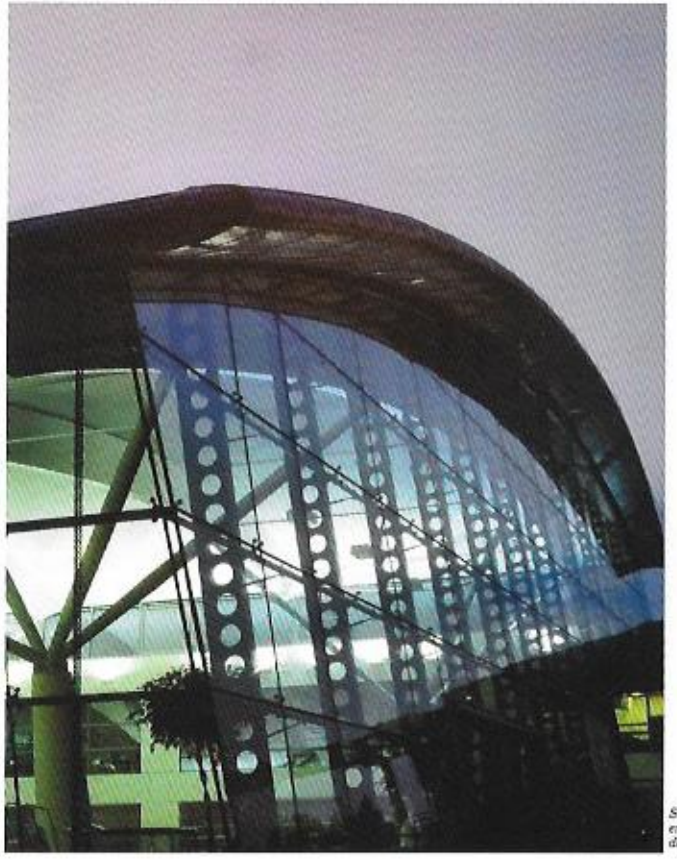
Men byggeriet tilhører også en anden, måske dybere dansk tradition, gående ud på at skabe ødsle offentlige bygninger, som bidrager til deres omgivelser, sætter folk i forbindelse med naturen og forlener den dagligdags tilværelse med en civiliseret og rundhåndet dimension".

Også når jeg, som her med Slotssøbadet, har kastet mig ud i en mere ekspressiv arkitektur, var det lykkedes for mig - i følge en af klodens førende arkitekturkritikere - at "forlene dagligdagen med en civiliseret og rundhåndet dimension"...
Efter sådan et højtideligt udsagn, kunne jeg som hverdagsarkitekt sove godt i mindst et par dage.

Storslået arkitektur i provinsen

Viborg og Kolding har fået nye svømmehaller, der viser, hvilken enorm betydning god arkitektur har

Arkitekturkrittikeren Henrik Sten Mølles fine omtale af svømmehallerne i Kolding og Viborg

■ ARKITEKTUR

Viborg Svømmehal, Banegårdspladsen, Viborg, og Slotssøbadet i Kolding. Arkitekter Nøhr & Sigsgaard, København.

DER ER virkelig kommet noget nyt til Viborg. En pragtfuld svømmehal, placeret på Banegårdspladsen, midt i et trafikalt knudepunkt. Taget i brug i forrige uge af begejstrede brugere.

Det er nybyggeri af den sjældne slags, hvor man kan erfare hvilken enorm betydning god arkitektur kan have. Svømmehallen er integreret med Banegårdspladsen og giver stedet et vidunderligt løft. Husets transparens gør at man udefra straks ser de nøgne menneskekroppe, der som fisk svømmer i vandet. Lysfaldet brydes af flotte spring fra vipperne. En livlighed og munterhed af de sjældne.

Umiddelbart begejstres man, hvilken velkomst til en by. Liv, aktivitet og skønhed. Funktionen er så åbenbar, ikke alene et svømme- og motionscenter, men også takket være den centrale placering et socialt samlingssted, et mødested med cafe for byens borgere.

Svømmehallen er helt åben med en glasside mod det store banetorvet mod sydvest, mens huset på modsatte langside er lukket med mur, ligesom byens mørede facader. Ud mod Banegårdspladsen åbner hallen sig gennem en muret portal og slutter i en formemt udformet prisme, som skaber en strålende lethed.

Selve svømmehallen er et meget intimt rum under et vældigt overlys. Umiddelbart kommer man til at tænke på et klassisk badeanlæg, som romernes bade. Arkitekterne har på overbevisende måde arbejdet med kontrasterne mellem de tunge mure og de lette, lyse glaspartier. Alt virker dæmpet og roligt, overskueligheden er perfekt og man har ingen problemer med at opfatte det store rums forskellige funktioner og bassiner. Den langstrakte form understreger det bymæssige.

Den store mængde glas gør at man hele tiden kan kigge ind og få lyst til et bad og en svømmetur. Cafeen er fra Banegårdspladsen ligefrem trukket ind til vandkanten og betjenes fra to sider, en ud mod byen og en ind mod bassinerne.

Der er nogvt mægt dansk ved den nye svømmehal i Viborg, den demokratiske placering, den store åbenhed, den høje kvalitet i byggeriet. Alt er såkaldt færdigt arbejde, fra ide til fuldførelse. Arkitektursprogt er trygt og nært, men spiller også overlegent på det artistisk glimrende. Funktionen understøttes af formsprogret. Fra badet ser man ud i byen.

SLOTSSØBADET i Kolding rummer de samme fine egenskaber, men er alligevel forskelligt fra Viborg på grund af placeringen ned til Slotssøen og over for det imposante Koldinghus. Her spilles der på naturen, se og park og mægtig himmel.

Straks man træder ind i Slotssøbadet som er en fremragende udbygning af det tidligere svømmebad får man øje på søen, bebyggelsen søen rundt og Koldinghus slotsruin. Nybygningen virker som en gennemsigtig skærm, beregnet til at fremhæve omgivelsernes herlighed. Her demonstrerer arkitektfirmaet Nøhr & Sigsgaard deres store talent for konstruktioner. Den spændte kurve i det store tag og sejlernes fornemme musikalitet. Fire skråstillede betonsejler med paraplyer af koniske rør hæver hallen. Det er et fantastisk rum med skævheder og drejninger og en geometri som hele tiden er motiveret. Det er en arkitektur som både udfordrer og understreger og som viser en blændende sikkerhed. Aldrig som dekonstruktivisme, men som livlighed. Den levende arkitektur.

I dagens situation, hvor der bygges alt for meget møg i Danmevang, er det af den allerstørste betydning at opleve arbejder fra mestrene Nøhr & Sigsgnard, som demonstrerer hvor højt niveuet også er. Bedre og mere originalt end de to svømmehaller kan det ikke gøres og udlandet har da også allerede vist stor interesse og anerkendelse.

HENRIK STEN MØLLER

Slotssøbadet i Kolding er en fremragende udbygning af det tidligere svømmebad.

Her må jeg af med en lille historie om arkitekturkritik: Kort efter Benny Andersens kronik om Sønderborg Gymnasium (s. 54), ringede Politikens skarpe arkitekturanmelder Henrik Sten Møller en morgen, og spurgte mig om han måtte komme forbi Gråbrødretorv. Det måtte han naturligvis meget gerne, og jeg diskede op med kaffe, wienerbrød og Gammel Dansk.

Da han og hans fotograf ankom, kunne jeg forstå, at det var en slags "dagens portræt" han var ude efter, mere end en omtale af gymnasiebyggeriet.

Jeg spurgte høfligt, som jeg husker det, om det ikke var Gymnasiet der skulle omtales, og tilføjede: Har du været dernede?

Det havde han ikke, og jeg foreslog derfor, at han først tog en tur til Sønderborg, så kunne vi bagefter bedre snakke om det nye byggeri. Han forlod straks tegnestuen, og i Politiken kom der hverken den gang, eller i mange år efter, omtaler af A5 tegnestuen eller vores projekter.

Til historien om Henrik Sten Møller hører imidlertid, at isen mellem os senere blev brudt :

Jeg har altid anset HSM for en meget kompetent arkitekturkritiker, og på et arkitektforeningsmøde midt i 90'erne roste han venligt svømmehallerne i Kolding og Viborg. Slotssøbadet havde været vist med stor opsætning i det engelske tidskrift, *The Architectural Review* og var kort forinden igen blevet fremhævet af dets redaktør, Peter David i Weekendavisen(s. 75). Jeg foreslog Henrik Sten Møller at se husene ved selvsyn, gerne med mig som chauffør og rundviser. Det takkede han ja til, og sammen havde vi en hyggelig tur, som resulterede i ovenstående fornemme artikel i Politiken.

Viborg Svømmehal 1997

Viborg Svømmehal

TYD kravet om først at skulle prækvalificeres, inden man kan være med om buddet på store offentlige byggeopgaver, har ført til en selvforstærkende specialisering inden for arkitektbranchen:

Har du referencer til opførte skolebyggerier er dine chancer for at blive inviteret til en ny skoleopgave større end til for eksempel til et rådhus - osv. Slotssøbadet i Kolding blev således min og tegnestuens adgangsbillet til en række konkurrencer om nye svømmehaller i 90'erne og 0'erne, og ikke så få blev til vinderforslag. (s.100-101)

Den første efter Slotssøbadet var en stor ny svømmehal i Viborgs bymidte.

Forskellige opgaver - forskellige løsninger.

Som nævnt i forbindelse med boligbebyggelsen i Holland, så har min tilgang til nye opgaver ikke kun været "form følger funktionen". Langt hen ad vejen er udformningen også dybt afhængig af stedet og dets omgivelser.

Så, ikke noget med "skuffeprojekter", det var forfra hver gang, noget jeg håber tydeligt fremgår af mine meget forskellige svømmehaller.

Viborgopgavens bymæssige situation var ret forskellig fra Koldings. Man havde inden konkurrenceudskrivningen haft mange diskussioner om, hvor den nye hal skulle placeres: I sammenhæng med grønne områder og byens idrætsanlæg som mange andre af tidens svømmehaller? Eller centralt i bymidten lige ved Viborg station? Sidstnævnte blev valgt.

Bysituationen bød på et hus to etager og Danmarks første egentlige svømmehal, Øbro hallen fra midt 30'erne, blev lidt af et forbillede. I Viborg var det spændende at skulle skabe et sted, hvor socialt samvær naturligt måtte prioriteres lige så højt som det svømmesportslige. Jeg lod mig tydeligt inspirerer af de gamle romerske bade: Caracallas Termerne i Rom, hvor netop det sociale, de politiske samtaler, måske var vigtigere end selve badningen.

Jeg anser det menneskelige samvær i svømmehaller som rigtig fint: "På lige fod", afklædte som vi er, blottet for de besyttende klæder vi normalt gemmer os bag.

I Viborg Svømmehal giver dagslys fra gulv til loft en stemning i bruserummene, langt fra den afvaskning i gymnastiktimerne, som vi alle er vokset op med (foto: Per Nagel, Living Architecture)

For svømmehaller og andre kulturfaciliteter skal den besøgendes oplevelser ske som et samlet forløb:

1. Ankomsten - forhallen: Lys, rummelig, overskuelig. Her mødes du før og efter "forestillingen".
2. Garderobe - omklædning: Alt for ofte gemt væk i halvmørke, en oplevelse, der bare "skal overstås".
3. Hallen, hvor du træder ind og straks har overblik, "wow-effekten".

I mange svømmehaller er adgangsforholdene langt fra optimale. Det gælder ikke mindst omklædningsforholdene, der ofte vækker minder om afbrusningsrummene i arbejdslejre og militærkaserner.

Når der skal spares - og det skal der i dyre byggerier som kommunale svømmehaller - så er bassinnerne og deres størrelser nærmest hellige, medens servicearealerne (ankomsthal, cafe, omklædning mv.) må stå for skud.

I Viborg Svømmehal lykkedes det imidlertid for en gang skyld, at bevare omklædningen højt på prioriteringslisten. Mod Banegårds Allé er bruserummene placeret bag en to etagers høj facade, opført af klare glasbyggesten.
Selv om man efter især efter mørkets frembrud svagt kan ane nøgne skikkelser bag glasmuren, er der mig bekendt ikke sket uheld på den trafikerede vej, noget man ellers seriøst frygtede i byggeudvalget!

Byggepladsen

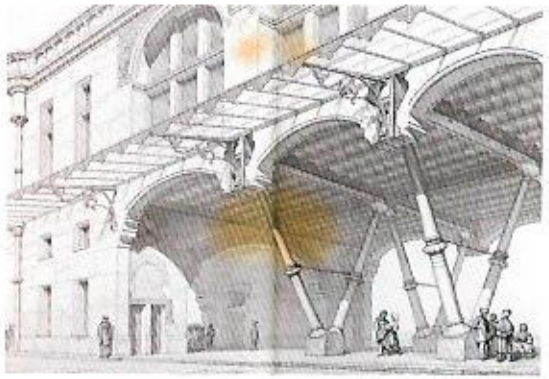
Her har jeg et billede fra byggepladsen i Viborg. For mig er den største oplevelse som arkitekt hverken tildelingen af præmier eller de fine taler ved indvielsen.

Det har altid været byggepladsbesøget - den morgen, hvor de første store konstruktioner er ved at være på bakset på plads: Mægtige byggekraner er i sving og 40-50 hjelmklædte folk knokler løs for at virkeliggøre de tanker, du i sene nattetimer har siddet og udtænkt. - Fantastisk!

De store åbne glaspartier mod stationsstien havde byggeudvalget også betænkeligheder ved, men heller ikke denne åbenhed mod bymidten har der været klager over - snarere tværtimod.

Viollet-le-Duc 1860

"Hyg Tech"

Lidt spøgefuldt udtrykt tilstræber jeg *hyg tech* i min arkitektur - underforstået, at selv om du benytter seneste højteknologi (high tech), så behøver resultatet ikke nødvendigvis at blive sterilt og menneskefjendsk...(s. 50)

Kombinationen - kontrasten om man vil - mellem nyeste teknologi og en mere tidsløs byggeteknik har altid fascineret mig, tydeligt her i Viborg.

Mine forbilleder går tilbage til den franske arkitekt Viollet-le-Duc (1817-79) og 100 år senere, mesteren over dem alle, hvad angår detaljer og materialefornemmelse: Carlo Scarpa (1906-78).

2000 - 2010

ego-nullerne

Totalentrepriser

I mange år betragtede jeg, og mange af mine arkitektkollegaer, det at deltage i totalentreprisekonkurrencer, som at sælge sin arkitektoniske sjæl til en vis herre - og nok med nogen ret: Som rådgiver for entreprenøren skal du varetage "dennes interesser", hvilket langt hen ad vejen er det samme som at udforme et byggeri så ukompliceret og omkostningsbesparende som muligt (læs: uden arkitektoniske svinkeærinder og med de billigst mulige materialer).

Især 60'ernes betonboligblokke, opstillet på rad og række og styret af byggekranernes lige spor, var for mange synonym på *entreprenørbyggeri*.

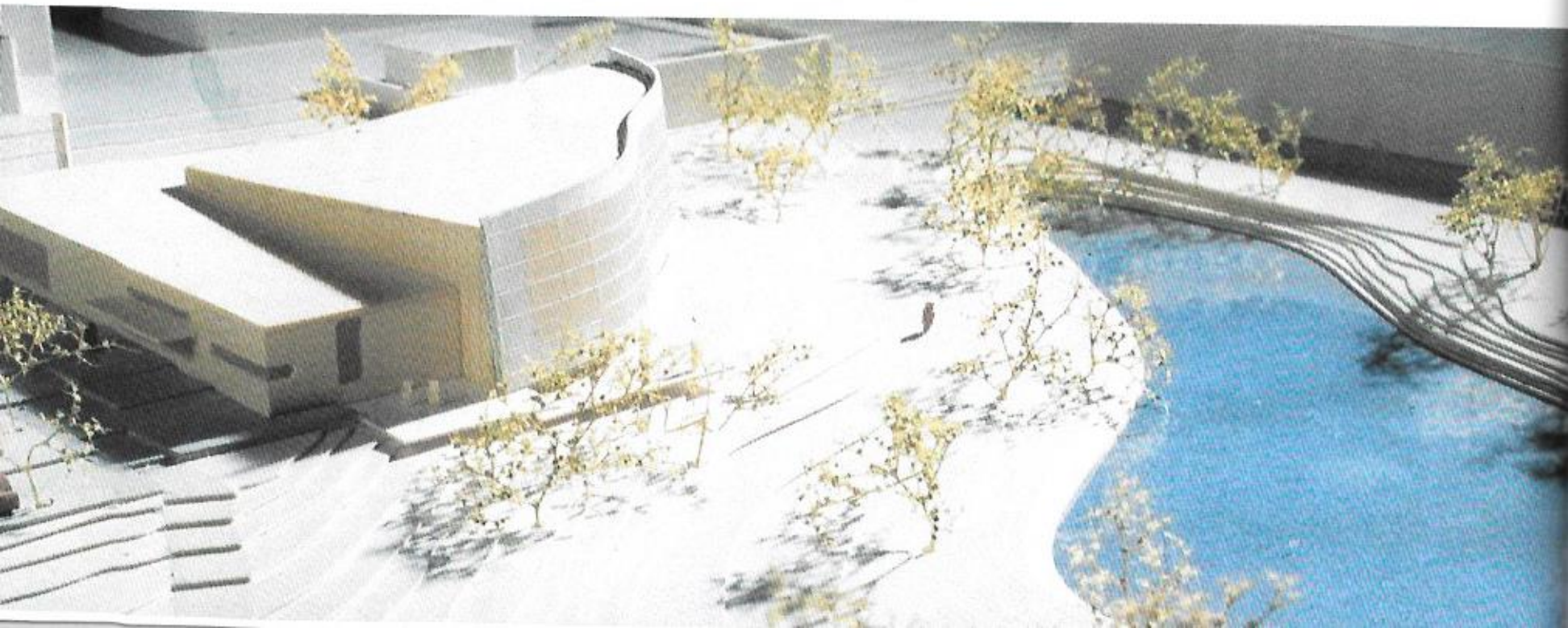
Den "rene" arkitektkonkurrence var dér, hvor vi kunne komme igennem med nye, ikke dagen og vejen løsninger. Så længe der hvert år blev udskrevet nok af dem, holdt "vi rigtige arkitekter" os langt væk fra totalentreprenørerne - noget der var gensidigt!

Som sagt ændredes konkurrencerne om de store offentlige byggeopgaver sig radikalt i starten af 90'erne med indførelsen af tjenesteydelsesdirektivet (TYD). Arkitektforeningens mange åbne konkurrencer blev erstattet, dels af indbudte rådgiverkonkurrencer (via prækvalifikation), dels af totalentreprisen, hvor arkitekten tegner forslaget for entreprenøren.

Den mindre kreative tegnestue fik det sværere, og udviklingen hen imod større tegnestuer, eller arkitektkoncerner på over 100 ansatte, tog nu rigtig fat.

Nøhr & Sigsgaard har siden starten i 1994 holdt sig på max. 12-15 ansatte. Det var en størrelse, jeg både socialt og fagligt betragtede som ret ideel, men vores muligheder for at blive prækvalificeret eller hyret af de store entreprenørfirmaer måtte vi se tilsvarende reduceret.

Model 1:200
Totalentreprisekonkurrence for entreprenørfirmaet NCC om en ny svømmehal i Bagsværd, 2002.

■ 60 år i dag

Sans for gode svømmehaller

ALSIDIG. Niels Sigsgaard har ikke blot opnået at se en mege række af sine vinderprojekter i arkitektkonkurrencer omsat til virkelighed i ind- og udland, men også gjort sig gældende ind en lang række andre af fagets felter.

Niels Sigsgaard har en sikker position som en af Danmarks bedste arkitekter. I 30 år har han haft egen tegnestue i København ved Gråbrødretorv, mens han bor privat i Sankt Peders Stræde. I de senere år er han blevet en slags svømmehalsspecialist med to store nye svømmehaller i Bagsværd for Gladsaxe Kommune og i Værløse for Værløse Kommune – den første tages i brug i december og den anden til næste sommer.

Desuden bygger han en meget spændende stor ny folkeskole i Køge, Asgården Helhedsskole med integreret idrætscenter og teatersal – et byggeri til 200 mio. kr.

Tidligere har Niels Sigsbl.a. Kolding Gymnasium, Grundtvigs Højskole i Hillerød samt boligbebyggelse på Østre Gasværk.

Niels Sigsgaard blev student på Holte Gymnasium i 1961, hvorefter han læste på Det Kgl. Danske Kunstakademis Arkitektskole.

I 1967 blev han færdig med sin uddannelse, men valgte at tage en Master of Science på Columbia University i New York, USA.

Niels Sigsgaards fornemme for demokrati og moderne skoletanker – han er søn af Thomas Sigsgaard – viste sig afgørende i hans arbejde Amtsgymnasiet i Sønderborg, som affødte en prægtig Kronik i Politiken fra Benny Andersen, der så sandelig fik

Henrik Sten Møller i Politiken 19-11-2002

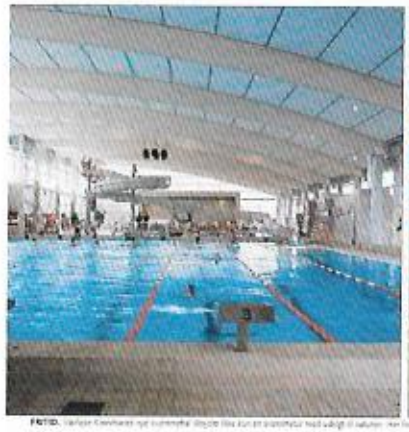
Flere svømmehaller...

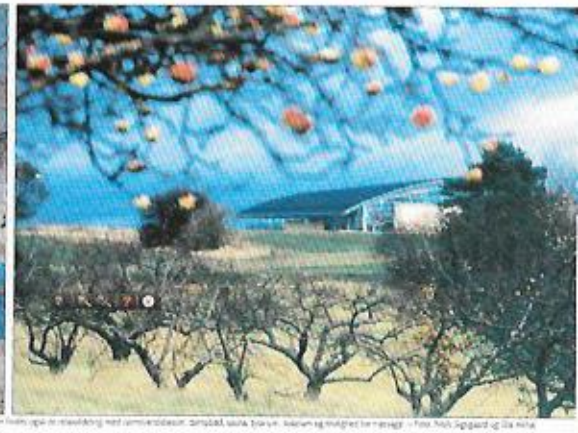
Omkring århundredeskiftet stod svømmehalbyggeriet over for en række nye udfordringer: De mange haller, der siden 70'erne var blevet opført rundt om i landet, bar alvorligt præg af den armerede betons manglende evne til at modstå klorvandets korrosionsødelæggende virkning. Hertil kom, at disse haller ret ensidigt var indrettet ud fra svømmeklubbernes ønske om den idrætsorienterede konkurrencesvømning: Det firkantede "svømme frem og tilbage" bassin, med tre vipper og så færdigt, noget der ikke harmonerede med tidens nye krav om lege- og wellnessfaciliteter (sauna, spa, massage osv.). Mange af dem skulle totalrenoveres eller erstattes, og i årene efter Kolding og Viborg, blev der rundt om i landet udskrevet en række totalentreprisekonkurrencer med skrappe krav til byggeteknik, og ønsker om at kombiner bassiner til skole- og konkurrencesvømning med badelandets morskabsaktiviteter - en ikke helt nem opgave.

Sammen med store entreprenørfirmaer som NCC og MT-Højgaard, blev Nøhr & Sigsgaard i årene 2000 til 2010 indbudt til de fleste af disse konkurrencer. Vi vandt ikke så få af dem, og jeg fik blandt kollegaer øgenavnet: *Mr. Swim King (s. 92)*. Jeg kommer til at tænke på en anden arkitekt, Holger Jensen, som tilbage i årene 1950 til 70 fik den ene kirkeopgave efter den anden. Over 40 kirker blev det til, hvilket gav ham tilnavnet *Kirke-Holger*. Helt så mange nye svømmehaller blev det ikke til for mit vedkommende, men alligevel: Slotssøbadet, Viborg, Bagsværd, Værløse, Vestbad og senest Københavns nye Vandkulturhus, for at nævne de største.

Vi Rejser. Hvad gør man, hvis sommeridyllen ikke holder?

KULTUR 2

FØTID. Værløse Svømmehal var sammefor tilbyde lidt fun end traditionel med udelige bassiner. Nu bliver den til en helhedsløsning med svømmebassiner, badebåd, sauna, bobler, klatrevæg og meget mere mere. – Foto: Niels Sigsgaard og Ole Malle

Svømmehal med kultur

Arkitektfirmaet Nøhr og Sigsgaard har for alvor inddraget omgivelserne i udformningen af to nye svømmehaller. Og samtidig leget med begreberne, så det nu ikke kun handler om at bade.

Arkitektur

BADEØVE. Bagsværd Svømmehal har vandrutsjebane, udendørsbassin, svømmebro og mulighed for at lave vandpolo. – Foto: Niels Sigsgaard og Ole Malle

CELLOSUITERNE MED CASALS!

RILLE DILLE

Bagsværd Svømmehal 2002

Det var min og tegnestuens første store totalentreprise-konkurrence, og helt ærligt blev det til en positiv over-raskelse. Det var NCC's hovedafdeling i Tuborg Havn, der selv henvente sig, ikke uvæsentligt når der indledningsvis skal forhandles honorar. De store ingeniørfirmaer har altid været skrappe til honorarforhandlinger, her var det Rambøll, og jeg lagde ud med "blot at bede om det samme i honorar som ingeniøren" - og fik det!.

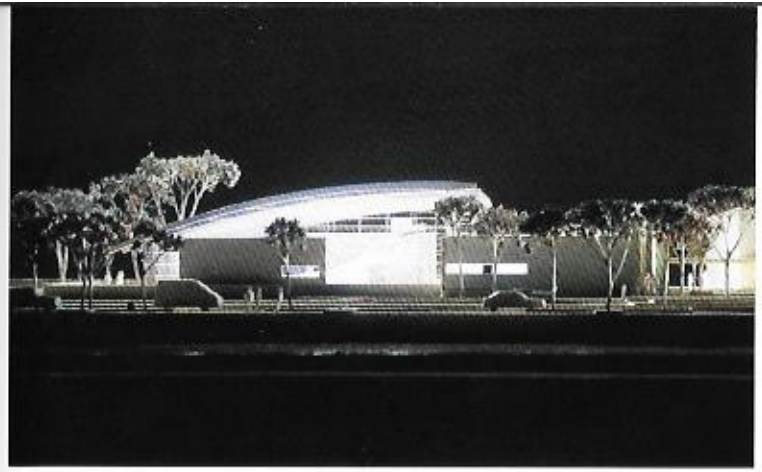
Også i det arkitektoniske bud på opgaven fik vi forbav-sende gode arbejdsbetingelser. "Vi skal sgu ha den, koste hvad det vil" lød NCC's ordre. Den var vi helt med på!
Hertil kommer, at du i totalentreprisen tidligt kan lægge dig fast på en række navngivne produkter og firmaer. Det må du ikke i en offentlig licitation (forhåndsfavoriserer), hvilket gør rådgivernes projektbeskrivelser h... besværlige - og tykke som gamle telefonbøger.

Altså alt ialt en noget mere positiv oplevelse af den ellers ret så udskældte totalentrepriseproces. Tilføjes skal det dog, at der med svømmehallen var tale om et prestigeprojekt, som NCC satsede på efterfølgende at kunne bryste sig med. Entreprenører er, som så mange andre, hungrige efter anderkendelse - når muligheden ind imellem alle "kilometer-varerne" endelig byder sig.

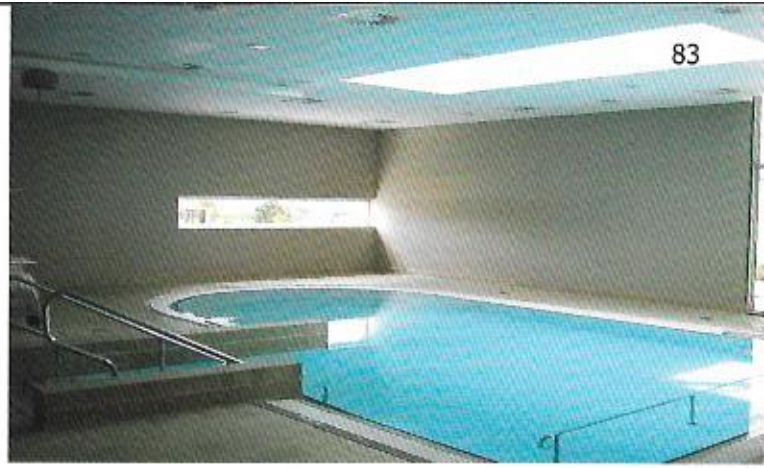
Hærværk og graffiti

Den opførte svømmehal i Bagsværd er blevet meget vel modtaget. Placeringen, klods op ad den noget berygtede Værebro Park, havde ellers givet byggeudvalget solide betænkeligheder, herunder risiko for hærværk af den over 40 meter lange og 10-12 meter høje glasfacade mod boligbebyggelsen.

Jeg måtte tale varmt for, at *en imødekommende og åben arkitektur* er langt bedre til at forebygge hærværk og graffiti end beton og galvaniserede stålhegn. Og heldigvis fik jeg ret: Der er har mig bekendt ikke været eksempler på nævneværdig vandalisme over for den nye svømmehal i Værebro Park.

Modelfoto fra vinder-projektet til den nye svømmehal i Værløse

Varmtvandsbassinet

Værløse Svømmehal 2003

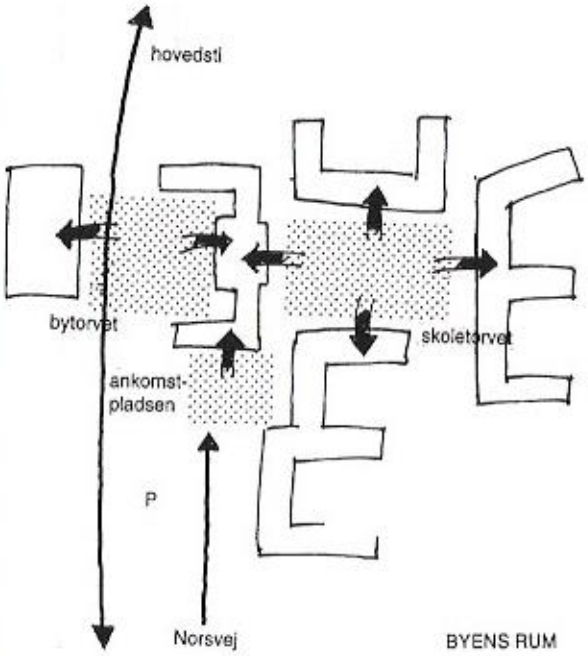
Værløse Kommune skulle, inden kommunesammenlægningen med Brixtoftes fallitbo i Farum, skynde sig med at få brugt penge til længe ønskede *lokale* byggerier.

For mig og tegnestuen blev det til to spændende opgaver:

Værløses nye store svømmehal og etablering af kulturhuset Galaksen i Værløse Bymidte (s. 86).

Værløse svømmehal ligger højt placeret ud mod grønne områder vest for byen. Det store buede tag har aner til Slotssøbadets. Her - i samspil med naturen - en "blødere" udgave, båret af store limtræsdragere.

Asgård skole i Køge 2003 - 06

I starten af år 2000 blev tegnestuen indbudt til en arkitektkonkurrence om en stor ny folkeskole med tilhørende SFO i Køge.

Det var ind imellem svømmehallerne og jeg måtte erkende, at skolebyggeriet altid har haft min førsteprioritet.

Programmet var fremsynet i den forstand, at det lagde op til et byggeri, hvor skole og fritidshjem skulle integreres i et samlet hele, en **heldagsskole**, også i bygningsmæssig henseende.

Medkonkurrenterne var gamle kendinge:

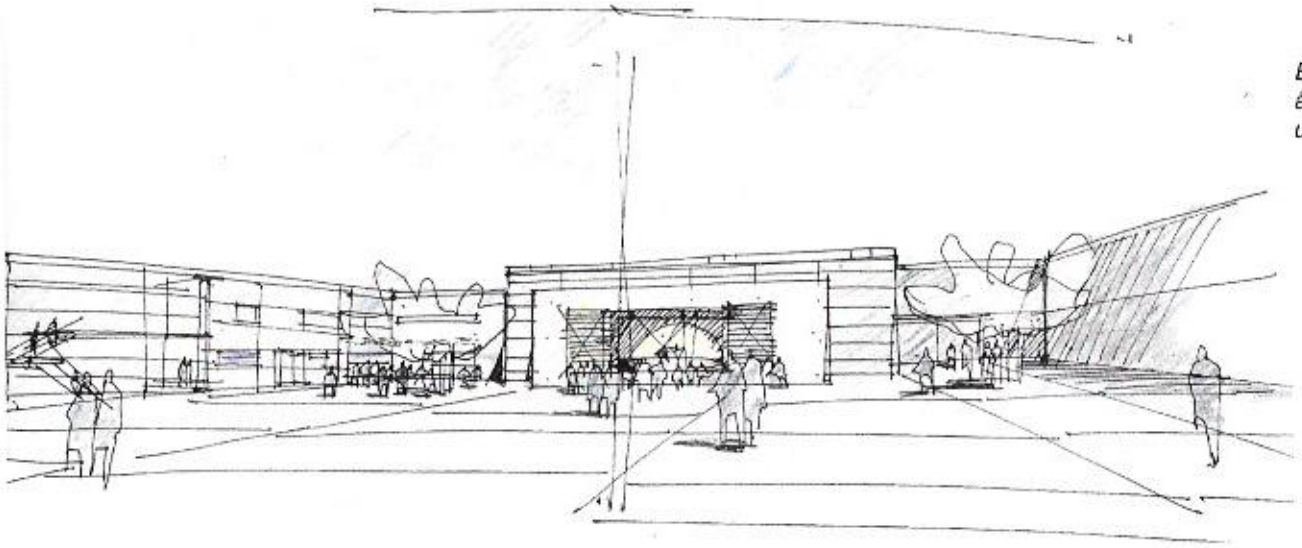
KHR, Møllen, 3XNielsen og Vandkunsten, så sejren var sød i det, som skulle vise sig at blive min sidste store skolekonkurrence.

Skolen som en by

Mit tilbagevendende tema blev her ført ud i sin fulde konsekvens:
Som i Farum, små 20 år tidligere, er skolen opdelt i en række selvstændige bygningsafsnit, holdt sammen af stræder og to pladser:
Den ene indadvendt, ***Skoletorvet***, og den anden orienteret mod det omkringliggende byområde, ***Bytorvet***.

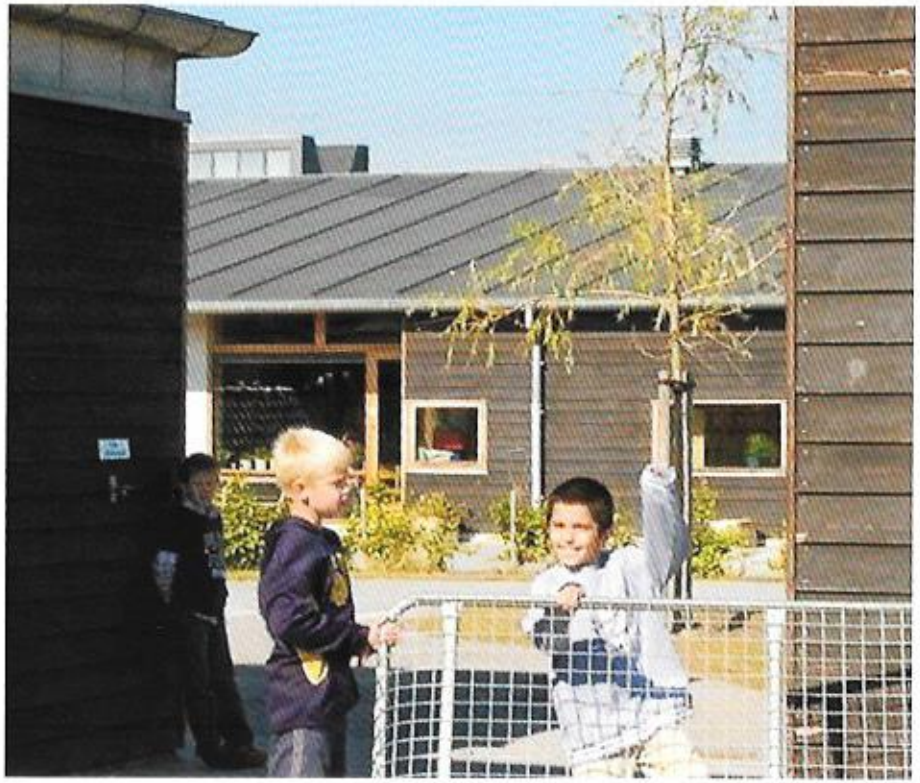
Heldagsskolen skal skabe de bedste rammer for, at børnenes liv bliver en kontinuerlig vekselvirkning mellem ***ude*** og ***inde***.
De enkelte afsnit, "lilleskolen" har de ekstralokaler og facilititer - køkken, opholdsrum, personalerum mv., der er nødvendige for at skole og fritid kan fungerer som en integreret helhed.

Bytorvet, hvor scenen i skolens multisal kan åbnes ud til. Illustrationen fra konkurrencen er udført af Rikke Hansen (min anden kone).

Asgaard Skole i Køge
-bygninger i børnehøjde

I forslagets ledsagende tekst skrev jeg blandt andet, ret fremsynet kan jeg godt tillade mig at sige, formuleret godt 15 år før den nuværende skolereform (2015):

DEN NY SKOLE

Skolen i det næste århundrede vil blive meget anderledes end den skole vi kender i dag. Den skarpe skelnen mellem skole og fritid er ophævet således, at børn går i skole/SFO 7-8 timer dagligt…

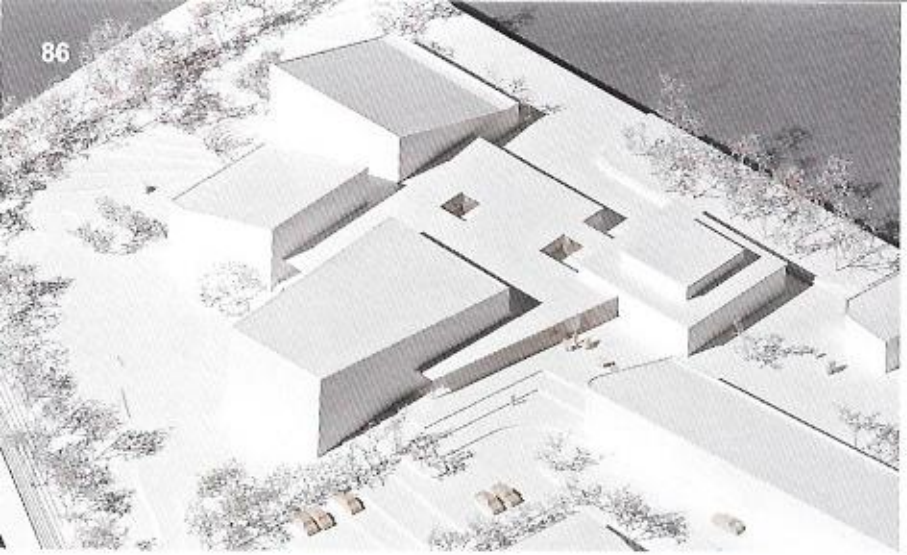
Senere, om forslagets hoveddispositiont:

For den bygningsmæssige udformning af fremtidens skoler åbner der sig helt nye perspektiver. Mange af de krav og ønsker vi kan stille til et godt og børnevenligt boligområde kan nu overføres til vores nye skoler: Steder for mange slags udfoldelser, fra torvet og gaden til huset med hjemmeklassen og spisekøkkenet.

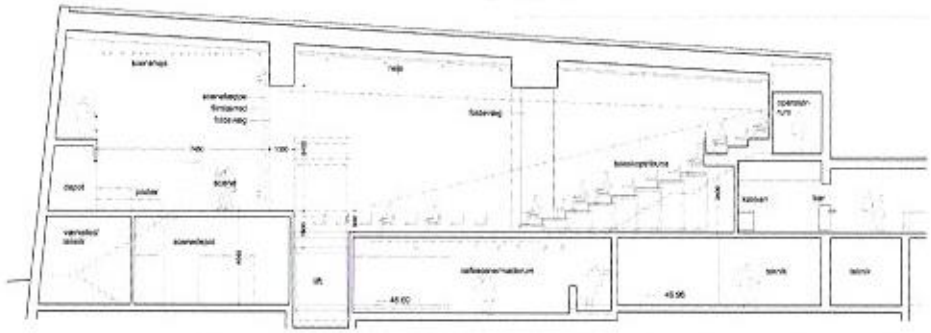
Forslagets arkitektoniske konsekvenser af denne nydefinering af begrebet skole, kan bedst beskrives som:

FRA HUSBYGNING TIL BYBYGNING

Heri ligger den sammensathed og den mangfoldighed, som er byens, frem for et klart defineret og funktionsbestemt enkeltbyggeri.

Udbudsmaterialet bestod af et detaljeret projektforslag, som jeg kunne udføre som bygherrerådgiver inden for det af TYD tilladelige maksimumhonorar.

Kulturhuset Galaksen 2005

Medens svømmehallen i Værløse var resultatet af en konkurrence med MT-Højgaard som totalentreprenør, så blev kulturhuset til på en mere speciel måde:

Bygherrerådgivning

Siden tjenesteydelsesdirektivets indførelse i starten af 90erne (TYD), udviklede begrebet "bygherrerådgivning" sig til en helt ny og driftig form for virksomhed. Offentlige udbud *af alle større kommunale og statslige byggeopgaver i fast tid og pris*, har nødvendiggjort et meget omfattende udbudsmateriale med en lang række detaljerede bestemmelser om opgavens indhold og udformning (s. 34).

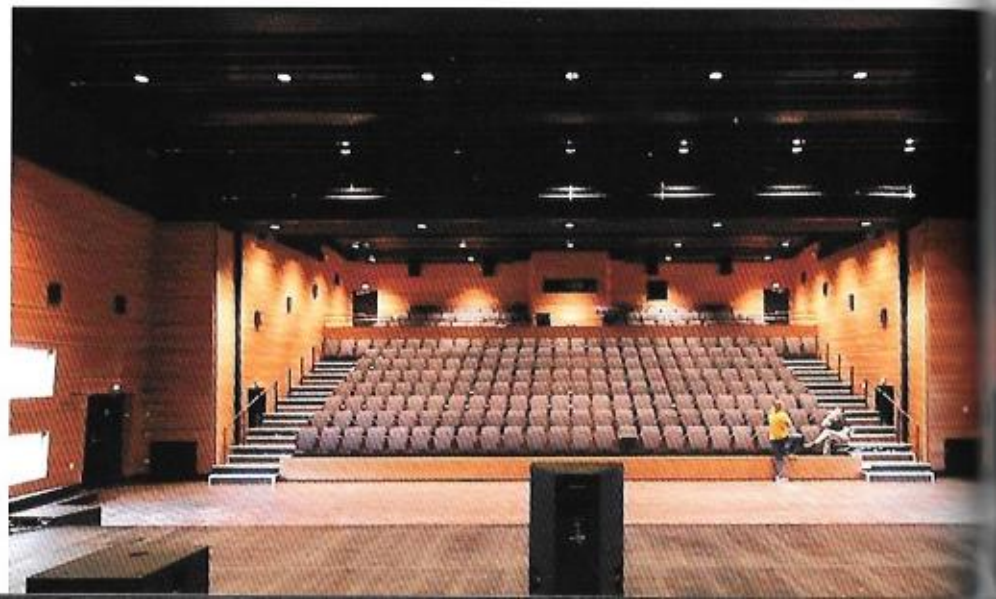
Med kulturhuset fik jeg tildelt rollen som *bygherrerådgiver* på arkitektsiden. Jeg fik igennem, at der i udbudsmaterialet indgik et ret så detaljeret skitseforslag, Bygherrerådgiveren er med til at udvælge entreprenørerne og deres tilknyttede rådgivere, og du kan derfor i detailprojekterings- og udførelsesfasen stadig få en central rolle, hvad angår den videre arkitektoniske styring af opgaven.

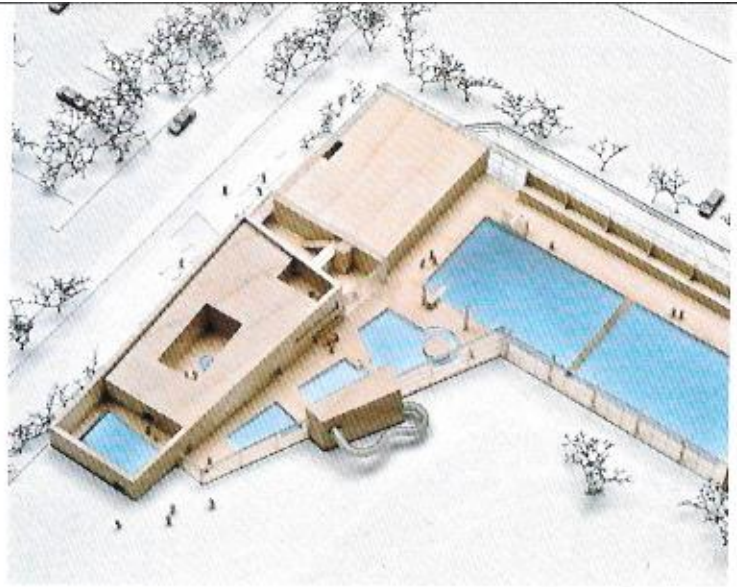
I Galaksen var jeg således fra første færd med til at fastlægge alle de væsentlige planmæssige og funktionelle parametre, herunder altså også de overordnede arkitektoniske rammer for opgavens løsning.

En "bygherre-rådgivning", hvor arkitekten igen spiller en væsentlig rolle, også i opgave-formuleringen.

Mit eksempel burde kunne medvirke til, at flere arkitekter igen påtager sig den naturlige rolle "som bygherrens rådgiver", helt fra opgavens vigtige indledende faser (se også s. 70).

Kulturhuset er indrettet som en multihal med henblik på stor fleksibilitet: Etagehøje lydisolerende foldevægge muliggør en opdeling af hallen i tre separate rum. Med den store teleskoptribune kan Galaksens gulv ændres til en amfiteatralsk opbygning..

Model fra vinderforslaget i konkurrencen: Om og tilbygning af Vestbad, Rødovre.

Vestbad 2006

Til svømmehalsbyggeriet hørte også renovering og fornyelser af de mange svømmehaller fra 60- og 70'erne, som her i starten af det 21. århundrede havde det ret skidt, både byggeteknisk og funktionelt. Som udråbt "svømmehalsekspert" blev tegnestuen også valgt til disse opgaver, og en af de mere spændende af slagsen var om- og tilbygningen af Vestbad, beliggende på grænsen mellem Brøndby og Rødovre kommune.

På forhånd var svømmebadet for mig, og sikkert mange andre, mest kendt som et friluftsbad. I slutningen af 50erne havde landskabsarkitekten C. Th. Sørensen skabt et udendørs anlæg, der trods beliggenheden klods op ad Roskildevej, byder på et vidunderligt sommerfristed for områdets mange beboere.

C. Th. Sørensen og hans evne til af forene stor havekunst med humanistisk folkelighed, har jeg altid beundret. Og så var han fadder til et af min barndoms allerbedste fristeder: Skrammellegepladsen i Emdrup, hvis pædagogiske grundlag både min far, og især hans lillebror Jens Sigsgaard, havde bidraget med.

Med denne respekt for det forgangne synes jeg mit forslag til udbygningen har forstærket stedets unikke karakter. Det vandt i hvert fald den indbudte konkurrence, folk er glade for det, og det er et af de steder, jeg besøger med god samvittighed.

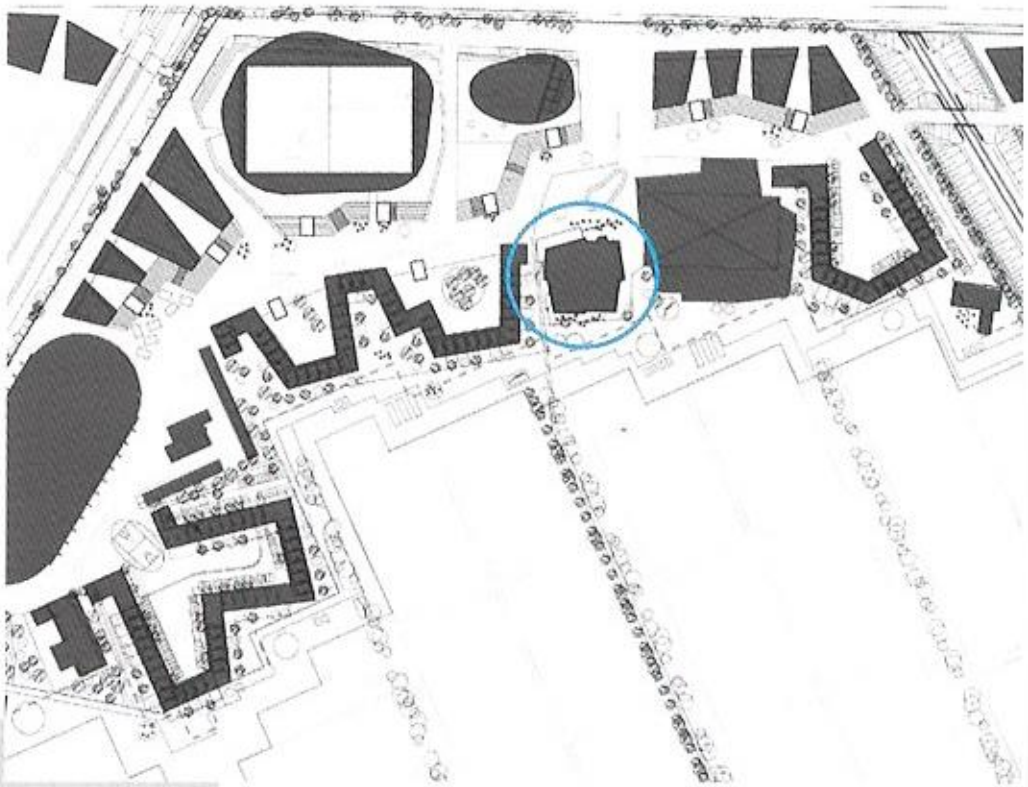
Københavns nye Vandkulturhus 2010

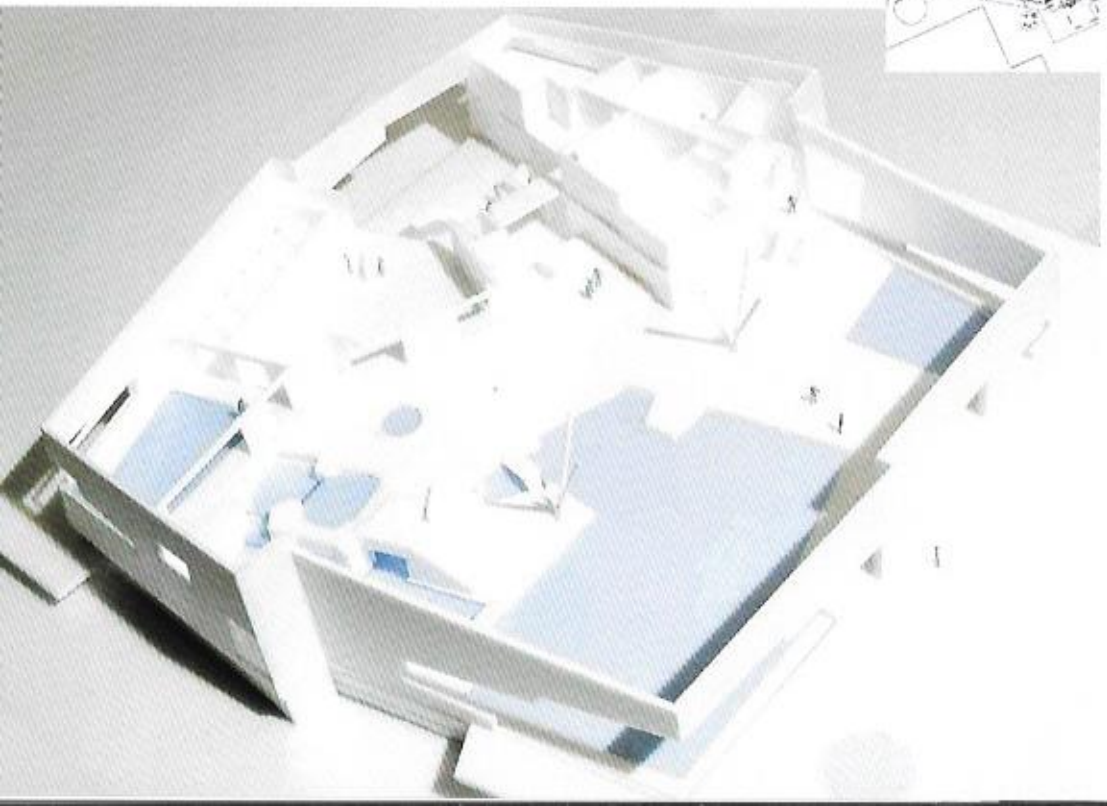
København har i forhold til byens befolkningstal været meget underforsynet med svømmefaciliteter. I starten af det nye årtusind blev det besluttet at opføre to svømmehaller: Bellahøj Svømmestadion og et nyt vandkulturhus i Valby. Jeg blev fagdommer i Bellahøj og valgt som arkitekt på opgaven om Københavns nye Vandkulturhus. Rambøll blev ingeniør og Pihl entreprenør (det vender jeg tilbage til).

Helhedplan?

Placeringen i Valby Idrætspark hang sammen med ambitioner om her, at skabe et internationalt idrætscenter som skulle realiseres via opførelsen af en hel ny bydel med boliger og erhverv. Boligerne var Ritt Bjerggaards "5000kr/mdr. i husleje" og arealerne til erhvervsbyggeriet skulle sælges til et Islandsk konsortium. Mine gode venner fra Vandkunstens tegnestue stod for den flotte helhsplan og alt tegnede lyst - lige indtil finanskrisen i 2008 fik det hele til at rable sammen.

Lige bortset fra Vandkulturhuset, som Københavns Kommune somsagt havde forpligtet sig til. Nu ligger det indtil videre ret så forladt og venter på selskab...

Sportshal eller badeland?

Ingen tvivl, det mange havde forstillet sig med Vandkulturhuset var et sted med kunstige palmer, plasikrutsjebaner og kunstgjorte sandstrande. Heldigvis var en ekskursion til et par afskrækkende, pomfritlugtende badelande dog nok til at overbevise kulturudvalget i København om, at du godt kan forene morskaben med en mere seriøs arkitektonisk indgangsvinkel. Eller sagt med Piet Heins udødelige ord:

Den, som kun tar spøg for spøg og alvor kun alvorligt, han og hun har faktisk fattet begge dele dårligt.

Personlig synes jeg det er lykkedes i Vandkulturhuset. At huset understrejer det uhøjtidelige, det legende, uden at henfalde til det rene Tivoli og Disneyland.

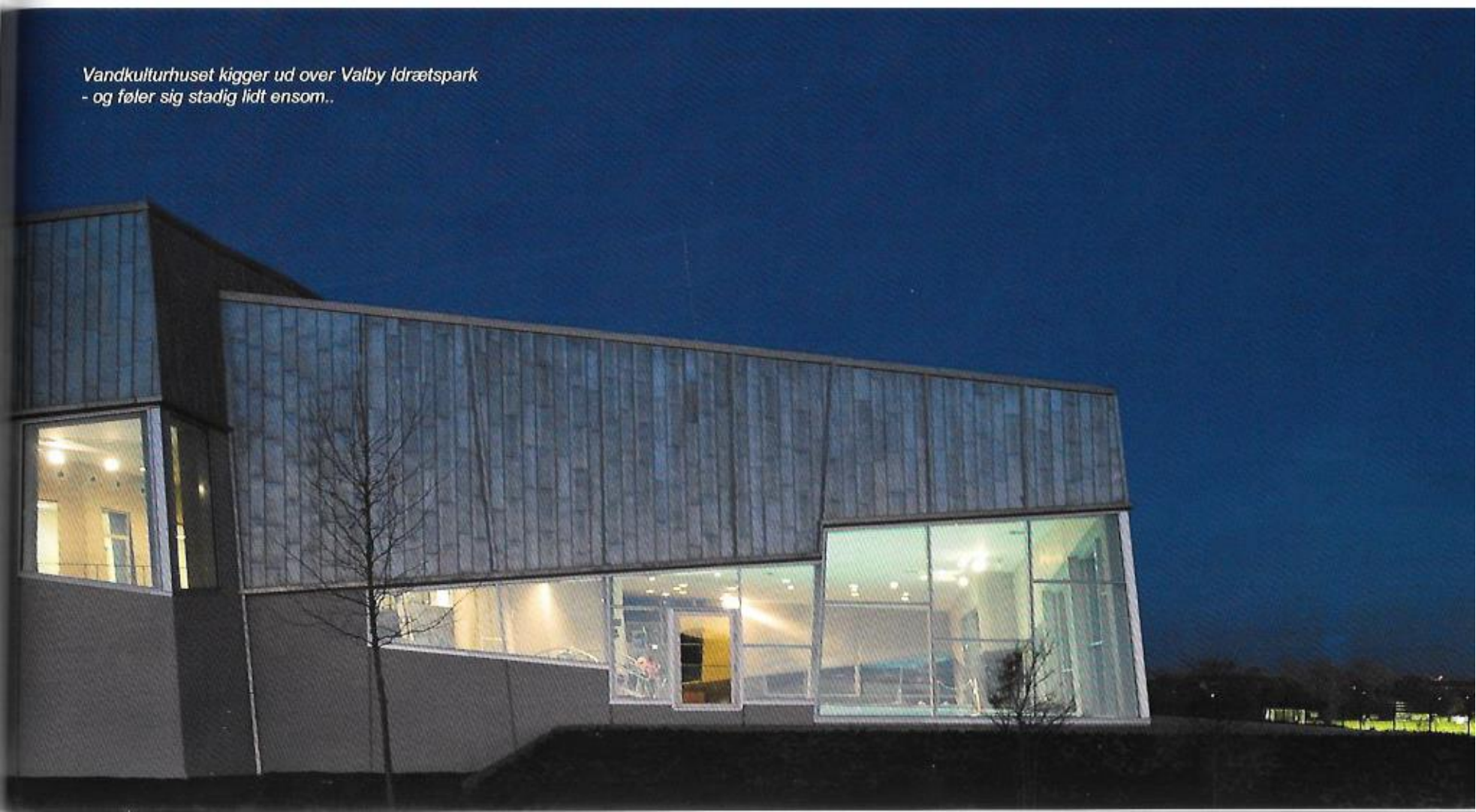
Arbejdsmodel 1:200
En tilstræbt oplevelsesrigdom, med bassiner i flere niveauer, forbundet med naturstenstrapper og "våd"elevator for gangbesværede.

Ved indvielsen for det nye personale i 2012 sagde jeg blandt andet:

Der er her tale om et Vandkulturhus, med tryk på kultur. Hverken en hal, primært til sportsudøvelse, eller et badeland med kunstgjorte sydhavsefterligninger. Et hus, som i sin arkitektur inviterer til det uformelle og uhøjtidelige, det legende menneske om man vil, frem for det præstations- og konkurrencefremmende, som mere regelrette sportsbyggerier lægger op til.

Jeg ser frem til at Vandkulturhuset bliver sted, der kan inspirerer til meget mere, end hvad vi finder i de mere traditionelle svømmehaller:

Festlige sammenkomster, kunsthappenings, modeshow, foredrag, musik- og teaterforestillinger osv., alt sammen med vand som en naturlig baggrund og inspirationskilde.

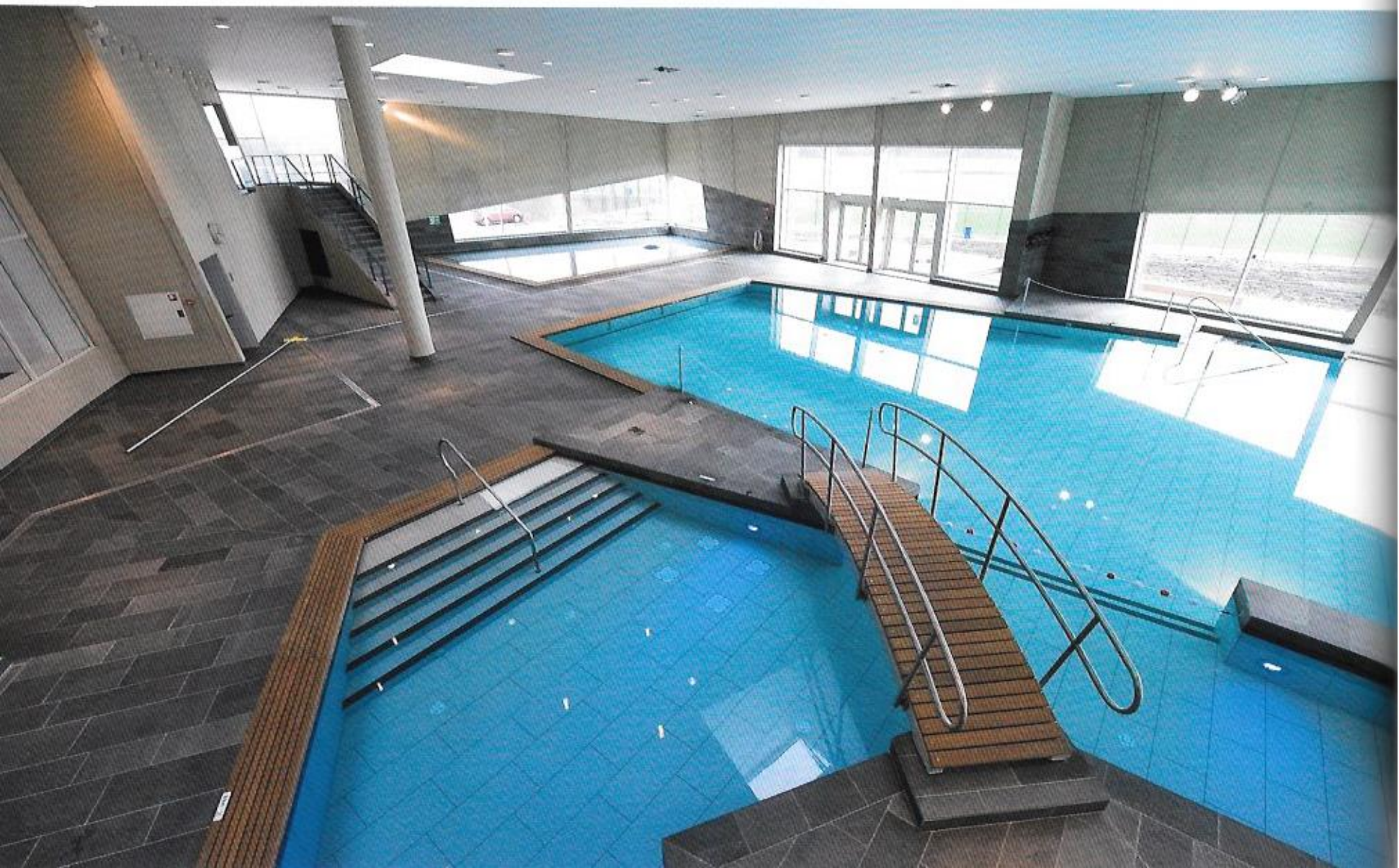
Vandkulturhuset kigger ud over Valby Idrætspark
- og føler sig stadig lidt ensom..

Her ser lidt tomt ud, men det er desværre forbudt at afbilde badende i en svømmehal - med mindre du først har fået alles skriftlige tilladelse...

Væggene lidt skæve stå...

I forbindelse med 1990'erne skrev jeg om, hvordan arkitektens "redskaber" påvirker vores arkitektoniske udfoldelsesmuligheder (s.70).

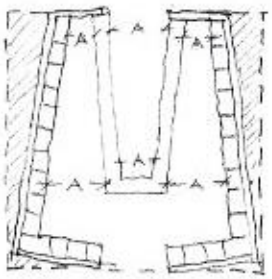
Jeg formulerede det noget i den retning: "*CAD (Computer Aided Design) har frigjort os fra de rette linjers tyranni*", og i Valby er der faktisk ikke mange parallelle linjer.

En leg med former?

Vor tids mange skævt udformede bygninger opfattes da sikkert også som arkitektens nye leg med "former for formens skyld". Det er ikke altid tilfældet, i hvert fald ikke med Vandkulturhuset. Jeg kan kort nævne et par eksempler på, hvordan en større frihed i udformningen kan fører til en mere rationel udnyttelse af de forhåndenværende kvadratmetre:

Et gangs nødvendige bredde afhænger af, hvor mange mennesker der skal kunne passere. Der er naturligt mere trafik i begyndelsen, end der hvor den slutter, og med en kileformet udformning kan du faktisk spare ikke så få af de dyre kvadratmetre (se illustration).

: *besparet areal*

A: *nødvendig afstand / antal personer*

Også hvad bygningsvolumenet angår kan du med skæve vægge spare mange kubikmeter i en svømmehal, hvis størrelse bestemmes af krav til gulv- og bassinarealerne. Det siger sig selv, at der kan reduceres areal både i facader og tag, hvis du spidser bygningen til foroven. Samtidigt vil et mindre volumen mindske varmetab og ventilationsmængde, og dermed forbedre driftsøkonomien.

"Men det er da dyrere at "bygge skævt" end rektangulært, ikke"?

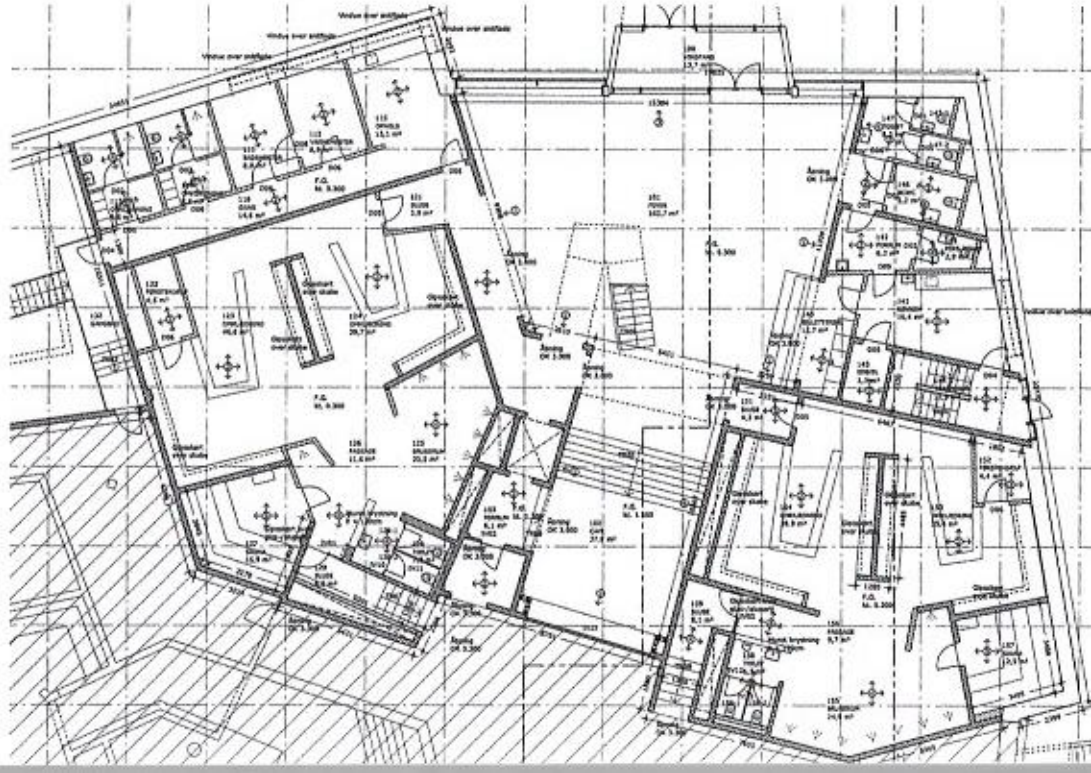
Alt andet lige jo, men jeg har entreprenørernes ord for, at byggeprisen først og fremmes beregnes ud fra "mængder" (kvadratmetre, kubikmeter beton osv.). Med et computer-dirigeret produktionsapparat og laserstyrede målsætningsinstrumenter, betyder det faktisk ikke så meget om vinklen er 90 eller 78 grader (se også s. 70).

En hård branche

Vandkulturhusets licitation blev afholdt lige da finanskrisens brød ud i 2008. Entreprenørfirmaet Pihl vandt hovedentreprisen med et kolossalt optimistisk tilbud - 20 millioner *under* det budgetterede. "Vi skulle bare vinde opgaven" lød firmaets "forklaring", og det var naturligvis et beløb, som skulle hentes tilbage igen i udførelsesfasen.
Tovtrækkeriet om ansvar for alt mellem himmel og jord (her også vand!) i mellem rådgiverne, bygherren, entreprenør og leverandører - ja, det er en af de få ting fra min praksis, jeg absolut *ikke* savner som pensioneret arkitekt.

Plantegning forhal og omklædning, niveau 1 - uden CAD var det aldrig gået!

Exit

Jeg holdt min 70 års fødselsdag for familie og venner i Vandkulturhuset.

Det blev samtidig en afskedsfest for tegnestuen, og hvor musikerne Jens Rugsted og Roy Richards sammen med mine to tidligere medarbejdere Henning Verner og Thomas Puggaard under festen spillede *"Mr. Swim King"*, frit efter Gnags. Titlen var samme dags overskrift i Politikens fødselsdagsomtale.

Vandkulturhuset skulle blive min sidste store byggeopgave på tegnestuen, og langt hen ad vejen ser jeg huset som en slags vennen tilbage til en mere eksperimenterende arkitektur, den jeg startede med på arkitektskolen for over 50 år siden.

Vandkulturhuset blev også et mere "risikofyldt" projekt (mindre helgarderet, eller hvad man skal kalde det), end mange af mine tidligere, både i byggeteknisk og i arkitektonisk henseende.

Jeg kommer i tanke om et digt, der siden starten af 70'erne hængte over mit bord på tegnestuen:

Politiken 19.11.2012

Mr. Swim King

70 I MORGEN, **Niels Sigsgaard**, arkitekt, København, blev født den dag, nazisternes fremmarch blev stoppet ved Stalingrad. Siden den dag er det kun gået fremad, plejer han at sige. Hans farbror, Jens Sigsgaard, var forfatteren til 'Palle alene i verden', og på engelsk hedder bogen 'Nils All Alone' opkaldt efter dagens fødselar.

I 1957-58 fulgte Niels med sin far til Indien, hvor han for Unesco hjalp med at genopbygge grundskolen i det dengang nyligt selvstændiggjorte land.

På en udflugt til Punjab så Niels hovedstaden Chandigarhs næsten færdiggjorte parlamentsbygning tegnet af Le Corbusier. Det var så stor en oplevelse, at han fra den dag vidste, at han ville være arkitekt.

Han tog afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole i 1966 og en mastergrad fra Columbia University to år efter. Sommeren 1968 tilbragte han i San Francisco med blomster i håret.

Det kom til at præge ham, både da han i 1971 var med i Thylejren og samme år var med til at stifte tegnestuen A6. De blev sammen med Vandkunsten kendt som de antiautoritære tegnestuer.

De første år udmærkede A6 sig ved at vinde flere konkurrencer om uddannelsesbyggeri. Det blev blandt andet til Kolding Gymnasium, Stenvadskolen i Farum og Sønderborg Amtsgymnasium, som med sine energibesparende tiltag og store grønne indendørsområder er blevet et af Sigsgaards mest roste og omtalte projekter.

Midt i 1990'erne voksede tegnestuen med mange nye opgaver og delte sig i to. Sigsgaard fortsatte sammen med Flemming Nøhr i tegnestuen Nøhr og Sigsgaard.

Den 'nye' tegnestue vandt snart konkurrencen om Slotssøbadet i Kolding. Det store glashus blev et af de mest berømmede svømmehalsdesign herhjemme, og siden blev tegnestuen systematisk kvalificeret til alle større svømmehalskonkurrencer i Danmark.

De vandt i Viborg, Bagsværd, Værløse og Rødovre/Brøndby, hvorfor Sigsgaard naturligvis har fået øgenavnet 'Mr. Swim King'.

Parallelt med opgaverne på tegnestuerne har han i mange år undervist på Kunstakademiets Arkitektskole, fungeret som censor i København og Aarhus og haft flere tillidsposter.

Fødselsdagen fejres vådt og godt med venner og bekendte i hans sidste store vandtempel, Københavns Vandkulturhus i Valby.

KARSTEN R.S. IFVERSEN

VAND. Må siges at være arkitekten Niels Sigsgaards foretrukne 'materiale'. Han står bag en stribe svømmehalprojekter. Privatfoto

Jesper Jensen: "Tag Del" 1971

DET ER SVÆRT

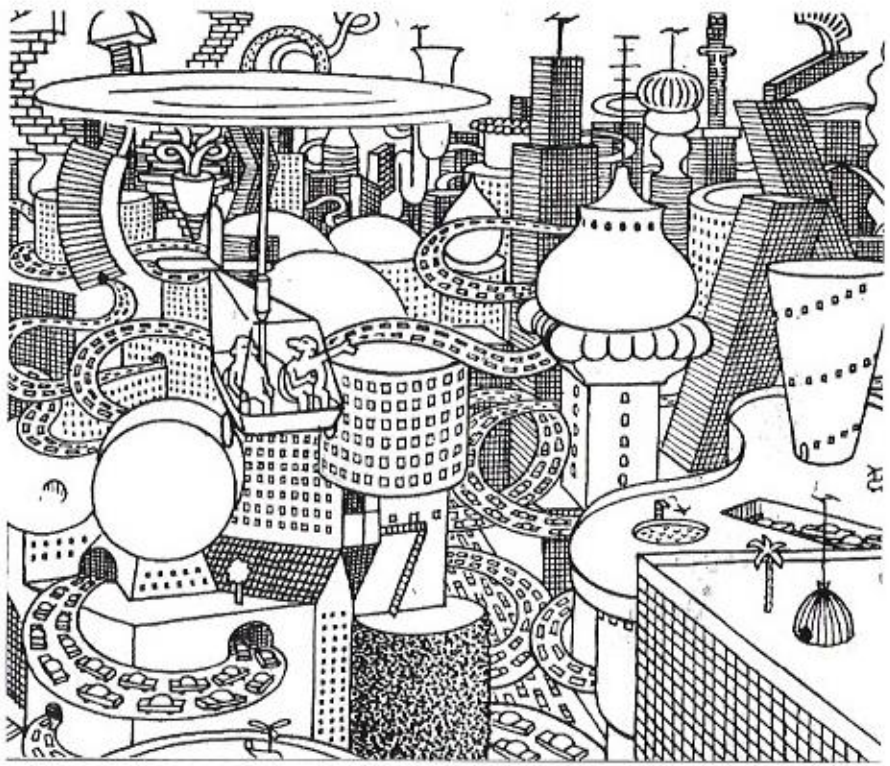
Det er svært for den
der handler
og derfor ofte begår fejl,
at kritisere den
der handler
og begår de samme fejl.

Lettere er det for den
der handler
og derfor ofte begår fejl,
at kritisere den
der handler
men begår andre fejl.

Allerlettest er det for den
der ikke handler
og derfor ikke begår fejl,
at kritisere den
der handler
og derfor ofte begår fejl.

Det er et godt digt at skulle slutte mine refleksioner over en lang arkitektpraksis med. Jeg har i hvert fald ofte brugt det som rygstød, når en og anden af mine mange store og komplicerede opgaver uundgåeligt medførte problemer med dertil hørende kritik.

EFTERSKRIFT

KEND DIN BY *i Erik Ortvads streg fra 1964*
Et lille profetisk hefte, som har fulgt mig hele vejen fra min studietid til i dag.

Med et godt glas rødvin på terrassen ved min ødegård i Småland - så er ens otium egentligt ikke så ringe enda.

Hertil kommer mit dejlige byhus i Sankt Peder Stræde, som i snart 30 år har rummet mig selv og, på skift, mine fire voksne børn - to af mine børnebørn er tilmed født her. I dag bor min yngste datter forsat i etagen under mig, og min ældste søn, Thomas, har tegnestue sammen med møbelarkitekten Kasper Salto i de to butiksetager.

De vandt for nylig konkurrencen om nye møbler og indretning af Finn Juhl salen i FN's hovedkvarter i New York. Jeg kan roligt bekræfte, at med alderen betyder dine efterkommeres succes mere end din egen.

Det er et privilegium, at jeg i så mange år har kunnet leve side om side med mine voksne børn her midt i Københavns indre by.

Otium

Københavns nye Vandkulturhus blev altså mit sidste store projekt i tegnestueregi. Min kompagnon gennem alle årene, Flemming Nøhr, holdt op for 6-7 år siden, og selv har jeg nu overdraget arkitektfirmaet Nøhr & Sigsgaard a/s og lokalerne på Gråbrødretorv til to yngre partnere.

Om jeg så kommer til at kede mig? - nej, det ligger ikke rigtig til mig. Jeg har fire voksne børn fra to ægteskaber, 6 børnebørn og har overtaget mine forældres pragtfulde ødegård i Småland, hvor jeg p.t. er i gang med at bygge til og nyt.

Thomas og Kasper har deres tegnestue i mit hus i Sankt Peders Stræde.

DESIGN NÅR DET ER I VERDENSKLASSE

Vi laver normalt forsøgsmodeller i 3 D, men netop ved denne opgave lavede vi ikke nogen model. Vi havde simpelthen ikke tid. Vi fik opgaven stillet i januar 2011, og vi skulle aflevere tidligt, 6. april, så vi havde kun 3 måneder til at lave hele opgaven. Selv om vi kalder det en skitse, har vi været helt i bund med opgaven og spekuleret over, hvordan det hele skulle hænge sammen, teknikken i bordene osv., netop for at dommerpanelet skulle synes, at det så realistisk ud. Man kan sige, at i en sådan opgave står bordene fast, de er lavet netop til stedet og kan ikke flyttes. Stolen er lavet til salen, men man bliver i øvrigt nu solgt i almindelig handel. Normalt i en sådan opgave skal man selv se på forholdene, men netop her vidste vi, at alt var under ombygning, så vi vurderede meget tidligt, at vi hellere ville blive hjemme og udnytte tiden end at bruge en uge på at tage derover og se en stor byggeplads. Vi gik på biblioteker og så billeder og fik også nogle fine billeder af Henrik Sørensen fra Onecollection, som havde været derovre og tage billeder af salen, inden den blev flået helt fra hinanden."

Er der noget tilbage i salen af Finn Juhls egne ting?

"Det var hele tiden menin-

Den danske arkitekturarv.

I debatten om vores bygningskultur lyder det ofte: Hvad er der blevet af den danske arkitekturarv? Arven er der skam - og den er stor, men måske netop derfor ret så tyngende for os arvinger. Spørgsmålet er vel snarere, om vi her i det 21. århundrede overhovedet har noget, man kan betegne som en særegen dansk arkitektur?

Sikkert er det, at arkitektstanden som sådan har det godt nok: Den består af et stadigt voksende antal højt uddannede akademiske arkitekter som "producerer" mere end nogensinde før, både herhjemme og uden for landets grænser. Hvor det for bare 30-40 år siden var sensationelt, hvis en dansk arkitekt fik lov til at tegne et projekt i det store udland, så er det nærmest hverdagskost i vor tids globaliserede verden.

Tidligere personledede tegnestuer, for eksempel C.F. Møller, Arne Jacobsen, Vilhelm Lauritzen og Henning Larsen, har udviklet sig til omfangsrige internationale koncerner, og hos de lidt nyere succestegnestuer som 3xNielsen, Smidth Hammer & Lassen og senest BIG (Bjarke Ingels Group), er det ligeledes de internationale opgaver, med tilhørende international arkitektur, der dominerer.

Det er en udvikling som arkitekter og arkitekturen har fælles med andre fag, og tolker man udsagnet lidt videre: *At en særegen dansk arkitektur stille og ret fredeligt er afgået ved døden*, så er vi nok nærmere sandheden...

Tilbage til arkitekturarven, for man kan med en vis ret spørge, om der nogen sinde har eksisteret det vi kan betegne som en unik dansk arkitektur? I hvert fald hvis vi bevæger os uden for Frilandsmuseet ved København eller Den gamle By i Aarhus.

Under renæssancen hentede Christian IV både arkitektur og arkitekter (bygmestre) fra især Holland. Nyklassicismens flotte bygningsværker i sytten- og attenhundredetallet betragter vi som ærkedansk arkitektur, og dette, selv om dets udøvere - med Harsdorff og C. F. Hansen i spidsen - ned til mindste detalje, lod sig inspirerer af, ja fuldt bevidst kopierede, deres græske og romerske forbilleder.

Modernismens fremkomst i tyvernes protestantiske Nordeuropa passede som fod i hose til en dansk fornuftbetonet håndværkertradition. Funktionalismen kaldte vi den da også, og med arkitekterne Kay Fisker, C. F. Møller, Mogens Lassen, Arne Jacobsen og senere Jørn Utzon og Henning Larsen, fik den et særligt dansk islæt og er vel nok det, som mange i dag forbinder med "dansk/skandinavisk arkitektur". Sammen med møbelarkitekter og designere som Finn Juhl, Hans Wegner, Poul Henningsen m.fl. kan perioden fra tyverne og små halvtreds år frem, med rette betegnes som guldalderen for *dansk arkitektur og design*.

Efter 2. verdenskrig bredte internationalismen sig med en uudslukkelig kraft, og i dag er der stilmæssigt ingen nævneværdig forskel på den arkitektur som opføres i London, Shanghai, Dubai eller Rio de Janeiro.

Hvor går den hen - arkitekturen?

Vi var en generation af arkitekter, der i 70'ernes Danmark plæderede for en mere regional præget, ret jordnær arkitektur.

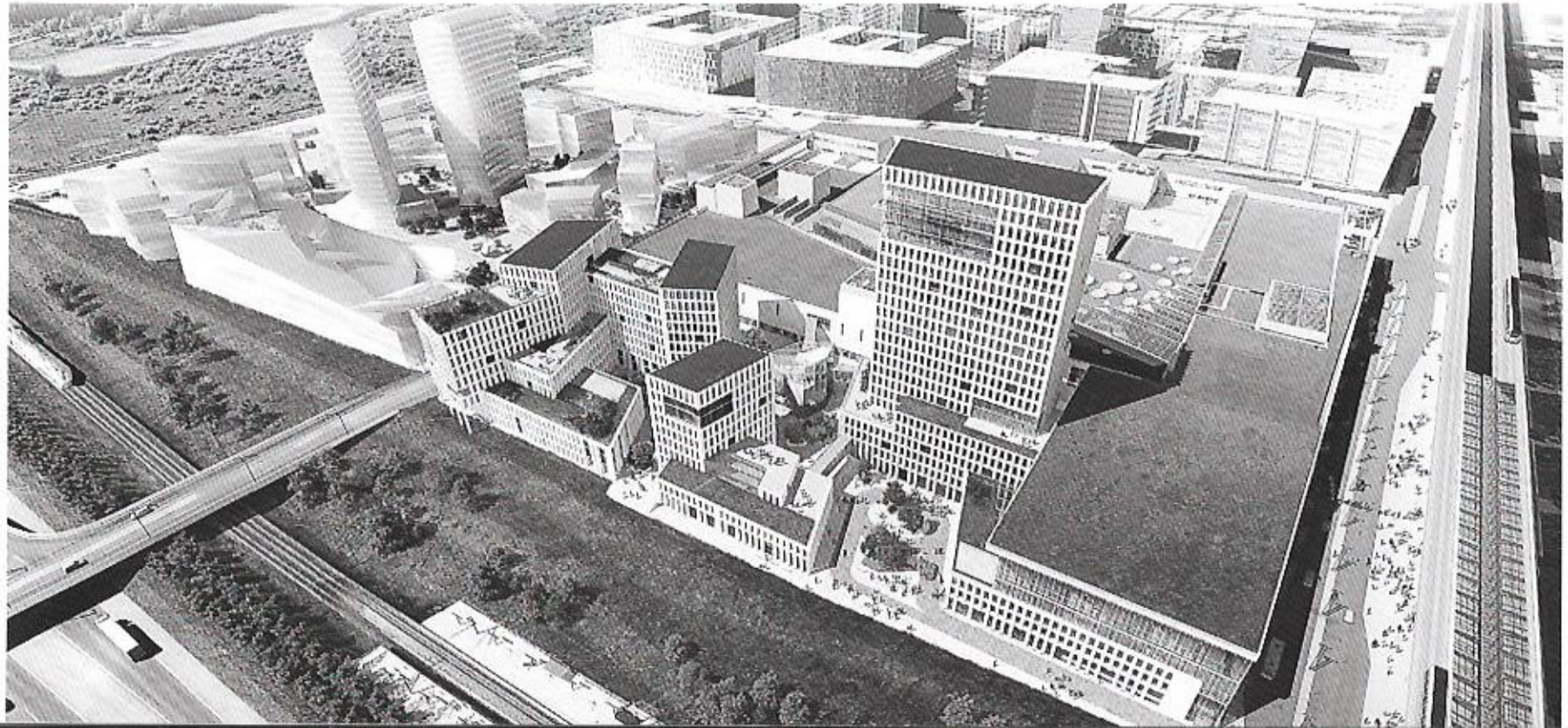
Oprøret i 68 var et opgør med et hierarkisk opbygget samfund, som også uddannelsesinstitutionerne var en del af. Vi var vokset op i 60'erne, hvor masseproduktion og profit i stigende grad blev prioriteret højere end humanistiske og sociale hensyn. *Målet* var en fremtid med lige rettigheder og muligheder for alle, og *midlet* var den kollektive proces og forandringer, der kun kunne ske gennem en bevidst samfundspolitisk stillingtagen.

Når jeg ser tilbage på min lange og, i hvert fald kvantitativt, succesfulde praksis som arkitekt, så må jeg konstaterer, at vores - 68'ernes - visioner om et humanistisk og socialt retfærdigt samfund med dertil hørende arkitektur, ikke har sejret - eller snarere: "har sejret ad helvede til", som salig fagforeningsboss Thomas Nielsen så i ørefaldende formulerede det.

Vi har flere flotte parcelhuse, flere biler og flere tv-skærme end nogen sinde før, men det er en velstandsstigning, som er sket på bekostning af miljømæssige og sociale værdier. En verden hvor succes i livet først og fremmest måles ved, at du *er* mere og *har* mere end din nabo. Ego-nullerne kaldte vi mit sidste årti som praktiserende arkitekt.

Jeg har før talt om den direkte sammenhæng, der er mellem det til en hver tid værende samfund og dets arkitektur. Er vores bygninger og byområder her i starten af det 21. århundrede tilsvarende blevet mere egoistiske? Modsat vores drømme om en humanistisk arkitektur i 70'erne, synes jeg godt man i dag kan tale om "egoistiske bygninger og bydannelser". Huse, der med deres "helt enestående udseende" ønsker at hævde sig i forhold til omgivelserne, og som derfor ofte ender med bare at råbe ad hinanden i al deres selvtilstrækkelighed. Og endnu værre: I den by de lukrerer på, skabe de tomhed frem for at bidrage til *livet mellem husene*, for nu at citerer titlen fra min kloge ven og kollega, Jan Gehl's banebrydende bog.

Kig ud over Ørestaden 2010

En glad arkitekt på toppen af Bagsværd Svømmehal.

Men jeg er optimist...

Jeg har stadig en drøm: At nye bydannelser igen kan blive lige så oplevelsesrige som dem, der blev skabt i fællesskab, før bilismen og inden det hele begyndte at gå alt for stærkt: Gamle bymidter og småbyer med tætte stræder og fredelige pladsdannelser, steder du gerne rejser langt for at besøge - hvem ville eksempelvis holde ferie i Ørestaden?

Mine drømme går ikke på at ville genskabe "de gode gamle dage", med et byliv fuld af legende unger og en smed eller snedker på hvert andet gadehjørne. Med dobbeltarbejde, alle børn i institutioner og tidskrævende pendtling er alt dette en saga blot.

Datidens nærhed og socialt samvær skete imidlertid ikke fordi folk som sådan tilstræbte disse forhold, men fordi de ganske enkelt var nødvendige for at overleve. Op gennem det 20. århundrede er det i stigende grad lykkedes for os *at klare os selv*. Rent materielt ja, men det er sket på bekostning af såvel miljømæssige som sociale kvaliteter.

Miljøforladte byområder med ensomhed og fremmedangst, den galopperende forurening og de store klimaforandringer er problemer, som vi *ikke* kan løse individuelt. De udgør tidens trusler mod vores livskvalitet, og positivt set kan man kun håbe på, at de igen vil tvinge os til bydannelser og en arkitektur, målrettet fællesskabet og basale menneskelige behov.

NOTER

SIGSGAARD Niels, arkitekt
f. 19/11 1942 i København.

Uddannelse:
Student, Holte Gymnasium 1961;
Afgang Kunstakademiets Arkitektskole 1966;
Master of Science, Columbia University New York 1968.

Egen tegnestue: A5 Tegnestuen 1970,
videreført som Nøhr & Sigsgaard i 1994-2010

Projektansvarlig for realiserede opgaver:
Udvalgte, hovedparten resultat af 1 præmier i arkitektkonkurrencer

Kolding Gymnnasium (1972)
Kolding Højskole (1973)
Idrætscenter i Sønderborg (1974)
Uddannelsescenter i Haderslev (1975)
Faurdalskolen i Haderslev (1976)
Stenvadskolen i Farum (med Vandkunsten 1979)
Amtsgymnasiet i Sønderborg (1980)
Grundtvigs Højskole, Hillerød (1982)
Bofællesskabet Bakken, Humlebæk (1982)
Byområde i Nuuk, Grønland (1984)
Hotel i Qaqortoq, Grønland (1985)
Ny bydel på Østre Gasværk (1986)
Boligbebyggelse i Hoorn, Holland (1986)
Byplan Frederikshavn Vest (1988)
Torstorpskolen, Høje Tåstrup (1988)
Slotssøbadet Kolding (1993)
Forskningscenter Flakkebjerg (1994)
Viborg Svømmehal (1995)
Aktivitetshuse i Sdr. Stenderup, Højen og Sinding Ørre 1997-2002)
Asgårdskolen i Køge (2001)
Bagsværd Svømmehal (2002)
Værløse Svømmehal (2003)
Kulturhus i Upernavik, Grønland (2004)
Vestbad i Rødovre (2006)
Kulturhuset Galaxen i Værløse (2007)
Valby Vandkulturhus i København (2010)

Undervisning:
Forskningsstipendiat 1970-71
Lærer ved Kunstakademiets Arkitektskole 1971-80;
Lærer ved DIS, University of Copenhagen 1982-88;
Guest Lecturer at University of Michigan, Calpoly, San Luis Obispo and Pomona 1986-87;
Visiting Professor at Pratt Institute, New York 1987;
Censor ved Statens Arkitektskoler 1988-2002.

Tillidsposter:
Medlem. af bestyrelsen for AA-DAL 1971-73
Medlem. af bestyrelsen for PAR 1982-84,
Medlem af DAL's repræsentantskab 1974 -79 og 1984-2005
Medlem af Kunstnersamfundet fra 1980
DAL's konkurrenceudvalg 1999-2005.

Publikationer:
Glasoverdækkede Uderum (BUR, 1989);
Projekter og debatindlæg i danske og udenlandske fagtidsskrifter, bl.a. Arkitektur, Architectural Revue, l'Architecture d'Aujourd'hui, Living Architecture og Contemporary World Architecture – Phaidon.

Priser:
T.S. Schlegels legat 1976; C. F. Hansens Legat 1977;
Betonelementprisen 1985;
Arkitekturpriser i Kolding 1994 (Slotssøbadet) og Viborg 1997 (Viborg Svømmehal);
The 1999 DuPont Benedictus Award (Slotssøbadet).

Udstillinger:
Charlottenborg København, Moderna Museum Stockholm, Centre Pompidou Paris, New York, Sidney, Rom, Rio de Janeiro m. fl.

ARKITEKTKONKURRENCER

Udvalgte forslag Niels Sigsgaard

I STUDIEPERIODEN

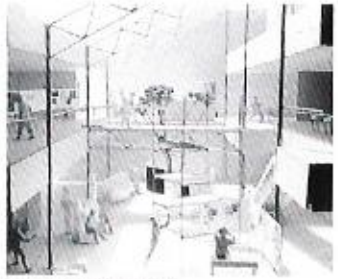
Carlsberg planetariet i Fælledparken
Åben arkitektkonkurrence 1969 Indkøb

Galgebakken
Tæt lav boligbebyggelse ved Herstedvester
Åben arkitektkonkurrence 1969 3. præmie

Ny skole i Albertslund
Åben arkitektkonkurrence
fagdommerdecent 1970 2. præmie

Kursuscenter i Grenå
Åben arkitektkonkurrence 1969 2. præmie

Carlsberg planetariet

Ny skole i Albertslund

FOR A5 TEGNESTUEN

Uddannelsescenter i Kolding
Nyt amtsgymnasium, bibliotek og højskole
Åben arkitektkonkurrence 1970 1. præmie

Idrætscenter i Sønderborg
Åben arkitektkonkurrence 1973 1. præmie

Boligbebyggelse i Hanstholm
Åben arkitektkonkurrence 1973 2. præmie

Strukturplan Vojens Kommune
Åben arkitektkonkurrence
i samarbejde med Vandkunsten) 1975 1. præmie

Faudalscenteret i Haderslev
Folkeskole og seminarium
Åben arkitektkonkurrence 1976 1. præmie

Kursuscenter i Grenå

Amtsgymnasium i Kolding

Nyt amtsgymnasiet i Sønderborg
Åben to-trins arkitektkonkurrence 1978 1. præmie

Ny bydel i Farum Folkeskole og boligbebyggelse
Indbudt arkitektkonkurrence.
I samarbejde med Tegnestuen Vandkunsten 1979 1. præmie

Grundtvigs Højskole, Hillerød
Indbudt arkitektkonkurrence 1980 Bedste forslag

Vordingborg Bymidte
Boligbebyggelse 1982 1. præmie

Nyt byområde i Nuuk, Grønland
Åben nordisk arkitektkonkurrence
fagdommerdecent 1985 2. præmie

Torstorpskolen, Høje Tåstrup
Åben arkitektkonkurrence 1986 1. præmie

Østre Gasværk Ny bydel i København
Åben arkitektkonkurrence 1987 1. præmie

Boligbebyggelse i Hoorn, Holland
Åben europæisk arkitektkonkurrence 1987 1. præmie

Amtsgymnasium i Sønderborg

Nyt byområde i Nuuk,

Østre Gasværk

Boligbebyggelse i Hoorn, Holland

ARKITEKTKONKURRENCER

Stadion Danmark
Åben nordisk arkitektkonkurrence 1988 2. præmie

Byplan Frederikshavn Vest
Åben arkitektkonkurrence 1988 1. præmie

Bagsværd Bymidte
Åben arkitektkonkurrence 1990 1. præmie

Frederikshavn Vest

Slotssøbadet Kolding
Åben arkitektkonkurrence 1993 1. præmie

Slotssøbadet Kolding

FOR NØHR & SIGSGAARD

Forskningscenter Flakkebjerg
Indbudt arkitektkonkurrence 1994 1. præmie

Viborg Svømmehal
Indbudt arkitektkonkurrence 1995 1. præmie

Viborg Svømmehal

Aktivitetshuse:
Indbudte arkitektkonkurrencer
Sdr. Stenderup v. Kolding 1997 bedste forslag
Højen v. Vejle 1999 1. præmie
Sinding Ørre v. Herning 2001 1. præmie

Asgårdskolen i Køge
Indbudt arkitektkonkurrence 2001 1. præmie

Bagsværd Svømmehal
Indbudt arkitektkonkurrence
i totalentreprise 2002 1. præmie

Bagsværd Svømmehal

Samsø svømmehal
Indbudt arkitektkonkurrence 2002 1. præmie

Værløse Svømmehal
Indbudt arkitektkonkurrence
i totalentreprise 2003 1. præmie

Værløse Svømmehal

Kulturhus i Upernavik, Grønland
Indbudt rådgiverkonkurrence 2005 Bedste forslag

Udvidelse af Vestbad
Indbudt arkitektkonkurrence
i totalentreprise 2006 1. præmie

Vestbad Rødovre

Kulturhuset Galaxen i Værløse
Prækvalifikationskonkurrence 2007 Bedste forslag

Kulturhuset Galaxen

Nyt Vandkulturhus i København
Indbudt rådgiverkonkurrence 2010 Bedste forslag

Vandkulturhus i København

A5 Tenesuen, hjemvendt fra en af vores utallige studieture, denne gang til Barcelona 1991.
Vi er samlet foran Peter og Mariettes skønne hus i Rosenvængets Allé på Østerbro - Peter siddende forrest og mig yderst til venstre.